

HET GEBED VAN EEN KIND.

EENE JOODSCHE GESCHIEDENIS.

NAAR HET HOOGDUITSCH

VAN

F. W. S. SCHWARZ,
Predikant te Berlijn.

DOOR

M. W. D. MIDDELHOVEN.

MET EEN WOORD VOORAF

DOOR

Dr. F. DELITZSCH.

UTRECHT. — C. VAN BENTUM.

1879.



EEN WOORD VOORAF.

In een meesterlijk geschreven roman getiteld: „Tuschen de bouwvallen,” waarin evenwel de onnatuurlijkheden niet ontbreken, heeft Leopold Kompert onlangs verhaald hoe een vroom, Duitsch meisje, van nadenkend en vast karakter, als verzorgster van een sprakeloos knaapje in een joodsch huisgezin opgenomen wordt. Onder de verpleging der zichzelfverloochenende liefde overwint het jongske zijn natuurlijk gebrek, terwijl de vader na den dood zijner echtgenoot, voor de redster van zijn kind genegenheid opvat. Na langdurige overweging of hij tot de Kerk, dan wel zij tot de Synagoge zal overgaan, besluit de jonge dochter zich aan de zijde des bemindens te plaatsen, terwijl zij het Jodendom naar zijn meest religieuse zijde opvat, en, met het oog op de diep gezonken Katholieke Kerk in haar vaderland, het onderscheid tusschen de beide godsdiensten voor haar verdwijnt. De vraag welk stand-

punt de prosclietinne des Jodendoms tegenover den persoon Jezus Christus, wien zij wegens aardsche liefde verloochende, innaam, blijft onbeantwoord. Het eigenlijke onderscheid tusschen de beide godsdiensten is den schrijver onbekend, of hij wil het niet erkennen. Dorothea kan Jodin worden zonder den Heiland te verloochenen en Jozef Christen, zonder dat zijn volksgenooten er aan denken hem wegens zijn aanbidding van den „opgehangene” te vloeken. De overwinning blijft in het verhaal, aan het Jezus verwerpend Jodendom, 't welk er in slaagt der jonkvrouw zulk een achting in te boezemen, dat Jezus voor haar op den achtergrond treedt en tot niets wordt.

Een tegenhanger van Komperts Dorothea is: Socher Masochs Joadan in zijn evenzeer uitnemend geschreven boek: „Een tweede Job.” De beeldschoone dochter van den joodschen herbergier in een dorp bij Kolomea in Gallicie vat een reïne liefde op voor den braafsten jongeling van het dorp, en als deze zegt dat hij haar niet mag beminnen, dewijl zij tot een volk behoort dat zijn Heiland gekruisigd heeft, verlangt zij de geschiedenis van den Lijder aan het kruis te hooren. Van nu aan onderdrukt Pisarenko zijne liefde tot haar niet meer; hij onderricht de geliefde, zoo goed hij kan, in het Christendom en ook zij wordt door de liefde tot den Heiland, dien haar beminde liefheeft, vervuld, belijdt hem voor haar vader, vlucht in een klooster, wordt door medestanders van haar vader naar buiten gelokt, gekneveld en, uit doodelijke wonden bloedend, in het woud teruggevonden. Zij dringt bij den geliefde

aan haar met het water eener in de nabijheid stroomende beek te doopen. Het roode bloed vloeide over hare lippen en spatte op beider gewaad; hij evenwel hief zijne hand met het water der beek gevuld, omhoog en sprak: „Ik doop u” daar kwam een wonderlijke lach over haar schoon en bleek gelaat, en alzoo lachend stierf ze, het hoofd tegen zijne borst geleund.

Wanneer het waarheid is wat de waardige rabbijn Dr. Hochstädter uit Nassau in zijne „godsdienstig-philosophische Ophelderingen” beweert dat Jezus de gods-kennis, die de kern van het Jodendom uitmaakt, van haar uitsluitend-nationaal karakter los-, en tot gemeenschappelijk eigendom der gezamenlijke menschheid gemaakt heeft: dan steeg Joadan opwaarts, toen zij Christin werd, en Dorothea, Jodin wordende, daalde nederwaarts. De drijfveer tot den religieusen strijd en het einde daarvan is bij de een en de andere aardsche liefde. Dorothea bereikt, terwijl zij de Kerk met de Synagoge verwisselt, het doel harer genegenheid; voor Joadan wordt de aardsche liefde het middel tot een daarboven zich verheffend doel. Gene wordt door haar verwisseling van godsdienst een gelukkige echtgenoot, ten minste zoo lang haar geweten niet ontwaakt, deze brengt de liefde tot haar minnaar aan den door haar gevonden Heiland ten offer.

Dat aardsche liefde niet alleen tot afval verleiden, maar ook tot de waarheid opleiden kan, toont nevens de afdwaling van Salomo, wien de vrouwenliefde tot een afgodendienaar maakte, ook het voorbeeld van Ruth, welke door haar huwelijk in de geloofsgemeenschap

met het volk Gods opgenomen werd. Het zou onbillijk zijn elke godsdienstige verandering waartoe ook aardse liefde medegewerkt heeft, aan onzuivere beweegredenen toe te schrijven; maar de triomf der waarheid is grooter, wanneer zij alleen door hare innerlijke aantrekkings- en overtuigingskracht overwint. Dit ziet men in de volgende geschiedenis. Het hart van een joodsch meisje wordt, terwijl zij in school en kerk van Jezus hoort, door de liefde tot hem, als den Heiland van haar volk en aller menschen, vervuld; het joodsche fanatisme harer familie wordt door haar echt christelijken zin overwonnen, en wat een uit haar huwelijk met een vroom predikant geboren kind, dat een vroegen dood tegemoet gaat, gedroomd en van God gebeden heeft, erlangt ten slotte zijn vervulling.

Het is een psychologisch ware, uit eigen ervaring opgeteekende geschiedenis. De personen, die in haar optreden, zijn geene denkbeeldige wezens, maar naar het leven geteekend. Het is ook niet iets ongewoons of geheel bijzonders, wat hier verhaald wordt. Als het Christendom niet zulk een macht ter overwinning van joodsche harten bezat, dan zou het niet bestaan; want gelijk Jezus uit Juda gesproken is, zoo zijn ook alle apostelen, met insluiting van den grooten heidenapostel Joden geweest, en de geloovigen der eerste palestijnsche gemeenten waren joodsche en de vijftien eerste Jeruzalemsche gemeente-opzieners, tot onder keizer Hadriaan, waren Joden, en alle gemeenten, aan welke de apostolische brieven gericht zijn, uitgenomen die van de He-

breeën, bestonden deels uit Joden, deels uit Heidenen. Sints die dagen heeft de Heer, die zich voor zijn volk opgeofferd en stervende om vergeving gebeden heeft, voor en na, uit dit volk, uit beiderlei sekse, belijders zijner in hem geopenbaarde en wereldomvattende liefde gewonnen, en deze veroveringen zullen niet ophouden, maar toenemen: want wie anders dan hij is de Doorstokene Zach. 12: 10, over welchen zij, als de Geest der gebeden en der genade over hen zal zijn uitgestort, zullen rouwklagen gelijk men weent over een eeniggeboren zoon? Zouden werkelijk Hillel, Schammaï, Juda Hanasi en Rabbana Aschi, ¹⁾ meer aan de eigenlijke behoefte van Israël beantwoorden dan die geheel Eenige, wiens werk en werking de wereldgeschiedenis beheerscht? Zal Israël ooit een grooter Zoon en Volksvriend voortbrengen dan den Gekruisigde, naar wien de vinger der profetie in Ps. 22 en Jes. 53 heenwijst? Wat is Ezechiël, die in Hoofdst. 40—48 de Mozaïsche instellingen hervormt, tegenover hem den profeet meer dan Mozes, die in de volkomenheid zijner goddelijke macht een andere wet verkondigt, welke den waren zin der sinaïtische bevat. Hij beantwoordt aan het ware, goddelijke en geestelijk opgevatte Messiasidée der profeten, in zichtbare historische werkelijkheid. Hij is de vleeschgeworden liefde Gods.

Hoe kon Dorothea deze liefde verloochenen, die ten haren behoefte verbloedde? Veel hooger dan zij staat toch Joadan, die niet wilde sterven, zonder haar merktee-

1) Beroemde rabbijnen. (V. E. R. T.)

VIII

ken te ontvangen. En nog hooger staat de Rebekka onzer geschiedenis, want zij gaf zich aan de liefde des Heilands gevangen, zonder den invloed eener aardsche bekoring en werd de priesteres harer familie, die zij, in weerwil van langdurig tegenworstelen, met zich aan de voeten van Israëls Messias voerde.

LEIPZIG, Juli 1878.

F. DELITZSCH.

D R U K F E I L E N.

Bladz.	1.	reg. 17	<i>staat:</i> en,	<i>lees:</i> in.
"	56.	" 3	" zelfzuchtige,	" zelfzuchtigen.
"	75.	" 24	" deeren,	" deren.

EERSTE HOOFDSTUK.

Nabij en toch verwijderd.

Wie vader of moeder lief heeft, bereikt
is mijns niet waardig. Matk. 12: 57

Tusschen de zuidelijke takken van het Harzgebirge en de wijde bogen van den meest met boschen bedekte bergkoten, welke de Unstrut beneden de bouwvallen van den eerwaardigen Sachsenburg doorgebroken heeft, breidt zich in rijke afwisseling van veld en woud, berg en dal een schoon bebouwd, welig heuvelland uit, van waar de tot puinloop gesplaten toren van den door zijne sagen bekenden Kyffhäuser uit den kranter omringende hoogten nederziet. Daar waar deze meest noordelijke streek van het oude Thuringen, door de voorgebergten van den Harz begrensd wordt, ligt aan den voet van een steilen, door zijn roodkleurig gesteente zich duidelijk onderscheidenden heuvel, en een naar drie zijden langzaam afhellend dal het welvarend boerendorp Halderstedt. Boven de rode dakpannen zijner woningen en de groene takken der

boomgroepen te midden van welke het zich verbergt, rijst het statige, wit gepleisterde kerkgebouw omhoog; van verre is het kruis boven den weerhaan op den spits des vierkanten, steenen torens bemerkbaar. Het aan alle zijden vrij liggende huis Gods, door een pad van het plaveisel omgeven, vormt een langwerpige vierkant, waarvan de smalle zijden tegenover predikantswoning en school uitkomen, terwijl de noordzijde door een steilen berg met drie windmolens in hoogte wordt overtroffen en de langwerpige zijde naar het zuiden, aan het kerkhof met zijne kransen, bloemen, boomen en gedenkteekenen paalt. De predikantswoning, door den straatweg en een driehoekig grasperk van den kerktoren gescheiden vertoont zich als een langwerpige gebouw, met twee verdiepingen, van een wingerd omrankt. Aan drie zijden heeft het een hof en moestuin, en gelijkt een min of meer afgezonderd eiland te midden van het dorp. Wanneer men het tuintje voor het huis doorgewandeld heeft en onder de wijdverspreide takken van den prachtige notenboom staat, die de voordeur, met een boog van gelen zandsteen versierd, overschaduwet, aanschouwt men rechts tegenover den hoek van het kerkhof, binnen een ijzeren hek, een lief bloemtuintje en verder een zindelijk wit huis, dat zich zoowel door zijn grootte als door de inrichting zijner vensters en eenige eenvoudige bouwkunstige sieraden van de verblijven der overige dorpsbewoners voordeelig onderscheidt. Een breed getralied raam zou ons ten tijde waarin dit verhaal begint, het huis van den dorpskramer verraden hebben, ook wan-

neer er niet op het uithangbord met groote gouden letters ware te lezen geweest: Handel in koopwaren van Simon Ehrenfeld.

Het was op een vrijdagmiddag, ver in den zomer. De lucht was zwoel en zoo kalm, dat geen blaadje zich bewoog en de rook uit de schoorsteenen lijnrecht omhoog steeg, om zich langzamerhand in het blauw des hemels te verliezen. De warme zonneschijn rustte op het stille dorpje met zijn vele boomgaarden en korenvelden, waar het graan den herfst te gemoet rijpte; slechts het slaperig gebas van een hond of het eentonig geluid eener broeihen brak nu en dan de slaperige rust van den heeten zomerdag af. Het dorp scheen als uitgestorven, want wie maar eenigszins kon was daarbuiten op de ver afgelegene weiden met den hooibouw bezig. Voor het huis van den koopman onder een schaduwrijke vruchtboom, zat ook een oude vrouw, op zijn steedsch gekleed in een donkerkleurig zijden gewaad. Zij scheen te sluimeren, want langzaam knikte haar hoofd, met een van goud doorwerkt hoofdhulsel en zware gouden oorbellen versierd en langzaam bewogen zich de in elkander gelegde handen. Doch zij sluimerde niet. De half gesloten oogen wierpen angstige blikken naar het predikantshuis en het breede straatsteenen pad, dat daarlangs liep. De groote, donkere oogen, de bruine tint van het uitdrukkingvolle gelaat, de lange, een weinig gebogen neus en de kleine, sierlijke handen en voeten verrieden de dochter Israëls. Ofschoon overal door hoogen ouderdom gerimpeld, vertoonden evenwel het open gelaat en insgelijks de ranke gestalte,

die onverliesbare bevalligheid, welke ook de meest bejaarde vrouw aantrekkelijk kan maken en de uitdrukking van een rein hart en een kalme gemoedsstemming pleegt te zijn. Het was Esther Ehrenfeld, de oude moeder van den eenigen Israëliet in het dorp, den koopman Simon Ehrenfeld. Sedert lange jaren weduwe, bestuurde zij het huishouden van den weduwnaar, haren zoon. Thans, daar de sabbat naderde, scheen zij bij voorraad iets van zijn liefelijke rust te willen genieten. Maar haar hart was onrustig in haar binnenste en van onbevredigd verlangen vervuld. Half bedwongen zuchten kwamen over hare lippen, terwijl zij stil als een sluimerende daar nederzat en toch altoos met verstolen blikken naar de predikantswoning uitzag.

„Waarom zucht grootmoeder zoo?” klonk het met heldere stem uit den mond van een ongeveer elfjarigen knaap, die zoo even uit het huis gekomen was en reeds eenigen tijd, zonder door haar bemerkt te worden, naast de oude vrouw had gestaan.

De grootmoeder verschrikte bij de onverwachte vraag, als hadde zij een onrecht begaan, want het was tegen hare gewoonte, datgene wat haar innerlijk bezwaarde op eenigerlei wijze te kennen te geven.

„Stil, Anschelleben, stil,” fluisterde zij angstig, „gij stoort uw lieven vader. Weet gij dan niet dat de engelen van den heiligen sabbat reeds nabij zijn en uw vader in de gezegende Thorah ¹⁾ studeert?”

„Ja, waarom studeert vader toch zooveel? Hij mag

1) Wet.

nog zoo veel studeeren hij wordt toch nooit een geleerde of een rabbi, maar blijft altijd een dorpskramer. De jongens op straat, roepen hem toch altoos achterna: „Daar gaat de Jood, de Jood!” en zij mogen het ongestraft doen, want hunne ouders lachen er slechts om. Waartoe dan te studeeren? Ik wil er niets mede te doen hebben!”

In heftigen toorn stampte de knaap met den voet. „Ach, Ansel, Ansel, kom niet met zulke dwaze dingen voor den dag. Wat zal uw vader daarvan zeggen? En wat zou uw grootvader — zijn nagedachtenis zij in zegen — van u denken, als hij u hooren kon? Ach, hij was zoo geleerd, zoo geleerd!”

„Ja,” ging de oude vrouw na eenig stilzwijgen en als in herinneringen verzonken voort, terwijl de knaap opmerkzaam toelusterde, „ja, uw grootvader was een waar Israëliet, een man Gods. En toch heeft ons volk hem vreeselijk vervolgd. Voor ik hem leerde kennen, woonde hij in Amsterdam. Daar hebben zij bij gelegenheid van Jom Kippur ¹⁾ een groot boek, 't welk hij in de taal onzer vaderen geheel vol geschreven had, buiten voor hunne synagoge verbrand; zij hebben hem gedwongen, zich in zijn doodsgewaad op den grond neder te leggen; zij hebben hem met voeten getreden; zij hebben hem met roeden gegeeseld, veertig slagen min één; zij hebben hem met vuisten in het aangezicht geslagen en op hem gespuwd!”

„Hoe, hebben zij dat met mijn grootvader gedaan?”

1) De groote Verzoendag, op welken de Joden hun doodskleed aantrekken.

riep de knaap met opruisende woestheid uit. „Dat zou ik niet verdragen hebben. Wat stond toch in het groote boek?”

„Anschelleben, ik weet het niet, ik heb er niet naar gevraagd. Maar toen hij tot zijne vaderen verzameld zou worden, had hij een boekrol in mijne handen gelegd, en mij bevolen dien voor mijn dood te lezen, maar te voren aan niemand, zelfs niet aan uw vader, te laten zien. Gij moet evenwel weten, Anschel, dat het veel beter is, zich te laten slaan en bespuwen, dan het gebod onzer vaderen te verwerpen en een Meschummed ¹⁾ te worden. Want tot een Meschummed zendt de God onzer vaderen den Maleach Hamaveth, ²⁾ om hem als met den snavel van een raaf den lever uit de borst te scheuren.”

„Heeft grootvader dat ook gezegd?” vroeg Anschel haastig.

„o Neen, hij heeft altoos overluid gelachen, wanneer de andere Joden zulke dingen verhaalden. Daarom hebben zij hem dikwijls voor een Meschummed gescholden, ofschoon hij geregeld in de synagoge kwam, en meer dan zij allen geleerd en vroom was ”

De knaap stond eerst een poos nadenkend stil en riep toen in toorn ontstoken, op hartstochtelijken toon uit:

„Ik wil van zulk een volk niets weten! o Ware ik toch geen Jood! Ware ik toch als Goi ³⁾ geboren!”

1) Een afvallige, eigenlijk een die verstrooid wordt.

2) Den engel des doods.

3) Heiden.

„Wee, wee, wee!” klonk het luide en schrikwekkend door het open venster, waar Simon Ehrenfeld onbemerkt het gesprek beluisterd had. „Wee mij dat ik zulks van mijn eigen zoon moet hooren! Wilt gij ook een Meschummed worden? Maar, neen, neen! Eer ik dat toelaat, moogt ge veceleer in het graf dalen. Liever verscheur ik u, met deze mijne hand, lid voor lid.”

De man zag er vreeselijk uit, terwijl hij in dweepzieken toorn zijn zoon deze ontzettende woorden te gemoet slingerde.

„God beware ons, Simon,” riep de oude vrouw, nadat de knaap op haar wenk met spoed daarvan weg-geloopt was. „Wat heeft het kind dan gedaan?”

„Gedaan, gedaan?” spotte in zijn grimmigheid de toornige man. „Heeft hij de heilige wet niet gelasterd en slijk geworpen op de nagedachtenis zijner vaderen? Wil hij ook den Toleh ¹⁾ aanbidden, even zoo als deze afgodische dronkaards van boeren? Hebben wij niet reeds ellende genoeg in de familie? Is zij niet afgevallen? Heeft zij onzen naam niet stinkende gemaakt voor al het volk? Vervloekt moge zij wezen bij dag en vervloekt bij nacht, zij. . . .”

Plotseling hield hij op, maar zijn dreigend uitgestrekte hand wees nog altoos naar de predikantswoning. Over den straatweg voorbij de kerk liep een jonge, eenvoudig maar bevallig gekleede vrouw met een ongeveer negenjarigen knaap op de pastorie aan. Zij scheen met

1) De Gehungene, joodsche schimpnaam voor onzen Heere Jezus Christus.

riep de knaap met opbruisende woestheid uit. „Dat zou ik niet verdragen hebben. Wat stond toch in het groote boek?”

„Anschelleben, ik weet het niet, ik heb er niet naar gevraagd. Maar toen hij tot zijne vaderen verzameld zou worden, had hij een boekrol in mijne handen gelegd, en mij bevolen dien voor mijn dood te lezen, maar te voren aan niemand, zelfs niet aan uw vader, te laten zien. Gij moet evenwel weten, Anshel, dat het veel beter is, zich te laten slaan en bespuwen, dan het gebod onzer vaderen te verwerpen en een Meschummed 1) te worden. Want tot een Meschummed zendt de God onzer vaderen den Maleach Hamaveth, 2) om hem als met den snavel van een raaf den lever uit de borst te scheuren.”

„Heeft grootvader dat ook gezegd?” vroeg Anshel haastig.

„o Neen, hij heeft altoos overluid gelachen, wanneer de andere Joden zulke dingen verhaalden. Daarom hebben zij hem dikwijls voor een Meschummed gescholden, ofschoon hij geregeld in de synagoge kwam, en meer dan zij allen geleerd en vroom was”

De knaap stond eerst een poos nadenkend stil en riep toen in toorn ontstoken, op hartstochtelijken toon uit:

„Ik wil van zulk een volk niets weten! o Ware ik toch geen Jood! Ware ik toch als Goi 3) geboren!”

1) Een afvallige, eigenlijk een die verstrooid wordt.

2) Den engel des doods.

3) Heiden.

„Wee, wee, wee!” klonk het luide en schrikwekkend door het open venster, waar Simon Ehrenfeld onbemerkt het gesprek beluisterd had. „Wee mij dat ik zulks van mijn eigen zoon moet hooren! Wilt gij ook een Meschummed worden? Maar, neen, neen! Eer ik dat toelaat, moogt ge veeleer in het graf dalen. Liever verscheur ik u, met deze mijne hand, lid voor lid.”

De man zag er vreeselijk uit, terwijl hij in dweepzicken toorn zijn zoon deze ontzettende woorden te gemoet slingerde.

„God beware ons, Simon,” riep de oude vrouw, nadat de knaap op haar wenk met spoed daarvan weg-geloopt was. „Wat heeft het kind dan gedaan?”

„Gedaan, gedaan?” spotte in zijn grimmigheid de toornige man. „Heeft hij de heilige wet niet gelasterd en slijk geworpen op de nagedachtenis zijner vaderen? Wil hij ook den Toleh ¹⁾ aanbidden, even zoo als deze afgodische dronkaards van boeren? Hebben wij niet reeds ellende genoeg in de familie? Is zij niet afgevallen? Heeft zij onzen naam niet stinkende gemaakt voor al het volk? Vervloekt moge zij wezen bij dag en vervloekt bij nacht, zij. . . .”

Plotseling hield hij op, maar zijn dreigend uitgestrekte hand wees nog altoos naar de predikantswoning. Over den straatweg voorbij de kerk liep een jonge, eenvoudig maar bevallig gekleede vrouw met een ongeveer negenjarigen knaap op de pastorie aan. Zij scheen met

1) De Gehungene, joodsche schimpnaam voor onzen Heere Jezus Christus.

moesite een zware hengelmand te dragen, want slechts langzaam zotte zij den eenen voet na den andere op de gloeiende steenen.

„Ja, dat is zij!” riep Simon met grimmig spottlachen. „Daar is de vervloekte! Ja, sleep u voort met uw zwaren korf! Sloof u af zoo als al de vrouwen der Gojim. 1) Vervloekt zult gij blijven, gij en uw kind en uw man, die verleider! Maar gij zijt dood, dood? Heb ik niet om u mijn kloed gescheurd en zeven dagen lang op de aarde gezeten? Ach, erger dan dood! Want gij leeft en vervolgt mij als een spook, waarheen ik ook ga! Gij woont met ons in hetzelfde dorp, gij loopt met ons over dezelfde straat en mijne oogen moeten dat alles zien! Ach, indien mijn knaap ook verleid wierde! Maar dan zou hij sterven, sterven!”

Nog eer de jonge vrouw de voordeur onder den noteboom bereikt had, was Simon tandenknersend van het venster teruggegaan en had hij het heftig toegeworpen, ja zelfs het luik er voorgeschoven, als wilde hij niet eens dezelfde lucht inademen met haar, die hij op zoo verschrikkelijke wijze had vervloekt. De grootmoeder evenwel zuchtte diep, bedwong zich om hare vroegere houding weder aan te nemen, vouwde de handen en bewoog zich met half gesloten oogen op haar stoel heen en weder.

Was het een gevolg der hitte of van groote vermoedens, of van gemoedsbeweging, genoeg de jonge vrouw, die Simons woorden wel niet hooren, maar toch

1) Gojim is het meervoud van Goi — heiden of niet-jood.

zijne dreigende gebaren bemerken kon, verbleekte, stond een oogenblik stil en leunde tegen den tuinmuur. Maar ingevolge een plotseling besluit, herstelde zij zich en ging den tuin in. De knaap volgde haar slechts aarzelend. Onafgewond waren zijne oogen op de oude Jodin gevestigd. Het scheen als wachtte hij een wenk af om ijlings naar de oude vrouw te gaan en zijne ronde armpjes om haren hals te slaan. Dan weer keek hij zijn moeder na, dan weer zag hij naar het huis van den koopman om, tot eindelijk zijne moeder hem wenkte en met hem het predikantshuis binnentrad.

De oude vrouw bleef echter nog eenige minuten zitten, als hadde zij met dat alles niets te doen. Met half gesloten oogen ging ze voort met zich op haren stoel te wiegen en bewoog slechts zachtkens de op elkaar gelegde handen. Wie echter nauwlettender toegezien had, zou bespeurd hebben dat deze bewegingen eigenlijk in een krampachtig wrijven bestonden.

Gij, arme, arme moeder, hoe dwingt men u tot schijnbare rust en toch draagt gij een hart in u om, van de bitterste smart doorwoeld en verscheurd!

Want de moeder is het, die met de half gesloten oogen, haar kind met smart nastaat, tot dat het in de predikantswoning verdwijnt; die jonge, bleeke predikantvrouw is hare dochter; die knaap, wien haar hart tegemoet klopt, ofschoon zij hem niet aan haar borst heeft gedrukt, is haar kleinzoon.

Door het fanatisme zijner Israëlietische broeders uit

mooite een zware hengelmand te dragen, want slechts langzaam zette zij den eenen voet na den andere op de gloeiende steenen.

„Ja, dat is zij!” riep Simon met grimmig spotlachen. „Daar is de vervloekte! Ja, sleep u voort met uw zwaren korf! Sloof u af zoo als al de vrouwen der Gojim. 1) Vervloekt zult gij blijven, gij en uw kind en uw man, die verleider! Maar gij zijt dood, dood? Heb ik niet om u mijn kleed gescheurd en zeven dagen lang op de aarde gezeten? Ach, erger dan dood! Want gij leeft en vervolgt mij als een spook, waarheen ik ook ga! Gij woont met ons in hetzelfde dorp, gij loopt met ons over dezelfde straat en mijne oogen moeten dat alles zien! Ach, indien mijn knaap ook verleid wierde! Maar dan zou hij sterven, sterven!”

Nog eer de jonge vrouw de voordeur onder den noteboom bereikt had, was Simon tandenknersend van het venster teruggegaan en had hij het heftig toegeworpen, ja zelfs het luik er voorgeschoven, als wilde hij niet eens dezelfde lucht inademen met haar, die hij op zoo verschrikkelijke wijze had vervloekt. De grootmoeder evenwel zuchtte diep, bedwong zich om hare vroegere houding weder aan te nemen, vouwde de handen en bewoog zich met half gesloten oogen op haar stoel heen en weder.

Was het een gevolg der hitte of van groote vermoedenis, of van gemoedsbeweging, genoeg de jonge vrouw, die Simons woorden wel niet hooren, maar toch

1) Gojim is het meervoud van Goi — heiden of niet-jood.

zijne dreigende gebaren bemerken kon, verbleekte, stond een oogenblik stil en leunde tegen den tuinmuur. Maar ingevolge een plotseling besluit, herstelde zij zich en ging den tuin in. De knaap volgde haar slechts aarzelend. Onafgewond waren zijne oogen op de oude Jodin gevestigd. Het scheen als wachtte hij een wenk af om ijlings naar de oude vrouw te gaan en zijne ronde armpjes om haren hals te slaan. Dan weer keek hij zijn moeder na, dan weer zag hij naar het huis van den koopman om, tot eindelijk zijne moeder hem wenkte en met hem het predikantshuis binnentrad.

De oude vrouw bleef echter nog eenige minuten zitten, als hadde zij met dat alles niets te doen. Met half gesloten oogen ging ze voort met zich op haren stoel te wiegen en bewoog slechts zachtkens de op elkaar gelegde handen. Wie echter nauwlettender toegezien had, zou bespeurd hebben dat deze bewegingen eigenlijk in een krampachtig wrijven bestonden.

Gij, arme, arme moeder, hoe dwingt men u tot schijnbare rust en toch draagt gij een hart in u om, van de bitterste smart doorwoeld en verscheurd!

Want de moeder is hot, die met de half gesloten oogen, haar kind met smart nastaat, tot dat het in de predikantswoning vordwijnt; die jonge, bleeke predikantsvrouw is hare dochter; die knaap, wien haar hart tegemoet klopt, ofschoon zij hem niet aan haar borst heeft gedrukt, is haar kleinzoon.

Door het fanatisme zijner Israëlietische broeders uit

Amsterdam verdreven, had zich Levi Ehrenfeld, na veel omzwervens, in het stille Halderstedt gevestigd, eene jonge geloofsgenootte uit het naburige stadje Wallstedt gehuwd, en in weerwil van de onaangenaamheden hem door zijn volk aangedaan, met zijne vrouw en kinderen een stil en gelukkig leven geleid. Van zeven kinderen waren hem alleen de oudste, onze Simon, en de elf jaren jongere Rebekka overgebleven. Hij leefde alleen voor zijn handel en de joodsche wetenschappen, waarin hij bijzonder ervaren was. De onbarmhartige spotternijen van vele Christenen verdroeg hij met onderworpen geduld en vervolgde stil zijn weg; daar hij wist dat de betergezinden onder hen, hem wegens zijne eerlijkheid en onberispelijken wandel hoogschatten. Ouder geworden kon hij het beheer over zijn bloeiende beroepszaak bijna geheel aan zijn zoon Simon overlaten, om voortaan het grootste deel van zijn tijd aan zijn studiën en aan de opvoeding zijner lievelinge, de later geboren Rebekka, te wijden. Nadat hij haar in hare eerste jeugd zelf in de eerste beginselen van alle kennis onderwezen had, liet hij haar later aan het onderwijs deel nemen, 't welk de kinderen van den predikant Kranau, met wien hij op vriendschappelijken voet verkeerde, van een bekwamen huisonderwijzer ontvingen. In alles evenwel wat voor een meisje verder noodig is, vond Rebekka het noodige in het voorbeeld en onderricht harer voortreffelijke moeder. De leeraar Kranau was het sieraad van zijnen stand, een fijn beschaafd en op allerlei gebied van kennis zeer ervaren man, die na de veelvuldige afdwa-

lingen van een wisselvallig leven de parel van groote waarde gevonden had en nu met geduld en stille blijmoedigheid, te midden eener gemeente werkzaam was, waarvan de meeste leden, langen tijd, aan de verwaarloozing van wereldsgezinde predikanten gewoon, te onkundig waren om een bekwaam en getrouw herder en leeraar te waardeeren. De man, die hem van alle dorpingen het best verstond, was de eenige huisvader in het dorp, welke niet tot zijne gemeente behoorde, namelijk onze Levi Ehrenfeld. Ofschoon Levi de synagoge van het naburige Wallstedt geregeld bezocht en de plichten, door zijnen godsdienst voorgeschreven, stipt vervulde, liet hij zich toch door de veelvuldige beschimpingen, waarmede zijne geloofsgenooten hem overlaadden, niet terughouden, om aan de godsdienst-oefeningen, onder voorgang van den predikant Kranau, deel te nemen. Langzamerhand ontstond tusschen deze beide mannen een verhouding, welke veel meer den naam van vriendschap verdiende dan zoo menige andere verbintenis, die men aldus placht te noemen. Toen hij de aanbieding van den leeraar Kranau, om zijne Rebekka mede aan het onderwijs van den kandidaat Weller te laten deelnemen, dankbaar aannam, stelde hij alleen deze voorwaarde, dat niemand, ook zelfs niet de predikant, het met opzettelijken toelig beproeven zoude om zijne dochter van het geloof harer vaderen afkeerig te maken. Dewijl hij het evenwel iedereen vergunde de vragen, door zijne dochter gedaan, te beantwoorden en hij het kind bijna immer naar de kerk medenam, zoo werd het verstandige en opmerkzame meisje al spoedig van

Amsterdam verdreven, had zich Levi Ehrenfeld, na veel omzwervens, in het stille Halderstedt gevestigd, eene jonge geloofsgenoote uit het naburige stadje Wallstedt gehuwd, en in weerwil van de onaangenaamheden hem door zijn volk aangedaan, met zijne vrouw en kinderen een stil en gelukkig leven geleid. Van zeven kinderen waren hem alleen de oudste, onze Simon, en de elf jaren jongere Rebekka overgebleven. Hij leefde alleen voor zijn handel en de joodsche wetenschappen, waarin hij bijzonder ervaren was. De onbarmhartige spotternijen van vele Christenen verdroeg hij met onderworpen geduld en vervolgde stil zijn weg; daar hij wist dat de betergezinden onder hen, hem wegens zijne eerlijkheid en onberispelijken wandel hoogschatten. Ouder geworden kon hij het beheer over zijn bloeiende beroepszaak bijna geheel aan zijn zoon Simon overlaten, om voortaan het grootste deel van zijn tijd aan zijn studiën en aan de opvoeding zijner lievelinge, de later geboren Rebekka, te wijden. Nadat hij haar in hare eerste jeugd zelf in de eerste beginselen van alle kennis onderwezen had, liet hij haar later aan het onderwijs deel nemen, 't welk de kinderen van den predikant Kranau, met wien hij op vriendschappelijken voet verkeerde, van een bekwaamen huisonderwijzer ontvingen. In alles evenwel wat voor een meisje verder noodig is, vond Rebekka het noodige in het voorbeeld en onderricht harer voortreffelijke moeder. De leeraar Kranau was het sieraad van zijnen stand, een fijn beschaafd en op allerlei gebied van kennis zeer ervaren man, die na de veelvuldige afdwa-

lingen van een wisselvallig leven de parel van groote waarde gevonden had en nu met geduld en stille blijmoedigheid, te midden eener gemeente werkzaam was, waarvan de meeste leden, langen tijd, aan de verwaarloozing van wereldsgezinde predikanten gewoon, te onkundig waren om een bekwaam en getrouw herder en leeraar te waardeeren. De man, die hem van alle dorpelingen het best verstond, was de eenige huisvader in het dorp, welke niet tot zijne gemeente behoorde, namelijk onze Levi Ehrenfeld. Ofschoon Levi de synagoge van het naburige Wallstedt geregeld bezocht en de plichten, door zijnen godsdienst voorgeschreven, stipt vervulde, liet hij zich toch door de veelvuldige beschimpingen, waarmede zijne geloofsgenooten hem overlaadden, niet terughouden, om aan de godsdienst-oefeningen, onder voorgang van den predikant Kranau, deel te nemen. Langzamerhand ontstond tusschen deze beide mannen een verhouding, welke veel meer den naam van vriendschap verdiende dan zoo menige andere verbintenis, die men aldus placht te noemen. Toen hij de aanbieding van den leeraar Kranau, om zijne Rebekka mede aan het onderwijs van den kandidaat Weller te laten deelnemen, dankbaar aannam, stelde hij alleen deze voorwaarde, dat niemand, ook zelfs niet de predikant, het met opzettelijken toelag beproeven zoude om zijne dochter van het geloof harer vaderen afkeerig te maken. Dewijl hij het evenwel iedereen vergunde de vragen, door zijne dochter gedaan, te beantwoorden en hij het kind bijna immer naar de kerk medenam, zoo werd het verstandige en opmerkzame meisje al spoedig van

nabij met het christendom bekend. In het verblijf van den predikant, 't welk zij als een tweede te huis leerde liefhebben, trad het haar in zulk een reine en edele gedaante te gemoet, dat haar onafhankelijk hart als van zelf voor de waarheid gewonnen werd. Waarom keert de bloem hare bladeren der zonne toe? Zij kan niet anders, dewijl hare natuur het zoo met zich medebrengt. Wanneer overeenkomstig het schoone woord van een oud kerkvader de ziel van ieder mensch christin is van geboorte, zoo volgde Rebekka slechts de van God gewerkte aandrift van haar innigst wezen, terwijl zij zich altoos meer naar het licht wendde, dat haar aan elke zijde tegenstraalde. Wat haar vader daarvan dacht, vernam niemand. Hij liet haar ongehinderd begaan. Hoe meer zij tot een dier beminnelijke jonge dochters opwies, waarvan de bijna idealische verschijning ons soms onder Israël ten deel valt, en wier reinheid en lieftalligheid ons soms onwillekeurig aan de bijbelsche vrouwen, aan een Rachel, een Hanna, een Elizabet, en aan de edelste onder die allen, aan de jonkvrouwelijke moeder onzes Heeren herinneren, des te wonderlijker wijzigde zich de verhouding tusschen vader en dochter. Zij werd de onafscheidbare gezellin haars vaders, het licht zijner oogen en de troost zijns ouderdoms. Hij openbaarde haar zijne innigste gedachten en deelde haar al de schatten van zijn rijk gemoed mede. Toen hij ging sterven bereidde hij kalm en rustig zijn huis, sprak met zijn zoon Simon over zijn laatsten wil, liet de predikant Kranau roepen en onderhield zich een uur lang alleen met hem en met zijn dochter, nam

van zijne echtgenootte afscheid en keerde vervolgens zijn aangezicht naar den wand, om tot zijne vaderen verzameld te worden.

De laatste woorden, die zich uit zijn met moeite ademhalende borst loswongen, waren het „Schema Israël” ¹⁾ en den insgelijks in de taal zijner vaderen uitgesproken danktoon des ouden Simeons: „Heer, nu laat Gij uw dienstknecht in vrede henegaan naar uw woord. Want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van al de volken, een Licht tot verlichting der Heidenen en tot heerlijkheid van uw volk Israël. (Luk. 2: 29—32.) Rebekka wist wat dit gebed beteekende. Hare moeder echter, die gelijk de meeste harer zusters het hebreuwsch wel lezen, maar niet verstaan kon, troostte zich in haar bitter weduwlijden daarmede, dat haar trouwe echtgenoot nog met stervende lippen het „Schema Israël” uitgesproken en met de woorden der heilige schriften van haar volk gebeden had.

Toen Levi Ehrenfeld begraven en de rouwtijd voorbij was, ging Rebekka op zekeren avond, nadat de sabbat voorbij was tot haren broeder Simon, nu het hoofd des gezins, en sprak met demoedige beslistheid: „Mijn lieve broeder Simon en gij, mijne lieve moeder, wees niet boos op mij, wanneer ik u bedroef, en u een besluit mededeel, dat ik ten uitvoer moet brengen, dewijl ik voor den God onzer vaderen niet anders kan. Ik geloof dat Jezus van Nazareth, als mensch uit de

1) Dent. 6: 4. Hoor Israel de Heere onze God is een eenig Heer.

nabij met het christendom bekend. In het verblijf van den predikant, 't welk zij als een tweede te huis leerde liefhebben, trad het haar in zulk een reine en edele gedaante te gemoet, dat haar onafhankelijk hart als van zelf voor de waarheid gewonnen werd. Waarom keert de bloem hare bladeren der zonne toe? Zij kan niet anders, dewijl hare natuur het zoo met zich medebrengt. Wanneer overeenkomstig het schoone woord van een oud kerkvader de ziel van ieder mensch christin is van geboorte, zoo volgde Rebekka slechts de van God gewerkte aandrift van haar innigst wezen, terwijl zij zich altoos meer naar het licht wendde, dat haar aan elke zijde tegenstraalde. Wat haar vader daarvan dacht, vernam niemand. Hij liet haar ongehinderd begaan. Hoe meer zij tot een dier beminnelijke jonge dochters opwies, waarvan de bijna idealische verschijning ons soms onder Israël ten deel valt, en wier reinheid en liefvalligheid ons soms onwillekeurig aan de bijbelsche vrouwen, aan een Rachel, een Hanna, een Elizabet, en aan de edelste onder die allen, aan de jonkvrouwelijke moeder onzes Heeren herinneren, des te wonderlijker wijzigde zich de verhouding tusschen vader en dochter. Zij werd de onafscheidbare gezellin haars vaders, het licht zijner oogen en de troost zijns ouderdoms. Hij openbaarde haar zijne innigste gedachten en deelde haar al de schatten van zijn rijk gemoed mede. Toen hij ging sterven bereidde hij kalm en rustig zijn huis, sprak met zijn zoon Simon over zijn laatsten wil, liet de predikant Kranau roepen en onderhield zich een uur lang alleen met hem en met zijn dochter, nam

van zijne echtgenootte afscheid en keerde vervolgens zijn aangezicht naar den wand, om tot zijne vaderen verzameld te worden.

De laatste woorden, die zich uit zijn met moeite ademhalende borst loswongen, waren het „Schema Israël” 1) en den insgelijks in de taal zijner vaderen uitgesproken danktoon des ouden Simeons: „Heer, nu laat Gij uw dienstknecht in vrede henengaan naar uw woord. Want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van al de volken, een Licht tot verlichting der Heidenen en tot heerlijkheid van uw volk Israël. (Luk. 2: 29—32.) Rebekka wist wat dit gebed beteekende. Hare moeder echter, die gelijk de meeste harer zusters het hebraeusch wel lezen, maar niet verstaan kon, troostte zich in haar bitter weduwlijden daarmede, dat haar trouwe echtgenoot nog met stervende lippen het „Schema Israël” uitgesproken en met de woorden der heilige schriften van haar volk gebeden had.

Toen Levi Ehrenfeld begraven en de rouwtijd voorbij was, ging Rebekka op zekeren avond, nadat de sabbat voorbij was tot haren broeder Simon, nu het hoofd des gezins, en sprak met demoedige beslistheid: „Mijn lieve broeder Simon en gij, mijne lieve moeder, wees niet boos op mij, wanneer ik u bedroef, en u een besluit mededeel, dat ik ten uitvoer moet brengen, dewijl ik voor den God onzer vaderen niet anders kan. Ik geloof dat Jezus van Nazareth, als mensch uit de

1) Dent. 6: 4. Hoor Israël de Heere onze God is een enig Heer.

maagd Maria geboren, de Zoon van God, onze Messias en mijn Heiland is. Ik heb in hem een Verlosser gevonden. Daarom moet ik mij laten doopen met den doop, dien hij ingesteld heeft. Ik weet dat de zegen mijns vaders met mij is. Zoo bid ik u thans" Maar Simon liet haar niet uitspreken. Woedend sprong hij op; als vleugelen fladderden zijne zwarte haarlokken, rondom zijne somber vlammeende oogen en van toorn bleek geworden aangezicht, als een donderslag klonk zijn zware stem, terwijl hij met bevende lippen uitriep: „Wee, wee, wee, weg, gij vervloekte! Vervloekt zult gij zijn in uw leven, en vervloekt in uw sterven! Alle vloeken van Ebal zullen komen over u, die het geloof der kinderen uws volks veracht en de nagedachtenis van uwen vader schandvlekt! Hij woont in Gan Eden ¹⁾. Maar gij zult tot Gehennah ²⁾ nederdalen. Ter deure uit, gij vervloekte!" Na deze woorden meer uitgebruld dan uitgesproken te hebben, greep hij haar bij den arm, stiet haar de kamer en de huisdeur uit, en slingerde haar ter aarde, zoodat zij op den drempel van haars vaders woning onmachtig nederzonk.

Toen zij weder tot zich zelve kwam, waren alle luiken gesloten, alsof men om een doode treurde. Zij wist wat dat beteekende. Eentonig, als het ruischen van zeegolven uit de verte, klonken de psalmen daar binnen opgezongen, haar als lijkklachten toe. Lang-

1) Gan Eden = Hof van het paradijs.

2) Gehennah = de hel.

zamerhand herinnerde zij zich het tooneel van zoo even. Toen sidderde zij, gelijk een slanke berkeboom beeft in den storm. Doch haar hart bleef standvastig en hare ziel was stil in tegenwoordigheid van den God harer hulpe. „Vrees niet, want ik heb u verlost; ik heb u bij uwen naam geroepen, gij zijt de mijne” (Jes. 43: 1), — dus klonk het in haar binnenste, aldus troostte de hemelsche Vader zijn lijdend kind.

Waarheen zou de arme verstooteling zich nu wenden? Daar drong het geluid der voetstappen eens mans op den donkeren straatweg van het dorp in den stillen nacht in haar luisterend oor; spoedig herkende zij de gestalte, van haar vaderlijken vriend, den leeraar Kranau. Met inspanning richtte zij zich op, ging voor de laatste maal door de tuindeur harer vaderlijke woning, vatte de hand des edelen mans en zeide hem alles, alles. Hij antwoordde: „Kom met mij, mijn kind! De gene, die tot u spreekt: Ik zal u niet begeben noch verlaten, leeft en regeert in eeuwigheid.”

Voor Rebekka kwamen nu dagen van onuitsprekelijke trouwigheid en van onuitsprekelijken vrede. Het zaad harer tranen deed den oogst rijp worden. Het kruis der zelfverloochening drukte zwaar op hare zwakke schouders; tot op den bodem moest zij den bitteren beker drinken en met duizend smarten leeren verstaan wat het beteekent: „Ik ben gekomen om den mensch tweedrachtig te maken tegen zijn vader, en de dochter tegenover hare moeder. En des menschen huisgenooten zullen zijne vijanden worden. Wie vader of moeder

maagd Maria geboren, de Zoon van God, onzen Messias en mijn Heiland is. Ik heb in hem een Verlosser gevonden. Daarom moet ik mij laten doopen met den doop, dien hij ingesteld heeft. Ik weet dat de zegen mijns vaders met mij is. Zoo bid ik u thans" Maar Simon liet haar niet uitspreken. Woedend sprong hij op; als vleugelen fladderden zijne zwarte haarlokken, rondom zijne somber vlammeende oogen en van toorn bleek geworden aangezicht, als een donderslag klonk zijn zware stem, terwijl hij met bevende lippen uitriep: „Wee, wee, wee, weg, gij vervloekte! Vervloekt zult gij zijn in uw leven, en vervloekt in uw sterven! Alle vloeken van Ebal zullen komen over u, die het geloof der kinderen uws volks veracht en de nagedachtenis van uwen vader schandvlekt! Hij woont in Gan Eden ¹⁾. Maar gij zult tot Gehennah ²⁾ nederdalen. Ter deure uit, gij vervloekte!” Na deze woorden meer uitgebruld dan uitgesproken te hebben, greep hij haar bij den arm, stiet haar de kamer en de huisdeur uit, en slingerde haar ter aarde, zoodat zij op den drempel van haars vaders woning onmachtig nederzank.

Toen zij weder tot zich zelve kwam, waren alle luiken gesloten, alsof men om een doode treurde. Zij wist wat dat beteekende. Eentonig, als het ruischen van zeegolven uit de verte, klonken de psalmen daar binnen opgezongen, haar als lijkklachten toe. Lang-

1) Gan Eden = Hof van het paradijs.

2) Gehennah = de helle.

zamerhand herinnerde zij zich het tooneel van zoo even. Toen sidderde zij, gelijk een slanke berkeboom beeft in den storm. Doch haar hart bleef standvastig en hare ziel was stil in tegenwoordigheid van den God harer hulpe. „Vrees niet, want ik heb u verlost; ik heb u bij uwen naam geroepen, gij zijt de mijne” (Jes. 43: 1), — dus klonk het in haar binnenste, aldus troostte de hemelsche Vader zijn lijdend kind.

Waarheen zou de arme verstooteling zich nu wenden? Daar drong het geluid der voetstappen eens mans op den donkeren straatweg van het dorp in den stillen nacht in haar luisterend oor; spoedig herkende zij de gestalte, van haar vaderlijken vriend, den leeraar Kranau. Met inspanning richtte zij zich op, ging voor de laatste maal door de tuindeur harer vaderlijke woning, vatte de hand des edelen mans en zeide hem alles, alles. Hij antwoordde: „Kom met mij, mijn kind! Degeue, die tot u spreekt: Ik zal u niet begeben noch verlaten, leeft en regeert in eeuwigheid.”

Voor Rebekka kwamen nu dagen van onuitsprekelijke treurigheid en van onuitsprekelijken vrede. Het zaad harer tranen deed den oogst rijp worden. Het kruis der zelfverloochening drukte zwaar op hare zwakke schouders; tot op den bodem moest zij den bitteren beker drinken en met duizend smarten leeren verstaan wat het beteekent: „Ik ben gekomen om den mensch tweedrachtig te maken tegen zijn vader, en de dochter tegenover hare moeder. En des menschen huisgenooten zullen zijne vijanden worden. Wie vader of moeder

liefheeft boven mij is mijns niet waardig." (Matth. 10: 35—37.) Maar Jezus deed haar overwinnen. Hij gaf haar den zegen der christelijke gemeenschap te ondervinden. De leeraar en zijne waardige echtgenooten namen de uit het ouderlijk huis verdrevene als een hun van God geschonkene dochter op en stonden haar in strijd en gebed ter zijde. Weldra kon zij den doop ontvangen. Toen zij na deze plechtigheid in de predikantswoning terugkeerde, stond achter de luiken, waarmede gedurende deze dagen al de vensters van de woning des koopmans gesloten waren, een oude vrouw met marmerbleek gelaat en tuurde door de retsen naar buiten. Niet gramstorig, maar diep, diep bedroefd zag de moeder hare dochter voorbijgaan. O, hoe gaarne ware zij haar te gemoet geijld om haar geliefd kind in de moederlijke armen te sluiten! Maar zij durfde niet. Want overeenkomstig de meeningen der rabbijnen had zij geen dochter meer, was haar dochter een gestorvene. Evenwel het moederhart en de moederliefde waren niet gestorven en deden zich in volle kracht gevoelen.

Na haren doop bleef Rebekka niet lang meer in de haar dierbaar geworden predikantswoning. Haar vaderlijke vriend moest haar besluit billijken, toen zij verklaarde dat zij voortaan haar eigen brood eten en derhalve een geschikten werkkring zoeken wilde. Daar zij vele talenten en kundigheden bezat, viel het haar niet moeielijk als onderwijzeres bij een adellijke familie op het land een plaats te vinden, die haar voldoening gaf en waar zij zich achting en vrienden mocht ver-

werven. Menigmaal beproefde zij wederom met de haren in aanraking te komen, doch werd steeds met onveranderlijke hardheid afgewezen. Het weldra na haren doop gevolgde huwelijk haars broeders even zomin als de dood harer zwagerin, die spoedig na de geboorte van een zoon stierf, bracht hierin eenige verandering teweeg. Het ouderlijk huis bleef voor haar gesloten, zij zelf voor de haren een doode.

En toch zoude zij hen wederzien. Na twee jaren in haar betrekking werkzaam te zijn geweest, stierf de predikant Kranau. Zijn oudste zoon, sinds twee jaren zijn medehelper, volgde hem op. Sedert de lang vervlogene dagen zijner jeugd, had hij de liefde tot Maria, zoo als Rebekka, sedert haren doop, genoemd werd, in zijn hart verborgen. Thans deed hij aanzoek om haar hand. Zijne hartelijke woorden verleenden Maria een blik in haar eigen binnenste en ontdekten haar een tot dusver voor haar verborgen toegenegenheid; bereidwillig volgde zij hem in het huis zijner ouders, voortaan het hare.

Zoo geschiedde het dat twee door banden van bloedverwantschap verbondene familiën aan dezelfde plaats dicht bij elkander woonden en toch veel verder van elkander gescheiden waren, dan wanneer landen en zeeën hen van elkaar hadden verwijderd.

liefheeft boven mij is mijns niet waardig." (Matth. 10: 35—37.) Maar Jezus deed haar overwinnen. Hij gaf haar den zegen der christelijke gemeenschap te ondervinden. De leeraar en zijne waardige echtgenooten namen de uit het ouderlijk huis verdrevene als een hun van God geschonkene dochter op en stonden haar in strijd en gebed ter zijde. Weldra kon zij den doop ontvangen. Toen zij na deze plechtigheid in de predikantswoning terugkeerde, stond achter de luiken, waarmede gedurende deze dagen al de vensters van de woning des koopmans gesloten waren, een oude vrouw met marmarbleek gelaat en tuurde door de reten naar buiten. Niet gramstorig, maar diep, diep bedroefd zag de moeder hare dochter voorbijgaan. O, hoe gaarne ware zij haar te gemoet geïjld om haar geliefd kind in de moederlijke armen te sluiten! Maar zij durfde niet. Want overeenkomstig de meeningen der rabbijnen had zij geen dochter meer, was haar dochter een gestorvene. Evenwel het moederhart en de moederliefde waren niet gestorven en deden zich in volle kracht gevoelen.

Na haren doop bleef Rebekka niet lang meer in de haar dierbaar geworden predikantswoning. Haar vaderlijke vriend moest haar besluit billijken, toen zij verklaarde dat zij voortaan haar eigen brood eten en derhalve een geschikten werkkring zoeken wilde. Daar zij vele talenten en kundigheden bezat, viel het haar niet moeilijk als onderwijzeres bij een adellijke familie op het land een plaats te vinden, die haar voldoening gaf en waar zij zich achting en vrienden mocht ver-

werven. Menigmaal beproefde zij wederom met de haren in aanraking te komen, doch werd steeds met onveranderlijke hardheid afgewezen. Het weldra na haren doop gevolgte huwelijk haars broeders even zomin als de dood harer zwagerin, die spoedig na de geboorte van een zoon stierf, bracht hierin eenige verandering teweeg. Het ouderlijk huis bleef voor haar gesloten, zij zelf voor de haren een doode.

En toch zoude zij hen wederzien. Na twee jaren in haar betrekking werkzaam te zijn geweest, stierf de predikant Kranau. Zijn oudste zoon, sinds twee jaren zijn medehelper, volgde hem op. Sedert de lang vervlogene dagen zijner jeugd, had hij de liefde tot Maria, zoo als Rebekka, sedert haren doop, genoemd werd, in zijn hart verborgen. Thans deed hij aanzoek om haar hand. Zijne hartelijke woorden verleenden Maria een blik in haar eigen binnenste en ontdekten haar een tot dusver voor haar verborgen toegenegenheid; bereidwillig volgde zij hem in het huis zijner ouders, voortaan het hare.

Zoo geschiedde het dat twee door banden van bloedverwantschap verbondene familiën aan dezelfde plaats dicht bij elkander woonden en toch veel verder van elkander gescheiden waren, dan wanneer landen en zeeën hen van elkaar hadden verwijderd.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Een ijveraar voor de wet.

Zij hebben hun aangezichten harder gemaakt dan een steenrots: Zij hebben geweigerd zich te bekeeren. Jer. 5: 8.

Simon Ehrenfeld was geen man van de gewone soort. Zijn uiterlijk reeds onderscheidde hem van zijne volksgenooten, want men kon van hem gelijk van koning Saul zeggen, dat hij een schoon man was onder de kinderen Israëls, een hoofd langer dan al het volk. Zelfs geen zijner mededorpelingen was hem in forskheid van gestalte gelijk. Daarmede vereenigde zich een buitengewone scherpste van verstand en een onbuigzame wilskracht, die vaak in de onverzettelijkste hardnekkigheid overging. Door zijn vader in alle takken van joodsche wetenschap onderricht, bezat hij in hooge mate die spitsvondige geleerdheid, waartoe de Talmud hare leerlingen opkweekt. Als wettisch gezinde Jood van het hoofd tot de voeten, verhief zich al het idealisme van zijn rijkbegaafden geest tot een

blinden en gloeienden ijver voor datgene wat hij als het innerlijkste wezen van de duizendjarige godsdienst zijner vaderen meende te moeten beschouwen, namelijk voor de velerlei rabbijnsche leeringen en stellingen, welke het Israël onzer dagen hetzelfde smaadvolle juk opleggen, 't welk zijne vaderen, als ware het de prachtigste eerekroon, gedragen hebben. De bekende zachtheid zijns veelbeproefden vaders bleef hem juist daarom onbegrijpelijk en zou hem in ieder ander als onmannelijke zwakheid zijn voorgekomen. Uit kinderlijken eerbied verdroeg hij zulks in zijn vader, zonder daarover verder na te denken. De overgang zijner zuuster en de vroege dood zijner beminde vrouw hadden de aangeboren scherpste van zijn karakter nog sterker ontwikkeld en hem in zijne godsdienstige beschouwingen des te harder en strenger doen worden. Ofschoon hij zijne moeder hoog vereerde en tegenover haar geen kinderlijke plicht verzuimde, verzette hij zich toch hoe langer hoe meer tegen elken verzachtenden invloed van hare zijde, en meende ook in zijn hoogmoedig bewustzijn, als hoofd des gezins, haar alle inwerking op de godsdienstige opvoeding zijns zoons te moeten beletten. Zijne onomkoopbare eerlijkheid en waarheidsliefde, verbonden met die schrandereheid, bij zijn volk niet zeldzaam, maakten hem tot een bekwaam man van zaken, wiens rijkdommen met ieder jaar toenamen, zonder dat hij naar het elleudige beginsel van de meesten zijner geloofsgenooten, zijne Christen-medeburgers door loos overleg in hun broodwinning benadeelde of te gronde deed gaan. Evenzoo als in de inrichting

TWEEDE HOOFDSTUK.

Een ijveraar voor de wet.

Zij hebben hun aangezichten harder gemaakt dan een steenrots: Zij hebben geweigerd zich te bekeeren. Jer. 5: 3.

Simon Ehrenfeld was geen man van de gewone soort. Zijn uiterlijk reeds onderscheidde hem van zijne volksgenooten, want men kon van hem gelijk van koning Saul zeggen, dat hij een schoon man was onder de kinderen Israëls, een hoofd langer dan al het volk. Zelfs geen zijner mededorpelingen was hem in forskheid van gestalte gelijk. Daarmede vereenigde zich een buitengewone scherpte van verstand en een onbuigzame wilskracht, die vaak in de onverzettelijkste hardnekkigheid overging. Door zijn vader in alle takken van joodsche wetenschap onderricht, bezat hij in hooge mate die spitsvondige geleerdheid, waartoe de Talmud hare leerlingen opkweekt. Als wettisch gezinde Jood van het hoofd tot de voeten, verhief zich al het idealisme van zijn rijkbegaafden geest tot een

blinden en gloeienden ijver voor datgene wat hij als het innerlijkste wezen van de duizendjarige godsdienst zijner vaderen meende te moeten beschouwen, namelijk voor de velerlei rabbijnsche leeringen en stellingen, welke het Israël onzer dagen hetzelfde smaadvolle juk opleggen, 't welk zijne vaderen, als ware het de prachtigste eerekroon, gedragen hebben. De bekende zachtheid zijns veelbeproefden vaders bleef hem juist daarom onbegrijpelijk en zou hem in ieder ander als onmannelijke zwakheid zijn voorgekomen. Uit kinderlijken eerbied verdroeg hij zulks in zijn vader, zonder daarover verder na te denken. De overgang zijner zuster en de vroege dood zijner beminde vrouw hadden de aangeboren scherpte van zijn karakter nog sterker ontwikkeld en hem in zijne godsdienstige beschouwingen des te harder en strenger doen worden. Ofschoon hij zijne moeder hoog vereerde en tegenover haar geen kinderlijke plicht verzuimde, verzette hij zich toch hoe langer hoe meer tegen elken verzachtenden invloed van hare zijde, en meende ook in zijn hoogmoedig bewustzijn, als hoofd des gezins, haar alle inwerking op de godsdienstige opvoeding zijns zoons te moeten beletten. Zijne onomkoopbare eerlijkheid en waarheidsliefde, verbonden met die schrandereheid, bij zijn volk niet zeldzaam, maakten hem tot een bekwaam man van zaken, wiens rijkdommen met ieder jaar toenamen, zonder dat hij naar het ellendige beginsel van de meesten zijner geloofsgenooten, zijne Christen-medeburgers door loos overleg in hun broodwinning benadeelde of te gronde deed gaan. Evenzoo als in de inrichting

van zijn huishouden openbaarde zich de toename zijner bezittingen ook in talrijke werken van barmhartigheid, waarbij het hem aangeboren gevoel van billijkheid geen onderscheid van geloofsbelijdenis in aanmerking nam. Niettegenstaande dit alles ondervond hij weinig liefde. Men onthield hem als Jood de achting, welke men hem als betrouwbaar en bekwaam handelaar moest toekennen. In weerwil van zijn vlekkeloozen wandel en onbekrompen milddadigheid bleef hij voor de menigte de verachte Jood, welken men, waar zulks maar mogelijk was, uitlachte en bespotte. Zelfs de door hem beweldadigde armen achtten zich tegenover hem van elke schuld der dankbaarheid ontslagen.

Met rustigen trots aanvaardde Simon Ehrenfeld dat alles als een natuurlijke en onafwijsbare erfenis van zijn voorgeslacht. Wat hij deed, geschiedde niet om der menschen wille, maar, gelijk hij in zijn eigen-gerechtigten waan meende, naar het bevel van den God zijner vaders. Maar in zijn hart vergold hij zijn bespotters en beledigers overeenkomstig den korten grondregel van het „oog om oog, tand om tand.” Zijn joodsche trots verhief hem in zijn eigen oog ver boven zijne boersche, en dikwijls ruwe naburen. Hoe zij ook mochten smaden en schimpen, zij bleven voor hem toch altoos de afgodische „gojim,” alleen bestemd om het edele volk van God rijk te maken. Aldus werden hoogmoedige naamchristenen door den nog hoogmoediger Israëliet veracht. Slechts één Christen was er geweest, die hem onwillekeurig achting had afgedwongen, namelijk zijns vaders vriend, de oude

leeraar Kranau. Dat de zoon in zijns vaders voetstappen trad, wekte slechts zijn verborgen wrok, want was het niet ter wille van dezen man, dat zijne eertijds zoo geliefde zuster een afvallige, een vervloekte geworden was.

„Afvallig.” Een Christen kan slechts onvolkomen gevoelen wat er in het gemoed van den orthodoxen Jood bij deze gedachte omgaat. Moge de zoon Abrahams het voorwerp van doodelijken haat, bitteren spot en woedende vervolging blijven, hij meent evenwel alle waarheid en recht op zijne zijde te hebben. Is hij niet een Israëliet, een lid van het uitverkoren geslacht? Wat de „gojim” hem ook mogen aandoen, zij staan toch ver, ver beneden hem, tot wiens vaderen de Heer de levende God zelf gesproken heeft; zijn volk blijft de keur en kroon aller volken, aan hetwelk toch ten laatste de heerschappij over de aarde als een van God beschikt erfdeel moet toevallen. Een overgang tot het Christendom uit werkelijke overtuiging is voor hem evenzoo ondenkbaar als de mogelijkheid dat Jehova ooit zou ophouden, zijn volk Israël boven alle volken lief te hebben. Alle haat, vervolging en verachting, alles wat Israëls volk ooit heeft ondergaan wordt daardoor tot een vreeselijke aanklacht voor den afvallige en spreekt het rechtvaardig oordeel der eeuwige verdømmenis over hem uit. Heeft hij zijn vader en moeder geen schande aangedaan, toen hij in het kamp der vijanden overging? Is hij daardoor geen vreemdeling geworden, die een anderen God, een andere volksgemeenschap, andere wetten, een andere spraak,

andere zeden aangenomen heeft? En toch is hij geen eigenlijke vreemdeling, want is hij niet een geboren kind Israëls, vleesch van Abrahams vleesch, bloed van zijn bloed? Daarom geldt hij bij zijn volk als een doode, ofschoon hij nog als een levende omwandelt. Als van wege een doode, is men gewoon om zijnentwille het kleed te scheuren en ter aarde nedergezeten te treuren. Wie evenwel zal een afvallige liefhebben of hem gedenken, wie zijn nagedachtenis eeren of hopen hem eenmaal in Gan Eden 1) weder te zien? Neen, de afvallige is erger dan dood. O konde, konde men hem vernietigen!

Simon deelde in al deze gewaarwordingen; met knagende bitterheid vervulden zij zijn hart. Hij had zijne zuster Rebekka als zijn oogappel liefgehad zoo als niemand. En thans moest hij vernemen dat zijn zoon, zijn eenige zoon niet tot zijn volk wilde behooren, maar liever als een „goi” wenschte geboren te zijn? „Van wie neemt hij zulke gedachten over? vraagde hij zich zelve. Van zijne tante? Maar hij heeft nooit een woord met haar gesproken. Van zijne grootmoeder? Gewis niet. Ja, de onderwijzer, de onderwijzer moet zijn verleider zijn. Hij komt toch elken vrijdag hier om de „parascha” 2) van den volgenden sabbat met den knaap te lezen. Hij is niet te vertrouwen, want hij volgt de „gojim” in alles na, kleedt hij zich als

1) Gan Eden = Hof van Eden, Paradijs-hof, Oord der toekomstige zaligheid.

2) Parascha is de afdeeling der wet, die op den sabbat in de synagoge wordt gelezen.

een Jood? Spreekt hij als een zoon Israëls? Neen, hij aapt de „gojim“ in alles na. Hij wenschte gowis liever onder de volgelingen van den opgehangene geboren te zijn. Hij is het, die mijn arm kind verleid heeft. Is hij op zijne heidensche geloerdheid niet trotsch? Spreekt hij niet van verlichting en vooruitgang? Hij is het geweest, maar het zal een einde nemen, nog van daag!”

Op den gewonen tijd trad Leon de Lora, die gewoon was zijne plichten met angstvallige nauwgezetheid te vervullen, het vertrek in Simons woning, hem voor zijn leerruren aangewezen, binnen. Simon, die zich voorgenomen had hem bij zijn onderwijs te beluisteren, zit in de kamer daarnaast. Hij hoorde dat de onderwijzer Anselm gebod het chumesch ¹⁾ te halen en toen eenvoudig zeide: „Thans kunt gij lezen.” Op den gewonen zingonden en eenzelvigen toon begon Anselm de woorden van den gewijden tekst eerst in het hebreeuwsch te lezen, om ze dan later naar zijn beste weten te vertolken. De parascha van dien dag was juist de ernstige plaats uit het 28^{ste} hoofdstuk van Mozes' vijfde Boek, welke Anselm thans met klimmende belangstelling en steeds meer klem gevenden nadruk voordroeg: „Daarentegen zal het geschieden, indien gij der stem des Heeren uws Gods niet gehoorzaam zult zijn, om waar te nemen dat gij doet al zijne geboden en zijne inzettingen, die ik u heden gebiede; zoo zullen al deze vloeken over u komen en u treffen. Versloekt zult gij zijn in de stad, vervloekt zult gij

1) De Pentateuch, de vijf boeken van Mozes.

zijn in het veld. Vervloekt zult gij zijn in uw lichaam en in al het overige."

De knaap hield hier stil en vroeg met een stem, welke de inwendige ontroering deed beven: „Zoo heeft God ons dan vervloekt? Wat beteekent dat, mijnheer de Lora?"

„Wat zulks beduidt?" vroegde Leon de Lora hierop van zijne zijde, in groote verlegenheid hoe hij de zichtbare ontroering van den knaap zou doen bedaren. „Wat zulks beduidt? Wel, God verklaart hier dat hij ons volk verschrikkelijk zwaar zal straffen, ingeval het zijne geboden overtreedt. Maar waarom vraagt gij naar deze dingen?"

Een korte poos bleef Anselm in nadenkend stilzwingen verzonken, totdat hij eindelijk als bij zich zelve zeide: „Ja, wij zijn het; ons heeft God vervloekt, want op de straat en in het veld hooren wij gedurig: vervloekte Jood!"

„Maar," viel Leon de Lora spoedig in, dat is niet overal zoo als hier, waar de lieden nog met vele vooroordeelen behebt zijn. In Engeland en Holland, even zoo als in Frankrijk en Amerika wordt geen Jood van wege zijn geloof vervolgd en in de uitoefening van zijn beroep bemoeielijkt. Daar heeft men zelfs ministers die Joden zijn!"

„Zoo?" antwoordde Anselm. „Maar daar vervloeken de Joden elkander onderling. In Amsterdam hebben zij mijn grootvader mishandeld, vervloekt en bespuwd. Waar staat dan geschreven dat in deze landen de vloek van ons weggenomen is?"

Wat zou de arme onderwijzer op een zoo moeilijke vraag antwoorden? Het naar 'zijn overtuiging ware antwoord kon, een leugenachtig wilde hij niet geven. Dus gebood hij eenvoudig: „Lees verder!”

En Anselm ging met het lezen der vreeselijke vloekwoorden voort. De onderwijzer dreef hem opzettelijk tot recht schielijk lezen aan, dewijl hij verdere vragen dachtte. Toen Anselm evenwel aan de woorden kwam: (Deut. 28: 37). „En gij zult zijn tot een schrik, tot een spreekwoord en tot een spotrede, onder al de volken, waarheen u de Heere leiden zal,” vroeg hij op nieuw met grooten ernst: „Wat is dat, mijnheer de Lora? Wat beduidt dat?”

„Wat?” vroeg de Lora daarentegen.

„Dat!” antwoordde de knaap en wees met den vinger op het zoo even gelezen vers.

„Ja, dat heeft betrekking op lang vervlogen tijden,” antwoordde de onderwijzer na een poos wachtens.

„Maar het is ook thans nog op ons volkomen van toepassing.”

„Ja, de Joden zijn niet zoo vroom als God het begeert.”

„Waarom gehoorzamen zij de stem van den Heer onzen God dan niet?” vroeg de knaap wederom.

De Lora zweeg op nieuw een poos en vroeg ten laatste een weinig driftig: „Waarom wilt gij dat alles weten?”

De knaap antwoordde niet bepaald op de vraag van zijn onderwijzer, maar herhaalde alsof hij tot zich zelf sprak: „Ja, wij zijn zeker vervloekt, want de lieden op den weg en in het veld vervloeken ons dikwijls genoeg.”

Op den wenk des onderwijzers las hij nu een wijl rustig voort, maar gaf ten laatste zijn smart lucht in den luiden uitroep: „Ja, zoo is het, zoo is het. Ik weet evenwel niet waarom het zoo is. Om welke reden wilt gij het mij niet zeggen?”

„Gij zijt nog niet oud genoeg, mijn zoon, om zulke dingen te verstaan,” was de Lora's opmerking.

Wel is waar zeide hem zijn geweten, dat hij zelf er niet meer van verstond. Maar dat kon hij toch tegenover zijn leerling niet erkennen. Om derhalve aan het pijnlijk tooneel een einde te maken, verklaarde hij de les voor geëindigd, nam zijn hoed en wilde de kamer verlaten. Toen plaatste Anselm met een door inwendige ontroering donker rood gelaat zich tusschen hem en de deur en riep op hartstochtelijken toon uit: „Ja, mijnheer de Lora: wij blijven toch vervloekt! o Ware ik toch niet als Jood geboren!”

„Reeds zoo vroeg! zoo vroeg!” murmelde de Lora als bij zich zelve en vervolgde daarna overluid: „Ach, mijn lieve Anselm, wat zegt gij daar? Arm kind, hoe komt gij nog zoo jong er reeds toe zulke vragen te doen!”

Thans was het geduld van Simon ten einde. Het was zoo als hij had vermoed. Ware Leon de Lora een echte Jood, hij zou anders gesproken hebben. Ja, hij had zijn kind verleid.

Met haastige stappen stond hij voor hen beiden, slingerde zijn zoon met een ontzettende verwensching in een hoek van de kamer, zoodat deze bloedend bleef liggen en riep, terwijl hij de vuist balde, den onder-

wijzer toe: „Wat, op zulk een wijs onderricht gij een joodschen knaap! Gij zijt een verleider, een meschammed! Voor de geheele killah 1) zal ik u wegens afval aanklagen. Zij zullen het allen weten en den cherem 2) over u uitspreken. Gij verlaat terstond mijn huis en komt niet weder over mijn drempel. Het geld voor uw onderwijs zal ik u zenden. Voort, weg met u.”

De Lora ging voor den woodenden man zelfs geen stap uit den weg, bij wions forsche gestalte de onderwijzer een tengere knaap geleck. Als in diep nadenken verzonken, zweeg hij een oogenblik en sprak ten laatste: „Mijnhoer Ehrenfeld, gij handelt niet naar de wet onzer vaders!”

„Gij zult het weldra ondervinden, ja ondervinden en gevoelen! Weg met u!”

Leon de Lora antwoordde bedaard: „Moge de God onzer vaders het u vergeven, gelijk ik het u vergeef!” en verwijderde zich langzaam.

Maar zijn gemoed was bezwaard, want Simon Ehrenfeld was het rijkste en machtigste lid der gemeente, hij echter, in weerwil van zijn hoofschen naam, slechts een arm onderwijzer, die van zijne karig betaalde lessen leven moest.

1) Eigenlijk kehillah = gemeente.

2) Cherein = bau.

DERDE HOOFDSTUK.

E e n g e b r o k e n h a r t .

Zalig zijn de armen van geest, want hunner
is het koninkrijk der hemelen. Matth. 5: 3.

Voor den gevel van een huis, door Ferdinand de Katholieke, gemaal der edele Isabella, in Catanie gebouwd, staat geschreven: Ferdinandus expugnator Granatae, expulsor Judeorum, d. w. z.: Ferdinand, de veroveraar van Grenada, de verdrijver der Joden. Deze twee woorden: „expulsor Judeorum” herinneren aan een van de treurigste tijdperken der wereldhistorie. Reeds dikwijls had het bloed der rijk en machtig geworden Joden Spanjes bodem geverfd; reeds menigmaal had het ongelukkige land geheele scharen zijner trouwste en edelste zonen in den vreemde uitgeworpen. Maar aan de namen van koning Ferdinand en den groot-inquisiteur Torquemada verbindt zich de herinnering aan de ontzettendste gruwelen, gepleegd aan de belijders der Mozaische leer en hunne broeders, de zoogenoemde Maranos of nieuw-Christenen, die trots

alle vervolging en afzwering toch geheime aanhangers van het geloof hunner vaders gebleven waren. (1485—1492.) Nadat vele duizenden in de vlammen, onder de folteringen der pijnbank en in de gevangnissen omgekomen en ingevolge van een schandelijk roof- en bespiedingsstelsel de ongelukkige slachtoffers van een blind en zelfmoordend bijgeloof zoo vele geworden waren, dat de kerkers der inquisitie ze niet meer konden bevatten, dwong de groot-inquisiteur met het kruisfiks in de hand den dweepzicken koning het bevel tot verdrijving af van al wat Jood was of van Jodendom verdacht. Volgens het getuigenis van den beroemden Abarbanel, die zelf onder de bannelingen behoorde, welke gedwongen waren een oord te verlaten, sinds bijna tweeduizend jaar voor huune natie een tweede vaderland, moesten op den 9^{den} Mei, op ^{den} herinneringsdag der tempelverwoesting onder Titus ⁱⁿ ^{te} één dag voor de afvaart van Columbus ter ontdekking van Amerika (3 Augustus 1492), alle Joden het geheele rijkgebied des konings verlaten, en wel de meesten zonder goed en have; want goud en zilver mochten zij niet medenemen en hun onroerende goederen slechts tegen wissels of ruil-artikelen aan anderen overdoen. „Zoo vertrokken wij,” schrijft Abarbanel, „buiten staat en tegenstand te bieden, 300.000 voetgangers, jongen en ouden, met vrouwen en kinderen op een dag, uit alle rijken des konings. Zij gingen waar de Geest hen dreef te gaan en hun Koning ging hen voor: God was aan de spitse. Eenigen begaven zich naar Portugal en Navarre, maar tegenspoed, leed, roof, honger en pest

vervolgden hen overal. Eenigen begaven zich op zee, zochten een pad door de golven, ten einde het kwaad te ontkomen en een veilige woonplaats te vinden, maar de ellende hield hen gezelschap. Velen kwamen in de golven om, anderen in den brand, welke op hunne schepen uitbrak.

De nakomelingen dezer verdrevenen hebben in vele streken een toevlucht gezocht en een nieuw vaderland gevonden. Terwijl in het oosten de naam van Spaansche Joden het land hunner vaderen aanduidt, welks taal zij nog spreken op dezelfde wijs, zoo als ten tijde hunner verdrijving gebruikelijk was, vinden wij in bijna alle handelssteden van het Europesche westen de zoogenaamde Portugesche synagogen en Spaansche of Portugesche Joden, wier namen aan de adellijke geslachten *ישראל* het schiereiland herinneren, tot welks bewoners hunne vaderen eenmaal behoorden.

Onder de vele nieuw-Christenen van adellijken rang welke op dien treurigen 2^{den} Augustus, met den witten staf in de hand, in den vreemde moesten uittrekken, bevond zich ook Don Pedro de Lora, tot op dien tijd een rijk en machtig landedelman, eigenaar van prachtige kasteelen en uitgestrekte landerijen. Hij moest zich gelukkig achten dat hij voor een zijner paleizen een ezels en voor een zijner beste wijnbergen een stuk linnen kon koopen. 1) In Amsterdam, waar hij zich na langdurig rondzwerven nederzette, beledigde hij op nieuw het geloof zijner vaderen, aan hetwelk hij bij

1) Vele dergelijke gevallen worden ons uit dien tijd verhaald.

schijnbaren overgang tot het katholicisme, altoos trouw gebleven was. Daar zijne handelsondernemingen met een gelukkig gevolg bekroond werden, grondvestte hij een uitgebreide en bloeiende zaak.

Onze onderwijzer Leon de Lora stamde lijnrecht van dezen spaanschen ridder af. In den schoot van den erflijken rijkdom opgetogen, hadden hij en zijne jongere zuster Sara een voortreffelijke opvoeding ontvangen. Toen evenwel zijn vader gestorven was, deed schok op schok het oude handelshuis zoo zeer waggelen, dat Leon, hoewel het schild van eer zijns vaders onbevleekt bleef, van al zijn schatten niets konde redden. Daar het tegen zijn aristokratische natuur, zoowel als met zijn tot nu toe gevolgde wijze van leven en met de overleveringen van zijn edel geslacht in strijd was, door het drijven van kleinhandel een bestaan te zoeken, besloten hij en zijne zuster de kundigheden en talenten, in betere dagen aangeleerd, tot voorziening in hun levensonderhoud aan te wenden.

Zoo was de familie de Lora in het stadje Wallstedt gekomen, waar niemand met haar verleden bekend was. Terwijl voor Sara hare uitnemende begaafdheid voor de muziek, welke sinds lang een vreugd en sieraad voor haar huis geweest was tot een bron van bescheiden gewin werd, moest Leon vele moeilijkheden overwinnen, eer het hem gelukte zich door een menigte schraal beloonde lesuren een wel onzeker, maar aan zijn laag gestelde eischen geëvenredigd inkomen te verwerven. Na verloop van eenige jaren arbeids was het broeder en zuster zelfs gelukt, de verouderde

moeder ten minste iets van de velerlei geriefelijkheden te verschaffen, welke deze wel in staat was met waardigheid te ontberen, maar toch niet kon vergeten. Hoe verheugden zich Leon en zijne zuster Sara, toen zij op een helderen lentemorgen, wier zachte zonneglans veld en woud, berg en dal met zijn gulden luster overstraalde, de moeder in een geschikte woning konden leiden op de boschrijke helling des slotbergs gelegen, van een welonderhouden tuintje omringd en welker vensters een heerlijk uitzicht op het vruchtbare landschap en de groene hoogten van het Kyffhäusergebirge verleenden. In dit haar vreedzaam te huis, hetwelk zij met niemand anders te deelen had, leidde de familie Lora, op liefelijke en verkwikkende wijze, een stil en afgezonderd leven, waarbij het verlies der verloren rijkdommen zich niet al te smartelijk deed gevoelen. Hare meest geliefde feestdagen waren de Israëlietische hoogtijden, want zij bleef trouw aan haar geloof, zonder evenwel in alles wat joodsch genoemd kan worden, verder smaak te vinden. 1) Want terwijl zij zich door de enghartige vormen afgestooten voelde, tot welke de grootere orthodoxe helft der gemeente haar godsdienstig zijn en leven beperkte, nog minder kon zij door het ledig gezwets en zielloos drijven der joodsche reformpartij aangetrokken worden, welke ook

1) Inderdaad vormen de Spaansch-Portugeesche Joden, die trouweus voorgeven tot den stam van Juda te behooren, in zich zelf streng afgesloten kringen, welke zich in alle opzichten, van die harer overige volksgeuoooten voordeelig onderscheiden.

voor het afgelegen Wallstedt uit zoogenaamde tolerantie dweepzieke aanhangers telde. Ofschoon zij dus reeds uit hoofde van het vak dat broeder en zuster uitoefenden met vele joodsche gezinnen in aanraking kwam, geraakte zij tot geen derzelve in een innige verhouding. Reeds dat zij zich in haar huiselijk verkeer meestal van de Nederduitsche of Spaansche taal bediende, verwekte het nimmer sluimerend wantrouwen harer geloofsgenooten. Vooral wilden die oude vrome lieden der killah niets met dezen leeraar de Lora en zijne familie te doen hebben. Het terughoudende gedrag dezer vreemdelingen, die zoo arm waren en toch met zoo veel voornaamheid optraden, moest elken waarlijk oudgeloovigen Israëliet smartelijk aandoen. Dat de Lora's veel beschaafder waren dan eenige andere familie in de gemeente maakte, dat zij des te meer opspraak verwekten. Waarom kleedden zij zich juist als de Christenen uit hoogeren stand en leefden wel naar de wet, zonder er evenwel recht voor uit te komen? Waarom waren de versierselen, welke het vrouwelijk deel van het gezin droeg, zoo kostbaar en uitgelezen? Wat beduiden die in olieverf geschilderde afbeeldsels van rijk gekleede heeren en dames, welke de eenvoudige kamers versierden en klaarblijkelijk familieportretten waren, uit vroeger tijd afkomstig. Wanneer een der zeldzame bezoekers een lid der familie vraagde, of deze statige reeks, waarvan sommige Spaansche ridderteekens droegen, hare voorvaders moest voorstellen, ontving men steeds hetzelfde beleefde antwoord, dat deze schilderijen uit Holland, waar zij vroeger had

gewoond, als erfstukken waren medegebracht, en derhalve in groote waarde werden gehouden. Wie durfde na zulke ontwijkende antwoorden nog verder vragen? Ja, daarachter waren bijzondere geheimen, misschien wel misdaden verborgen. Dat Leon een zeer bekwaam en nauwgezet onderwijzer was en zijne zuster, de schoone Sara insgelijks voortreffelijk onderricht gaf in muziek en zang, moest iedereen toestaan. Maar immer vraagde men op nieuw, waartoe en waarom zij zich zulke zeldzame en vreemdsoortige kundigheden hadden verworven? Ja, er bestonden nog meer redenen tot kwaad vermoeden. Waarom waren zij in houding en gedrag beleefd en vriendelijk tegen iedereen, maar toch zoo afgemeten dat niemand het waagde, nauweren omgang met hen te zoeken? Genoeg de meeste Joden te Wallstedt koesterden tegen de arme onderwijzersfamilie het verregaandste wantrouwen, en meer dan een koos hen tot voorwerp van bitteren spot en boozen laster. Ofschoon hij bedaad en stil zijn weg ging en tot dusver niemand openlijk tegen hem opgetreden was, had Leon de Lora toch een zekere, dikwijls slechts half verborgen vijandschap in het gedrag zijner geloofsgenooten kunnen opmerken, zonder dat hij evenwel het geringste vermoeden had van de argwanende bitterheid, waarmede men hem en de zijnen beoordeelde.

Daarom was zijn hart bezwaard en zijn voorhoofd bewolkt, toen hij bij het invallen der avondschemering huiswaarts keerde. Voorzeker was het verlies der in zeker opzicht goed betaalde lessen bij Ehrenfelds zoon

een bij zijne beperkte middelen zeer smartelijk voorval. Dat was ondertusschen te verdragen en misschien op een andere wijs te vergoeden geweest. Maar de zware bedreigingen, waarmede Ehrenfeld zijne onzinnige beschuldiging had doen vergezeld gaan, maakte hem des te onrustiger, naarmate hij de blinde dweepzucht zijner geloofsgenooten en de taaie veerkracht, waarmede Simon zijne plannen gewoonlijk trachtte uit te voeren, niet dan te goed kende. Wanneer de Joden aan Ehrenfelds beschuldiging dat hij van het geloof afgevalen was, gehoor gaven, baatte zijne onschuld tegenover hun wantrouwen niets. Hij kende die farizeesche heiligen, welke zoo gaarne een onbarmhartig oordeel over den naasten velden, ten einde op den donkeren achtergrond van vreemde schuld hunne eigene vlekkelooze gerechtigheid des te helderder mocht uitkomen. In allen gevalle was de beschuldiging van afval onbewijsbaar, want Leon was wel vroeger zeer oppervlakkig met het Nieuwe Testament bekend geworden en had zich wel niet aan den hoogmoed schuldig gemaakt, die bij de Christenen niets goeds meent te vinden, maar toch was hij een trouw aanhanger van het oude geloof gebleven, voor hetwelk zijne ridderlijke voorvaderen zoo veel opgeofferd en geleden hadden. Ook verzuimde hij geen van die veelvuldige plichten en instellingen waarmede het Jodendom het leven en den weg zijner belijders omheint. Jezus van Nazaret was voor hem geenszins de werkelijk verschenen Messias zijns volks, maar wel een wijs en goed man, die, even zooals Sokrates vóór hem, den dood eens misdadigers had

moeten ondergaan. Voor hem stond Mozes oneindig hoog boven dezen Jezus. En toch beschuldigde men hem van afval! Wat moest er van hem en de zijnen worden, wanneer de machtige Simon Ehrenfeld openlijk als zijn tegenstander optrad en de gemoederen van hem afkeerig maakte? Dan zouden zijne zuster en hij het grootste deel hunner lessen verliezen. Ach, zijn hart kromp ineen, wanneer hij aan zijne lieve edele moeder en aan de ontberingen dacht, welke haar op haar hoogen ouderdom nog te wachten stonden. En waarheen zou hij zich wenden? De laster zou hem toch overal vervolgen. Ten laatste zou hem alzoo niets anders overblijven dan een scheiding van zijne geliefden en de proefneming of hij in Engeland of Amerika zijn onderhoud kon winnen en vandaar zijne moeder ondersteunen.

Zoo zat hij langen tijd in nadenken verzonken aan den rand van een eenzamen weg die door een boschje naar Wallstedt voert, zonder dat zijn nadenken en de diepe stilte van den naderenden avond, door een ander geluid dan dat van het zachte tijlpen eens slaperigen woudvogels werd afgebroken. Maar op eens hoorde hij zware, mannelijke voetstappen en herkende spoedig den leeraar Kranau, die met zulk een uitdrukking van smart en vermoeienis in zijn gelaat tot hem kwam, dat het hart van den joodschen onderwijzer zich tot oprecht medelijden bewogen gevoelde. Beide mannen kenden elkander van aanzien en hadden tot dusver nog nooit een woord met elkaar gewisseld. Daar evenwel des predikants zuster de eenige vriendin van Leons

zuster was, zoo stonden zij toch niet als geheel vreemden tegenover elkander. Ten minste de heer Krauau scheen van die gedachte te zijn, want zoodra als hij de Lora herkende, verhelderde zijn blik: hij ijldde op hem toe en schudde hem met groote hartelijkheid de hand, terwijl hij met een vriendelijken lach zeide:

„Gij zijt heden langer dan naar gewoonte uitgebleven. Gij moet namelijk weten dat uw komen en gaan van uit mijne woning gemakkelijk kan gadeslagen worden. Mijn zwager Simon Ehrenfeld is mijn buurman.”

Ofschoon aan den omgang met menschen niet vreemd, gevoelde de Lora zich toch tegenover deze onverwachte hartelijke toespraak wat verlegen en knikte slechts toestemmend met het hoofd.

„Nu, misschien heeft de schoonheid van den zomeravond u bewogen, een weinig onder dezen heerlijken boom te rusten?”

„Zeker, heer pastor” 1) antwoordde de leeraar hierop, het is mij dan misschien gegaan zooals u.”

„Dat kan wel zijn,” beaamde de geestelijke en ging dan voort, terwijl hij even zijne hand op de Lora's schouder legde: „Ja, wanneer men treurig en neerslachtig is kan zulk een eenzame avondwandeling in het stille koele bosch ons op wonderlijke wijze verkwikken en verfrisschen.”

De leeraar zag den jeugdigen onderwijzer daarbij zoo vertrouwelijk en vriendelijk aan, dat dezen wel-

1) In Duitschland wordt ook de protestantsche leeraar „pastor” genoemd.

dra de tranen in de oogen kwamen, terwijl hij zich herinnerde hoe Kranau daar even er zelf zoo bekommerd had uitgezien. Hoezeer hij zich gedrongen voelde, den goedhartigen man geheel zijn hart te ontsluiten, bracht hij het door zijn aangeboren terughoudendheid niet verder dan tot de woorden:

„Ja wel, gij hebt gelijk, mijn gemoed is zeer bezwaard.”

„En gij kunt geen troost vinden? Niet waar? Nu, ik wil u een krachtig troostwoord toevoegen dat van boven komt,” en vervolgens fluisterde hij meer dan hij sprak: „Deze dingen heb ik tot u gesproken, opdat gij in mij vrede hebt. In de wereld zult gij verdrukking hebben; maar hebt goeden moed, ik heb de wereld overwonnen.”

Toen kwam er over beiden een wonderbare stilte. De joodsche onderwijzer blikte vragend op den verkondiger van het goddelijke troostwoord, welks machtige werking hij eenigszins ondervond, ofschoon hij het niet kon begrijpen. Het was hem te moede even zoo als de versmachtende reiziger in de woestijn, wanneer hem op eens van verre het ruischen der palmen in het oor dringt en hij ook weldra het zachte murmelen eener frissche bron verneemt. Na een poos herhaalde de predikant met diepen eerbied: „Dit heb ik gesproken, opdat gij vrede in mij hebt; in de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goeden moed, ik heb de wereld overwonnen,” en voegde toen als tot zich zelve sprekende er bij: „Johannes zestien, aan het einde.” Daarmede reikte hij den jeugdigen leeraar de hand en verwijderde zich stilzwijgend.

De Lora stond daar als uit den droom wakker geworden. Reeds dat een Christen, een Christenleeraar hem zoo hartelijk en vriendschappelijk te ontmoet gekomen was, verkwikte zijn ziel en verminderde zijn diepe smart. Nog meer ondervond hij de kracht der wonderbare woorden die hij altoos bij zich zelve herhaalde en gaarne verstaan had. „Wie zou dat wezen,” zoo dacht hij, „die de bron des vredes in zich omdraagt en in wien anderen vrede kunnen vinden? Waar is een Wezen, groot en machtig genoeg om van zich zelve te kunnen zeggen: „Ik heb de wereld over wonnen en ben daarom een bron van alle vertroosting.” Vanwaar mag dat woord afkomstig zijn? Sprak hij niet van Johannes? Wie is deze Johannes? Wellicht een der schrijvers van het Nieuwe Testament? Johannes zestien, aan het einde? En waarom richt de pastor dit woord wel tot mij en juist nu?”

Aldus bewogen zich de gedachten in het gemoed van den joodschen onderwijzer, terwijl hij over den heuvel langzaam naar huis wandelde. Hoe verblijdde hij zich gewoonlijk te huis te komen en met moeder en zuster een stillen sabbat-avond door te brengen! Heden vertraagde zijn anders zoo vlugge voet, terwijl hij langs de geurige lindeboomen op den slotberg zijne woning naderde.

Sabbat-avond! Ja, voor den rechten Israëliet is de sabbat de perel en de koning der dagen. Op den sabbat, welke, zoo als men weet, reeds 's vrijdags-avonds begint, terwijl de sterren aan den hemel schijnen, voelt Israël zich gelukkig en vrij, een vrij

volk, een koninklijk priesterdom. Zelfs waar het nog onder den druk zucht, waarvoor het nog kort geleden, nergens een vrijplaats vond, vergeet het op den sabbat zijne ellende en viert feest voor den Heer. Want het verheugt zich niet alleen in de verwisseling van arbeid met rust, van duisternis met licht, van zuren arbeid met zoete levensvreugd. Hoe helder blinken de lichten op den met zuiver wit linnen gedekten disch! Hoe ernstig-vroolijk straalt het gelaat der huismoeder, hoe blijde schitteren de oogen der kinderen, wanneer de huisvader uit de synagoge komt, en over de spijzen en dranken van het feestmaal de eeuwenoude woorden des zegens uitspreekt, waarmede zijne vaderen reeds voor duizenden van jaren Jehova aangeroepen hebben. Gaarne en dikwijls brengt een goed geaard Israëliet een armen geloofsgenoot mede, misschien een reiziger, of een reizenden bachur (student in den Talmud); de vreemdeling moge zijn wie hij wil, hij wordt als een broeder ontvangen en verzorgd, want van oude tijden af geldt de uitoefening der gastvrijheid als een heilige plicht. Heeft vader Abraham geen engelen geherbergd? Zegt niet de Heilige Schrift (Deut 10: 19): „Gij zult den vreemdeling liefhebben, want gij zijt ook vreemdelingen geweest in Egypteland!” Wanneer dan de gast aan het sabbat-maal deelgenomen heeft, als ware hij een kind des huizes, duren de vertrouwelijke gesprekken lang voort. Hij verhaalt van het vreemde land, waar hij vandaan komt, van de geloofsgenooten aldaar en van zijne eigene levensondervindingen, of toont zijne gelcerdheid in den Talmud en weet menig

verstandig „woordje” te zeggen d. i. menige scherpzinnige vraag op te werpen. In de synagoge zoekt en vindt de Israëliet zijne hoogste sabbat-vreugde. Is deze ook van de nimmer rustende rouw over de gezonken heerlijkheid zijns volks doordrongen, zoo bestraalt haar toch helder en klaar het licht der hoop op den beloofden Messias en den met hem aanbrekeuden tijd der verlossing van verdrukking en zonde, wanneer Israël uit eeuwenlange verbanning in het heilige land, de erfenis zijner vaderen, terugkeeren en heerschen zal over alle volkeren der aarde! Het is de troost van een inderdaad vergeeflijk verlangen, 't welk de synagoge altijd weder in het hart van de kinderen der ballingschap uitstort, een verlangen, door iedereen sabbat vernieuwd, en dat zijn treffendste uitdrukking in de woorden vindt, welke men aan het slot van een der grootste Israelietische feesten elkander toeroept: „Over een jaar in Jeruzalem!” Van het vurige dezes verlangens getuigt een loflied, door een Israëliet eenige jaren geleden opgesteld:

»De hoofden omhoog! Gij scharen der pelgrims, hoort! Verstaat gij de roepstem niet die over het zand der woestijn u toeklinkt, de stem desgenen die hemel en aarde gegrondvest heeft? Uwe verlossing is nabij.

»De hoofden omhoog! Hij zinkt in het oosten, de bloedige halve maan, welker treurig vlammeud licht het werk van dwingelandij en vorwoesting bestraalde! Uwe verlossing is nabij!

»De hoofden omhoog! De volken sidderen, die hunne trotsche kruinen boven de wolken verhieven; hunne oude grondvesten wankelen; hunne vorsten ontwaken als uit een benauwden droom! Uwe verlossing is nabij!

»De hoofden omhoog! De tempel van den Islam ontlokt u geen zuchten meer. Israëls leeuw schudt de golvende manen. Uwe verlossing is nabij!

»De hoofden omhoog! Kanaäns grond is de uwe; hij is niet langer als een buit, voor geld verkocht; zijn koren, zijn wijn, zijne olie, zijne vruchten behooren u. Uwe verlossing is nabij!

»De hoofden omhoog! De spitsen uws tempels zullen op nieuw naar de wolken rijzen. Jeruzalem zal op nieuw uwe vaderstad zijn, zijne kinderen zullen het nimmer verlaten. Uwe verlossing is nabij!

»De hoofden omhoog! Verheft uwe stemmen met macht, gij herauten des Heeren! Gaat, ijlt, verkondigt aan Israël, het volk der uitverkiezing: Uwe verlossing is nabij!"

Ja, Israël blijft het volk der hoop! Wat zal er van dit volk worden, wanneer het zich niet meer op ledige droomen verlaat, maar op Christus, zijn Koning, de hoop zijner heerlijkheid. (Col. 1: 27.)

Ook Leon deelde in de verwachting zijns volks en had zich vaak daaraan verkwikt en daarmede opgebeurd. Van hem gold de sabbat, als de koning der dagen, zonder dat hij dien op de farizeesche wijs zijner tegenwoordige geloofsgenooten had gevierd. Heden dacht hij evenwel niet aan den sabbat-avond en zijne stille vreugden, maar aan de donkere wolken, welke de naaste toekomst voor hem bedekten en peinsde er over na wat beter ware tot de zijnen te spreken of voor hen te zwijgen. Ten laatste besloot hij te zwijgen en wat volgen zou af te wachten. Toen hij evenwel nu de op sabbats-wijze versierde woning betrad en door

moeder en zuster op de gewone hartelijke manier verwelkomd werd. toen zijne achtenswaardige oude moeder zijn arm omvatte, haar grijs hoofd op zijn schouder boog en op bezorgden toon vroeg, waar hij zoolang gebleven was; als hij de donkere oogen zijner zuster vragend op hem gevestigd zag en haar houding geheel en al de zorg harer liefde voor hem uitdrukte, viel het hem zeer zwaar naar ontwijkende antwoorden te zoeken en zijn gansche hart niet voor hen uit te storten. Eenige oogenblikken later stond hij in zijn studeerkamer en zag neder op het door het maanlicht beschenen landschap en het donkere woudgebergte aan zijn zoon. Hij verzonk in dat halfdroomend nadenken, waarbij men niet slaapt en niet waakt, waarbij half gesluierde beelden komen en gaan en de mijmerende ziel zoo omwemelen, dat zij aan het tegenwoordige schijnt ontogen te zijn. Slechts één denkbeeld zweefde hem met de helderheid van een bliksemstraal voor den geest, het krachtige woord van den man des zogens, bij wien men vrede onder allen angst der wereld kan verkrijgen, dewijl hij de wereld overwonnen heeft.

Daar werd er nauwelijks hoorbaar aan de deur getikt, en een bekende stem vraagde zachtkens: „Mag ik binnen komen!”

Wie Sara de Lora, want zij was het, in haar wit nachtgewaad, van het bleeke maanlicht beschenen, in de halfgeopende deur had aanschouwd, zou haar wellicht voor de verschijning van een liefelijk droombeeld gehouden hebben. De slauke en toch welgevulde ge-

stalte, de fijnbesneden trekken van het edele gelaat, de groote blinkend zwarte oogen, de in vollen rijkdom nederhangende haarlokken, tegenover welke het teedere, met zacht rood bedekte wit van het langwerpige gelaat zich duidelijk afteekende, de ongedwongen bevaligheid harer bewegingen, dat alles verried het kind van het zuiden, terwijl de kalme blik harer oogen, de hartinnemende toon harer welluidende stem aan de blonde dochters harer geboorteplaats in het noorden herinnerde. Terwijl zij zich tot Leon wendde, werd de buitengewone gelijkenis tusschen broeder en zuster bestaande, duidelijk zichtbaar.

„Mag ik een weinig bij u blijven, Leon?” vroeg zij verder, terwijl haar broeder haar vriendelijk tegemoet kwam.

„Kom, zet u bij mij neder, lieve zuster!” antwoordde hij, terwijl zijn gelaat ophelderde en zijne gewone uitdrukking van tevredenheid aannam. „Hoe is het u heden gegaan? Zijt gij den geheelen namiddag alleen gebleven?”

„Niet den geheelen. Toen ik van mijne lessen thuis kwam, was onze lieve Hedwig daar om de les van morgen af te zeggen. Ik had haast en moest spoedig weder heengaan. — Maar wat scheelt u, Leon? Vanwaar op eenmaal die rimpels in uw voorhoofd?”

„Ach, lieve Sara, ik ben zeer treurig en gevoel mij doodelijk bedroefd,” antwoordde Leon en verhaalde haar alles.

Toen hij uitgesproken had, bleef Sara een poos in diep nadenken verzonken. Eindelijk zeide zij: „Lieve Leon, gij moet de bedreigingen van Ehrenfeld niet te

zwaar opnemen. Wil hij u, gelijk het schijnt, als den verleider zijns zoons aanklagen, zoo ontbreken hem toch alle bewijzen. Ook zal hij moeten bedenken, dat hij u niet aantasten kan, zonder te gelijk zijn zoon aan de kaak te stellen. Ik zoude in uwe plaats de aanklacht voorkomen en den parnes ¹⁾ alles, wat tusschen u en Ehrenfeld heeft plaats gehad nauwkeurig verhalen. Laat hij dan zijne bedreigingen gestand doen, als hij kan. Maar ik denk dat hij te verstandig zal zijn om het zoo ver te laten komen. Beproeft hij het evenwel, zoo zullen wij op den God onzer vaderen vertrouwen, die ons uithelpen zal. Lezen wij niet: (Psalms 34: 8): De engelen des Heeren legeren zich om degenen, die Hem vreezen, en redden hen uit.

Sara's verstandige raad miste haar uitwerking op Leon niet en vervulde hem met de hoop op een gelukkigen uitslag. Hij gevoelde zich zoo zeer tot dankbaarheid aan zijne lieve zuster verplicht, dat hij zijn vol gemoed voor haar uitstortte en haar ook de ontmoeting met pastor Kranau mededeelde, die hij tot duaver verzwegen had. In het bijzonder stond hij stil bij den diepen indruk, dien het troostwoord des leeraars op hem gemaakt had.

„Wat zeide hij toch?” vroeg Sara. „Johannes zestien aan het einde? Van wien zou dat woord zijn? O, ik geloof dat ik het weet; het is waarschijnlijk aan den bijbel der Christenen ontleend. Eenigen tijd geleden heb ik een afbeeldeel van den grooten Herder gezien,

1) Gemeente-opzichter.

waarvan onze drieëntwintigste psalm spreekt; onder het afbeeldsel stond een spreuk, die evenzoo luidde als het eerste vers van dezen psalm. Toen ik vroeg vanwaar deze spreuk afkomstig was, zeide men dat hij uit het boek van den Evangelist Johannes genomen en in het Nieuwe Testament te vinden was."

„Ja, ja, vandaar zal het woord afkomstig zijn!" zeide Leon en verzonk in diepe gedachten.

Toen zijne zuster heengegaan was, begaf hij zich nog niet ter ruste, want zijn hart dorstte naar troost, en zijn geest verlangde naar licht. Zorgvuldig sloot hij zijn kamerdeur, liet het venstergordijn vallen, zoodat niemand hem kon waarnemen, plaatste een stoel voor de hooge kast, die zijne niet onbeduidende boekverzameling bevatte, en zocht lang op de bovenste plank, totdat hij eindelijk in een hoek een klein, dik met stof bedekt boekske vond. Met een kloppend hart legde hij het op zijn schrijftafel en zat spoedig bij het kalme licht zijner lamp neder. Het duurde niet lang of hij had de spreuk, door Kranau hem voorgehouden, gevonden. Hij kon den aandrang niet wederstaan te lezen wat voorafging en volgde. Ofschoon zijn joodsch geweten hem zeide, dat hij niet in het boek der Christenen mocht lezen, zoo was het hem als vernam hij eene zachte, maar dringende stem! „Lees, lees verder!" En hij las verder en verder. De uren verliepen, hij wist het niet; want hij las van den Zoon der Maagd en zijn wonderbaar leven. Ontdekkend, beschemend, verkwikkend doordrongen hem Jezus Goddelijke woorden, dan als een hamer, die rotsen verbrijzelt (Jer. 23: 29),

dan als een kostelijk manna van den hemel en een verzachtende balsem van Gilead. Voor den grooten Overwinnaar werd de trots zijner joodsche eigenge-rechtigheid te niet gelijk was voor de zon versmelt. „Mijne zonde, mijne zonde!” dus klonk het in zijn binnenste. Als hij ten laatste van den Man van smarten las, den gehoonde en bespuwde, den geslagene en met doornen gekroonde; als voor zijne oogen het kruis van Golgotha verrees met dengene daaraan vastgeklonken, van wien Johannes de dooper met de woorden van den profeet Jesaja getuigd had: „Zie daar het Lam Gods, dat de zonden der wereld draagt” — toen was het hem als werd het hart in zijne borst verbroken; hij boog het hoofd op de gevouwen handen en weende bitterlijk.

In dien zelfden nacht was er vreugde voor de engelen Gods over een zondaar, die zich bekeert.

Toen Leon zijn hoofd ophief, drong de schemer van den sabbats-morgen door de venstergordijnen. Over zijn ziel was als het ware een adem van den hemelschen sabbat gekomen; zij werd stil voor den God zijner hulpe. Terwijl zijne oogen zich tot een korte sluime-ring sloten, mengde zich den zoeten troost van den Heer, zijn God, met zijne gedachten: „Dit heb ik tot u gesproken, opdat gij vrede hebt. In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goeden moed, ik heb de wereld overwonnen.”

VIERDE HOOFDSTUK.

De verzoeking.

God kan niet verzocht worden met het kwade,
en Hij zelf verzoekt niemand. Jak. 1: 13.

De heer Leibrand, justitieraad en prokureur, woonde het schoonste huis in Wallstedt. De tuin, die zijn woning omringde, lag op een berghelling, was aan een park gelijk, en strekte zich als een groen voorgebergte naar den kant van het dal uit. Het huis zelf met zijn trapgevels en gothische versieringen geleek meer op een modern ridderkasteel dan op het huis van een man van zaken. De eigenaar daarvan, ongetwijfeld de rijkste man in de stad en haar omstreken, was in elk opzicht iemand van invloed en beteekenis. Hij maakte niet minder vertooning dan de trotsche adellijke heeren, welke eeuwen lang hier in deze stroek gevestigd waren geweest. Ook zoude geen edel geslacht gcaarzeld hebben den veelvermogenden man, met zijn eenvoudigen naam een zijner dochters tot vrouw te geven. Daar Leibrand een waardig en

in drukmakend voorkomen bezat, en aan een ruime mate van kennis op allerlei gebied een ongedwongen en beschaafde wijze van doen vereenigde, en iedereen naar zijn stand eere wist te geven, zonder zich zelven in het minst bloot te stellen; zoo was hij bij alle standen der maatschappij zeer gezien en in geldelijke aangelegenheden genoot hij bij zijne talrijke cliënten een onbepaald vertrouwen. Ook de gestorven predikant Kranau, die vroeger een niet onbeduidend vermogen had bezeten, maar dit door den aankoop eens landgoeds van Leibrands schoonvader Alexander, vrijheer van Halau, bijna geheel verloren had, had vaak met den justitieraad zaken gedaan en hem als betrouwbaar vriend en raadman de hoogste achting toegedragen. Hij had hem daarom in zijn testament eenige weken voor zijn plotselingen en onverwachten dood tot voogd over zijn dochter Hedwig benoemd, en hem het beheer van het geringe overschot zijner bezitting opgedragen, in de overtuiging dat hij de toekomst van zijn kind in geen beter handen kon toevertrouwen. Met vreugde had de achttienjarige weeze, Hedwig Kranau, de aanbieding van haar voogd aangenomen, om als onderwijzeres van zijn eenig kind, de pas zevenjarige Adelheid, in zijn huis te komen en had zij er zelfs niet op gelet dat het haar aangeboden salaris bij lange na niet aan de meest bescheiden eischen beantwoordde. Toen haar dit duidelijk werd, beperkte zij hare uitgaven tot het allernoodzakelijkste en beproefde alzoo met het loon eener dienstmaagd aan de eischen van haar stand te voldoen. Want in weerwil van haar jeugd en zachtzinnig karakter was

zij eene zoo vast in zich zelve opgesloten persoonlijkheid dat zij zelf haar broeder in Halderstedt nooit met klachten lastig viel, en hem evenzeer de uiterst terugzettende behandeling verzweg, die zij van haar meesteres ondervond. Alzoo wist niemand dan God hoeveel bitter en zwaars zij op de prachtig gemeubileerde villa van Leibrand had te lijden en te doorstrijden, en hoe slechts de kinderlijke gehechtheid en de zichtbare vorderingen van haar kleine kweekeling haar een langer voortleven te midden van een zoo stuitende verhouding mogelijk maakten. Het was te betwijfelen of haar voogd er op lette hoe zijn vrouw de gouvernante van haar kind behandelde, daar hij de opvoeding zijner dochter geheel aan de moeder overliet, en zijne jeugdige pupil met een zich steeds gelijkblijvende rustige en koele beleefdheid behandelde, waardoor aan het fijngevoelende meisje elke toenadering onmogelijk werd gemaakt.

Onder zulke omstandigheden was het voor Hedwig, die haar broeder slechts zelden kon bezoeken, werkelijk een aanwinst, toen zij met de niet alleen schoone en geestvolle, maar ook edelgezinde Sara de Lora, onder wier leerlingen ook Adelheid Leibrand behoorde, langzamerhand met de banden der innigste vriendschap verbonden werd, en tot de moeder harer vriendin met een gevoel van bijna kinderlijken eerbied leerde opzien. De zondagavonden, wanneer zij het nabij gelegen huisje der de Lora's bezocht, werden hoe langer hoe meer de lichtpunten in haar anders zoo vreugdeloos leven. Ook Leon de Lora behandelde haar met eene hem aangeboren ridderlijke opmerkzaamheid, die uiterst

weduldig tegen de onwaardige behandeling afstak, welke te huis dagelijks de zuiverheid van haar christelijken ootmoed aan de zwaarste beproevingen onderwierp. Het verschil van geloofsbelijdenis aan weerszijden moest juist wegens de innigheid der bestaande verhouding dikwijls uitkomen, maar kon toch de wederzijdsche welwillendheid niet verminderen, daar de de Lora's bij al het vasthouden aan het voorvaderlijke geloof, toch ver van de blinde dweepzucht verwijderd waren, welke juist het orthodoxe Jodendom karakteriseert, en zij in Holland van der jeugd af gewoon waren elke oprechte godsdienstige overtuiging te eerbiedigen. Maar Hedwig had van haren vromen vader geleerd, zich alleen onder de wet der vrijheid te stellen; het was voor haar derhalve zeer natuurlijk, hen met voorbiddende liefde te gemoet te komen, een liefde geboren uit de duidelijke erkenning van den zwaren ban, en-drukkende slavernij, waaronder hare vrienden, daarvan onbewust, gebogen gingen en uit de zalige gewisheid dat het hart des Heilands ook om harentwille in den dood gebroken was geworden, en de deuren van het hemelsche Zion voor elk oprecht zoekende openstonden.

Eenige dagen na de in het vorige hoofdstuk medegedeelde ontmoeting van Leon de Lora met Simon Ehrenfeld en pastor Kranau, trad Hedwig op zekeren avond bijzonder opgewonden het woonvertrek harer joodsche vrienden binnen, en verzocht om huisvesting voor dien nacht, dewijl zij zoo even uit hare betrekking ontslagen was geworden; den volgenden dag wilde zij dan naar haar broeder te Halderstedt reizen. Natuurlijk voldeed

men op 't bereidwilligst aan haar wensch, zonder bijna naar de oorzaak van een zoo plotseling ontslag te vragen. Toen zij evenwel op het kleine bovenkamertje zat, 't welk de de Lora's voor hunne zeldzame gasten gereed hielden, stortte zij haar overkropt gemoed voor hare vriendin uit.

Sinds eenige weken namelijk vertoefde een jong luitenant, baron Wolrad van Halau, als gast in het huis zijner zuster, mevrouw Leibrand. Hij behoorde tot die door hunne geboorte hooggeplaatste jonge lieden, die hun innerlijke ruwheid en bandelooze zinnelijkheid onder gezellige vormen weten te verbergen, en, krachtens een naar hunne meening hun aangeboren recht, gewoon zijn ieder jong meisje van niet adellijken stand, dat hunne begeerte opwekt, als een goede buit te beschouwen. Daar Hedwigs jeugdige bevalligheid den jongen baron sterk aantrok, naderde hij de gouvernante zijner kleine nicht op zulk een onbeschaamde wijs, dat deze zich op het laatst genoodzaakt zag, de hulp harer meesteres in te roepen. In hare kinderlijke eenvoudigheid meende zij dat in dit geval, nu het beleedigde vrouweener gold, de zuster niet vergeten zou dat zij zelve vrouw was. Hoe smartelijk zag Hedwig zich teleurgesteld! Mevrouw Leibrand hoorde de klacht harer gouvernante met ijskoude bedaardheid aan, verklaarde met de zoetsappigste stem van de wereld, terwijl hare scherpe, grauwe oogen voorbij het jonge meisje in den tuin blikten, dat zij zulke dingen evenals haar broeder gansch anders beschouwde, en haalde de arme Hedwig met kalm uitgesprokene, maar hoonende woorden heftig door, daar

- zij de zaak in allen gevalle overdreef en hoogmoedig genoeg was om te vergeten, dat men het gedrag van een jong edelman van voorname geboorte niet van haar oudvaderlijk, pietistisch standpunt moest beoordeelen, maar veel meer bedenken moest dat het onderscheid der standen van God ingesteld was, en haar broeder aldus naar zijne onveranderlijke rechten kon handelen. Wat zou het arme, verlatene meisje nu verder doen? Zoude zij wat eigenlijk de aangewezen weg was, de tusschenkomst van haar voogd invoeren, terwijl zij wist hoe koel en hoffelijk hij haar naar hare meesteres zou verwijzen? Zoo stond zij dan geheel op zich zelve, ofschoon de jonge baron voortging haar nu des te onbeschaamder lastig te vallen, dewijl hij zeer goedwist hoe zijn zuster de tegen hem ingebrachte aanklacht afgewezen had.

Op zekeren vroegen morgen deed Hedwig, zooals zij meermalen gewoon was, een wandeling in het schoone bosch op den slotberg; zonder dat zij het vermoedde, sloop de luitenant von Halau eerst van verre, toen onder bescherming van de donkere schaduw der boomen, moer en moer van nabij haar achterna. Aan een eenzame plek in het woud gekomen, zag zij op eens de jonge man naast zich staan, die haar op eenmaal met een vloed van zoogenaamd teedere bewoordingen overstroomde. Verstoord zweeg Hedwig en keerde zich om ten einde huiswaarts te gaan. Toen hij zich echter verstoutte haar vast te houden, scheurde zij zich met een plotseligen ruk los en gaf hem met de saamgeknepen hand zulk een slag in het aangezicht, dat hem het bloed uit neus en mond vloeide. Eer hij zich

herstellen kon, was zij als een gejaagd hert, zoo haastig voorwaarts geijld, dat hij haar niet meer kon inhalen.

Op denzelfden dag tegen drie ure in den namiddag reikte de kamenier haar het navolgende schrijven van wege de vrouw des huizes over:

Wallstedt, 2 Juli 1840.

Mejufvrouw!

In weewil mijner welgemeende moederlijke terechtwijzingen hebt gij veroorloofd u tegen mijn broeder, ofschoon hij een edelman en officier in dienst van Z. M. den Koning is, op zulk een wijs aantestellen, dat het mij onvoegzaam voorkomt u langer de opvoeding mijner Adelheid toe te vertrouwen.

Ik beveel u derhalve de villa Leibrand binnen twee uren te verlaten.

Ofschoon ik het recht heb u zonder meer aan uw verdiend noodlot over te laten, zoo wil ik u toch bij uw salaris van 1 April tot op heden, de ingesloten som voegen, gelijkstaande met een vierendeeljaars kostgeld.

Ik hoop van God, Mejufvrouw, dat gij niet moogt ondervinden wat uwe daden verdienen.

Valeska Leibrand.

Geb. von Halau

Den volgenden dag begaf Hedwig zich naar Halderstedt, om den raad haars broeders in te winnen. Gelukkig kon zij niet vermoeden, hoe broeder en zuster haar voogd verkeerd zouden inlichten, ja, hoe de diep gekrenkte baron geen leugentaal versmaadde, om de vlek uit te wisschen, waarmede, naar zijne meening, Hedwigs kleine maar krachtige hand, zijne eer als officier en

edelman had bezoedeld. Dus beoordeelde de heer justitieraad het hem toevertrouwde kind zijns gestorvenen vriends weldra even zoo streng als zijne vrouw en zwager.

De sombere gedachten aan wraak, waarmede Wolrad von Halau zich voortdurend bezig hield, zouden weldra een bepaalden vorm aannemen, toen hij, bij een uitstapje naar een naburig landgoed, zijn paard in de landelijke herberg van het kleine dorp Lindenthal een poosje rust vergunde.

De eigenaar der herberg was een bittere vijand van den predikant Kranau, tot wiens gemeente Lindenthal behoorde, even zoo als hij de hardnekkigste tegenstander van zijn vader geweest was. Beiden hadden het namelijk voor hun plicht gehouden, zoo wel op den kansel als elders, het onmatige brandewijn drinken krachtig te bestrijden, 't welk toenmaals in die streek op onbetuugelde wijze plaats had. Dit was genoeg om den waard in het „gouden lam” ten hoogste te vertoornen; want was dat niet hem in zijn billijk gewin te benadeelen, waarvoor hij toch zulke zware belastingen moest opbrengen. En dat deed een dienaar des vredes, die geroepen was ieder het zijne te geven, maar niet te ontnemen! Toen evenwel spoedig na de ambtsaanvaarding van den jongen Kranau Gods geweldige hand, na een korte tusschenpoos, de drie ergste zwelgers in Lindenthal plotseling te midden van hun dronkenschap wegnam en pastor Kranau niet naliet, met beroep op deze zichtbare strafgerichten, de zondaars met verhoogden ernst, tot bekeering te vermanen, en er daarop eene krachtige opwekking in de gemeente ontstond, tierde

en vloekte de Lindenthaler waard in het „lam" des te onstuimiger, naarmate zijn huis meer ledig stond. Al het gewicht van zijn zelfzuchtige haat kwam evenwel op zijn zielzorger, den predikant Kranau, neder. Ongelukkig voor dezen, bevond hij zich in 't bezit van een dokument, 't welk hij met wraakgierige hand als een grooten schat, verborgen hield.

Toen namelijk de oude leeraar Kranau, wiens geldelijke verliezen niet onbekend konden blijven, geheel onverwacht gestorven was, werd ook Miereke, de herbergier in zijn hoedanigheid als kerkeraadslid geroepen de overgave van den inventaris des gestorvenen aan een naburig predikant, die voor een tijd de dienst zou waarnemen, bij te wonen. Gedurende deze samenkomst schoof Miereke naar zijn onrustigen aard, in den leuningstoel des gestorvenen leeraars al heen en weder, en woele hij onwillekeurig met zijne dikke vingers in de naden en scheuren van het zitkussen. Daar voelde hij op eens een toegevouwen papier, 't welk hij ongemerkt in zijn borstzak lief glijden, en eerst later, toen hij alleen was, onderzocht. Tot zijne groote verrassing was het een kwitantie van vijfduizend thaler, betaald voor het bovengemelde landgoed, welke som de leeraar een dag voor zijn dood aan den insgelijks gestorven baron von Halau, vader van mevrouw Leibrand, had overgemaakt.

Gelijk van zelf spreekt was het de plicht van den eerlijken vinder geweest, het dokument aan de erfgenamen van den overleden predikant ter hand te stellen. Miereke dacht daaraan niet. Met het instinkt, waardoor booze menschen dikwijls geleid worden, gevoelde

hij dat hij in deze kwitantie een wapen tegen de gehate Kranau's bezat, dat hem eenmaal krachtig in zijne plannen zou kunnen ondersteunen. Hij sprak dus tot niemand over zijn vondst, zelfs niet tot zijn met hem gelijk gezinde vrouw, en verbergde het papier zorgvuldig.

Terwijl hij nu den jongen baron von Halau op het onderdanigst groette, zijn muts in beide handen hield en zijn dik hoofd, met grove gelaatstrekken en borstelig rood haar, bijna tot op den grond nederboog, ging er op eenmaal een duivelachtig wraakplan door zijn ziel, tot welks uitvoering hij onverwijld overging. Hij rekende daarbij op de verbittering, welke hij bij den jongen officier, wegens het overal bekende voorval met Hedwig Kranau, meende te mogen vooronderstellen.

Hij beantwoordde dus de eerste vragen van den jeugdigen edelman, die naar verschillende personen en omstandigheden onderzoek deed, met breedsprakige beleefdheid en wachtte zijn tijd af. Toen het gesprek een poos had geduurd, vroeg hij met zachte stem en schijnbaar goedaardige gelaatsuitdrukking:

„Weet de genadige heer baron wat sinds den dood uws zaligen vaders van „Gutersleben“ geworden is?“

Gutersleben heette het landgoed, door welks aankoop voor zijn tweeden zoon de oude Kranau het grootste deel van zijn vermogen verloren had.

„Neeu,“ antwoordde de luitenant von Halau, terwijl hij zijn blonden knevel om den vinger wond; „wat gaat mij dat aan? Ik meen gehoord te hebben dat de predikant Kranau het goed weër met groot verlies verkocht heeft, nadat zijn hoogmoedige heer zoon daar-

mede zulke slechte zaken had gemaakt, zoodat hij gedwongen was, naar Nieuw-Zeeland af te reizen."

„Dan heeft de genadige heer goed gehoord. De zaak gaat u toch zeer veel aan."

Hoe dat, oude zondaar!"

„De genadige heer vindt het goed te schertsen. Weet gij dan bepaald dat uw zalige heer vader de koopsom ten volle ontvangen heeft? Ik wil stellig van den goeden pastor na zijn dood geen kwaad spreken, maar waarheid is het toch, dat hij eenigszins lichtzinnig met zijn aanzienlijk vermogen omgegaan heeft."

„Ik weet bepaald dat mijn rentmeester gezegd heeft te gelooven dat de koopsom in zijn geheel betaald was."

„Ja, dat gelooft die heer wel. Maar hoe staat het met de nabetaling van vijfduizend thalers, heer baron?"

„Ook die moet gevolgd zijn, anders zou mijn vader bij de begrafenis van den ouden heer, welke ik met hem bijwoonde; daarvan gesproken, of eenig schrift in betrekking daarop, nagelaten hebben."

„Ik neem de vrijheid om dit te betwijfelen, genadige heer, of dat voldoende is. Uw zalige vader is zelfs twee dagen na den dag der begrafenis gestorven; ach, ik zie hem nog voor mij, den goeden genadigen heer, die er zoo deftig uitzag, als hij op zijn zwarten Pluto hier voorbij reed. Vier dagen later verbrandde ook, zoo als gij weet, het archief op zijn kasteel met de meeste documenten. Heeft de oude leeraar de vijfduizend thalers werkelijk betaald, zoo moet toch onder zijn papieren een bewijs van ontvangst gevonden zijn. Vraag uw heer zwager daarnaar, die moet het toch weten."

„Ik versta niet wat gij wilt, oude Miereke,” stoot de jonge man toornig op: „wat beteekent dat alles?”

„Ja, zoo was het altijd, genadige heer. Nu heb ik den mond gebrand en u boos gemaakt en ik heb toch uit een goed en eerlijk hart in uw voordeel gesproken. Het gaat mij eigenlijk in het geheel niet aan: wat voor nadeel of voordeel heb ik daarvan? Maar moet ik het dan bedaard toezien, dat gij uw geld verliest? Neen, want ik ben u en uw heer vader te veel dank schuldig. Hoe onvriendelijk gij het daarom ook moogt opnemen, zoo blijf ik toch bij hetgeen ik zeg. Is het geld werkelijk betaald, zoo moet uw heer zwager de kwitantie in de nalatenschap van den ouden pastor gevonden hebben; want de oude heer was zeer ordelijk in al zulke dingen, ofschoon hij zijn vermogen beter had kunnen besturen. Alzoo zou ik de genadige heer nog eens alleronderdanigst raden er uw heer zwager naar te vragen; dan zijt ge weldra in het reine.”

Ofschoon de jonge luitenant ook een zeer lichtzinnig man naar de wereld was en als het zijn plezier gold een vrij ruim geweten had, zoo hield hij zich toch streng aan de zoogenaamde wetten der eer en zou niemand opzettelijk voor de waarde van een penning te kort gedaan hebben. „Maar indien nu de roodharige waard eens gelijk had?” Dan was het toch zijn stellige plicht zijn belang te behartigen. Wanneer hem de gedachte door het hoofd ging, dat, indien hij een billijke aanspraak kon doen gelden, ook Hedwig Kranau in moeielijkheid kon geraken en voor hare onbeschaamdheid gestraft worden; en hij zich verder afvraagde of

dat wel edel zou gehandeld zijn, stelde hij zich weldra gerust met de halfuid uitgesproken woorden: „Wat gaat mij het meisje aan? Moet ik niet mijn recht zoeken? Wanneer zij daaronder lijdt, mag zij het als een dubbel verdiende straf aannemen. Ik doe slechts mijn plicht.”

Zoo reed hij, geheel tegen zijne gewoonte, in diepe gedachten verzonken, met bijna losgelaten teugels naar Wallstedt terug en vroeg zijn zwager terstond naar de bewuste kwitantie, terwijl hij tegelijk mededeelde, wie hem tot dit onderzoek aanleiding gegeven had. Leibrand antwoordde na eenig nadenken:

De oude Miereke is wel een doortrapte schurk, die niet te vertrouwen is, wat echter deze kwitantie betreft, kan hij gelijk hebben. In de nalatenschap van Kranau waren wel de kwitantien uws vaders, voor de eerste betalingen voor Gutersleben, aanwezig, maar geen bewijs van de betaling der overblijvende vijf duizend thaler en ook geen aanteekening dienaangaande. Dit laatste is door den plotseligen dood van den predikant licht te verklaren. Het ontbreken der kwitantie is in allen opzichte even zoo bedenkelijk als het ontbreken van alle aanteekening in het boek der uitgaven.

Leibrand had er eigenlijk moeten bijvoegen, dat hij tot dusver steeds de overtuiging gehad had dat het geld betaald was, wjl de nalatenschap van den gestorvenen Kranau anders niet zoo gering had kunnen zijn.

De beide mannen zwegen hierop een poos stil, terwijl een ieder zich in zijn eigen gedachten verdiepte. De jonge baron gevoelde zich altoos vaster er van overtuigd, dat het geld tot dus ver niet betaald was geworden.

Waren bij de verbranding van het archief, ook niet eenige papieren van waarde en vrij groot bedrag een prooi der vlammen geworden, zoo hadden de boeken zijns vaders, in weerwil van de ontbrekende kwitantie of eenige aantekening betreffende de betaling moeten uitwijzen hoe het met het geld stond. Maar nu, in allen gevalle was het zeer waarschijnlijk, ja bijna zeker zoo als Miereke met vaste overtuiging beweerde. „De stemme des volka is de stemme Gods!” — deze gemeenplaats viel hem juist van pas, in, ofschoon hij anders volstrekt niet om het volk gaf. Met een zeker genoeg stelde hij het zich voor hoe de eischen van betaling door den hem vrij onverschilligen predikant Kranau en diens schoone zuster zou opgenomen worden. De als van verre zacht vermanende stem zijns gewetens beantwoordde hij met de vraag, of het niet zijn plicht ware de erfenis zijns vaders onverminderd in bezit te nemen. Hij kon bovendien geen reden uitdenken waarom hij voor zich verplicht zou zijn den ijverenden prediker in Halderstedt en diens preutsche zuster iets te schenken.

Nog veel sterker werd de verzoeking voor zijn zwager, die te helder van verstand was om zich zelven te kunnen beliegen, maar toch een afdoende aanleiding meende te hebben om de zaak nader te onderzoeken. Zonder dat het iemand wist, had hij met zeer ongelukkig gevolg op de beurs gespekuleerd en bevond hij zich naar het finantiële in zeer kritieken toestand, die licht een diepen val tengevolge kon hebben, terwijl hij met zekerheid meende te kunnen hopen, dat er slechts voorziening in zijne oogenblikkelijke verlegenheid noodig

was om zijn positie en zijn vermogen te redden. De anders voor hem niet groote som van 2500 thaler, waarop hij in naam zijner vrouw aanspraak zou kunnen maken, verkreeg onder deze omstandigheden voor hem een niet geringe beteekenis. Voor het hoog waarschijnlijke geval dat de Kranau's niet konden betalen, dacht hij zonder eenig zelfverwijt aan een in beslag-neming der kleine erfenis van Hedwig Kranau, die in zijne handen was, en aan de betaling der andere helft van haren broeder door aftrekking van diens salaris te verkrijgen. Want in weerwil van zijn uitwendig onberispelijken levenswandel en den roep der strengste eerlijkheid, die van hem uitging, ontbrak hem het vaste, onveranderlijke, zedelijke beginsel, 't welk men slechts in Hem vinden kan, die de Weg, de Waarheid en het Leven is. Hij had even als alle lieden dezer wereld zijn prijs, waarvoor hij te koop was, dewijl hij geen hooger autoriteit kende dan die in de wetboeken van zijn land te vinden was. Spoedig tot een besluit gekomen, stond hij van zijn stoel op en zeide tot zijn zwager:

„Ik geloof waarlijk dat gij gelijk hebt en de bewuste vijf duizend thaler nog niet betaald zijn en dat alzoo de erfgenamen van den ouden Kranau u en mijne vrouw deze som nog verschuldigd zijn. Mijn meening is derhalve dat ge voor de helft van het geld mij volmacht geeft en al het verdere aan mij overlaat!

„Goed, zeer goed, mijn waarde zwager,“ antwoordde de jonge baron bijzonder verheugd, zoo zonder eenige moeite zijn doel te kunnen bereiken, „ik zal u onmid-

dellijk de volmacht ter hand stellen en vertrouw u verder alles toe."

Lang dacht Leibrand aan den avond van dezen dag na over de wijze, waarop hij het bewuste koopgeld op de geschiktste wijs zou kunnen invorderen. Dat hij als voogd van Hedwig zelf niet als klager kon optreden, zonder zijn tot dusver onbevleeten naam in gevaar te brengen, was hem volkomen duidelijk. Evenwel hoe kon hij anders tot zijn doel geraken. Zijn schrander verstand had spoedig een uitweg gevonden, waarop hij hopen kon zijn oogmerk te zullen bereiken, zonder zich bloot te geven. Nog dien zelfden avond deelde hij zijn schrijver, van wien hij wist dat deze geheel van hem afding, zijne instructiën mede.

Ofschoon Friedrich Hartlieb zijn heer bitter haatte, zag hij zich toch gedwongen den hem opgedragen last zoo spoedig mogelijk uit te voeren. Zonder veel moeite slaagde hij er in den waard Miereke in Lindenthal tegen een kleine provisie door een schijnbaren koop, de aanspraak van de erfgenamen des gestorvenen barons von Halau op de vijfduizend thaler te doen overnemen. Leibrand wist zeer goed dat hij den wraakzuchtigen man de rest getroost kon overlaten.

Reeds vier weken later ontvingen dan ook de predikant Kranau voor zijn persoon en de justitieraad Leibrand als voogd van diens zuster, in behoorlijken vorm, de opeiseling van den waard Miereke in Lindenthal, als eigenaar der aanspraken der von Halausche erfgenamen, het bedrag van het koopgeld voor Gutersleben benevens de verloopende interesten binnen een be-

paalden termijn te betalen, terwijl in geval van weigering de eischer zijne rechten langs den weg van een proces zou doen gelden. Leibbrand schreef terstond een zeer beleefden brief aan pastor Kranau, waarin hij de schuld-vordering erkende. Bij de kennis, dat de broeder en zuster buiten staat waren om de geëischte som te betalen, deed het hem innig leed, hem als zijne overtuiging te moeten mededeelen, dat de eischer ongetwijfeld gerechtigd was, om zoo wel op het vermogen van zijn pupil, als op het inkomen aan de Halderstedtsche predikantsplaats verbonden, beslag te leggen. Daarop veroorloofde hij zich nog om te kennen te geven, dat het erfdeel van Kranau's vrouw beschikbaar diende te zijn tot voldoening aan den eisch van Miereke, en verklaarde tevens dat hij de belangen van Hedwig niet verder kon voorstaan, dewijl zijne vrouw mede geldelijk betrokken was in de vordering van Miereke, en hij zelfs den schijn van partijdigheid in deze zaak wilde ontwijken. Hoe moeilijk het hem ook viel aan het vereerend vertrouwen van zijn vereeuwigden vriend Kranau niet ten volle te kunnen voldoen, zag hij zich evenwel gedrongen de voogdijschap neder te leggen, en had hij dan ook daartoe alreede de bij de wet gevorderde stappen gedaan.

Toen pakten zich donkere wolken over de Halderstedtsche predikantswoning samen. Daar de Kranau's buiten staat waren, de eischen van den herbergier uit Lindenthal te bestrijden of te voldoen, zoo volgde de gerechtelijke aanklacht. Wat hielp het pastor Kranau zich bepaald te herinneren, dat hij zijn vader nog op den dag voor diens dood van de afbetaling der hoofd-

son had hooren spreken? Zijn gètuigenis in zijn eigen zaak kon het gemis eener kwitantie niet ophelderen. Hoe meer deze treurige omstandigheid haren naar het sebeen onvermijdelijken afloop tegemoet ging, des te bezorgder werden de harten der zoo plotseling en zoo zwaar getroffen. Evenwel in weerwil van den hoogen nood, waarin zij gekomen waren, mochten zij troost vinden in de gemeenschap met Dengene, die alle wereldsche zorgen verbiedt. Hunne harten werden inniger aan elkander verbonden. Daarbij kwam nog het genot hetwelk de zwaarbeproofden in den omgang met de familie de Lora bereid werd. Leon de Lora ontsloot pastor Kranau zijn gansche hart, en gevoelde er geen berouw over, dat hij dezen trouwen dienstknecht des Heeren tot zijn leidsman op den weg naar het vaderhuis gekozen had. Ook zijne zuster en moeder, die zich vaak daartoe in de Halderstedtsche predikantswoning lieten vinden, begonnen het Christendom uit een ander oogpunt te beschouwen en haro harten voor de stralen van het eeuwige licht te ontsluiten. Waarlijk edel van gemoed, moesten zij het billijken dat in weerwil van hun nood, Kranau noch zijn vrouw er aan dachten, overeenkomstig Leibbrands raad, het erfdeel der laatste te gebruiken. Want nog op zijn stórfbed had Levi Ehrenfeld zijne dochter verboden, ooit van wege het geld met haren broeder te twisten. Dat gold bij haar voor eene heilige nalatenschap.

Op een koelen zomeravond zaten de beide echtelingen alleen in hun woonvertrek en spraken met elkander over alle deze dingen wel met diepe smart, maar toch

niet zonder door den God huns vertrouwens vertroost te worden. Als een gouden kogel stond de volle maan boven de kerkhofboomen en overstroomde huis en tuin, dorp en dorpskerk met zijn verheerlijkend licht. Terwijl zij nu lang met elkander te zamen gesproken hadden, werden hunne harten met heimwee vervuld naar een wereld zonder zonde en leed, zonder nood en dood. „Lieve Marie,” zeide de predikant, „o zing ons lievelingslied toch eens.” Marie zette zich aan de piano en weldra klonk door het geopende venster helder en zuiver in de heldere zomernacht naar buiten het lied des verlangens naar het hemelsche te huis:

Jeruzalem, gij hooggebouwde stad,
 o Ware ik in u thuis;
 Ik heb sints lang dien wensch gehad,
 Mij lust geen aardsch gedruisch.
 Hoog boven meer en berg en dal,
 En meer dan mijlen wijd,
 Zoekt u mijn harte bovenal,
 't Zoekt naar u t'allen tijd.

Nauwelijks was de laatste toon vernomen, of men hoorde daarbuiten een doffen slag, alsof een voorwerp van bijzondere zwaarte op den grond was gevallen. Op den stoep voor het huis bemerkte Kranau, die aan het venster stond, in het bleeke licht der volle maan, een menschelijke gedaante. Hij ijldo terstond naar buiten, om den ongelukkige bij te staan. Doch na de huisdeur ontsloten te hebben en naar buiten te zijn gegaan, vond hij, hoe hij ook zocht, niemand.

VIJFDE HOOFDSTUK.

W o n d e r b a r e w e g e n .

Men noemt zijn naam Wonderlijk.
Jes. 9: 5.

Simon Ehrenfeld had het voornemen opgegeven om tegen den vermeenden verleider van zijn kind voor de gemeente zijns volks op te treden, dewijl hij geloofde voortaan van zijn zoon zeker te zijn. Toen hij aan den avond van den dag, op welken hij Leon de Lora zoo driftig en ruw ter deure uitgewezen had, met zijn oude moeder, in den, op sabbatswijze versierde woonkamer zat en naar zijn gewoonte in geschriften over den Talmud las, werden beiden plotseling door een angstig steunen in de naastbijgelegene kamer uit hunne rust opgeschrikt. In de kamer getreden vond Simon Anselm slapend in zijn bed, maar met zwoegende borst en badende in angstzweet. Klaarblijkelijk lag hij in een zwaren droom, sloeg met zijn armen in het rond en liet nu eenige duidelijke woorden, dan weder eenige onverstaanbare geluiden hooren. Toen hij eindelijk met

een luiden kreet ontwaakt was, wierp hij zich overluid weeuende in zijns vaders armen en verhaalde, nadat hij zich van zijne ontroering eenigszins hersteld had, onder het storten van vele tranen: „Ach, vader, ik droomde dat ik van mijn volk verstooten was. Zij hadden mij met roeden op den blooten rug geslagen, veertig slagen min één had ik moeten ontvangen, daarna hadden zij mij met voeten getreden en ik was van u en grootmoeder weggejaagd. Grootmoeder zat op het bed en weende en gij, vader, waart ter aarde gezeten, met een koord om uw lijf en asch op uw hoofd gestrooid. Ik wist niet waarheen ik liep. Maar terwijl ik hier en daar ronddwaalde, vernam ik op eens een stem van den hemel, gelijk de stem eens grooten donders, welke sprak: „Vervloekt zijt gij in de stad en vervloekt op het veld; vervloekt bij uw ingaan en vervloekt bij uw uitgaan. Gij zult in uwe zonden sterven. Zink weg in het gehenna.” Toen stortte ik ter aarde en schreeuwde het van vrees en ontzetting uit. Zoo lag ik langen, langen tijd noder, ja, het scheen mij toe, vele maanden lang. Eindelijk waagde ik het, mijn gelaat met de handen bedekkende en tusschen de vingers doorziende, in het rond te staren. Toen straalde een licht als van duizend bliksemen mij aan, en een onwederstaanbaar geweld dwong mij de oogen te openen. En ik zag een sterken engel door de lucht zweven en op mij toevliegen, die een scherp, tweesnijdend zwaard in de hand hield, dat helderder blonk als de zon. Vreeselijk was het aanzicht van den engel, zoodat ik beefde gelijk een

boomblad in den storm. Hij zwaaide zijn blinkend zwaard over mijn hoofd en riep met een donderstem: „Dood hem! dood hem!” Toen sprong ik op en riep luid: „Schoma Israël: Adonai eloheinu Adonai echad!”¹⁾ en zie ik word wakker. Ach, vader, lieve vader, ik ben toch niet als een Goï geboren, ik zou anders door het zwaard van den engel des Heeren moeten sterven!”

„De God onzer vaderen zegone u, mijn zoon!” zeide Simon Ehrenfeld diep ontroerd, „droomen zijn van God” en sloot zijn zoon in de armen met een gevoel als of hij hem voor de tweede maal geboren ware. Sints dien avond was in de Halderstedtsche koopmans woning alles zijn stillen en geregolden gang gegaan. Toen Simon van de aanklacht hoorde, welke Miereke tegen zijn zwager en diens zuster had in te brengen, hief hij de handen omhoog en riep luid: „Heer, Heer, God, Gij, Koning van uw volk Israëls, rechtvaardig zijt gij in alles wat Gij doet! Gij hebt de touwen der goddeloozen afgehouden; wie kan voor u bestaan? Gij verstoort mijne vijanden om uw groote goedheid wil, ja, gij laat mij aan hen de lust mijns harten aanschouwen. Geloofd zij uw heilige naam, Gij, Koning Israëls!” Zoude de apostel Paulus ook van dezen man niet getuigd hebben dat hij voor God ijverde, maar zonder verstand (Rom. 10: 2). De God zijner vaderen zag ovenwel den oprichten zin aan, welke in Simon, niettegenstaande zijn zelotischen ijver huisvestte, en beschikte ook hem een tijd van bezoeking.

1) Deut. 6. 4.

Zijn uitgebreide graanhandel noodzaakte hem dikwijls kortere of langere reizen te doen, terwijl zijne moeder de zaken te Halderstedt regelde. Zijn lichte wagen met één paard was overal bekend, want in den ganschen omtrek werden weinig goedbezitters gevonden, die aan andere handelaars de voorkeur gaven.

Op zekeren namiddag dan was Simon op reis gegaan, toen hij bij het kasteel Bielaburg aankwam, slechts een uur van zijn woonplaats verwijderd. Toen hij het hoogere gedeelte van het smalle dal bereikt had, waardoor zijn weg ging en waar een bosch lag, 't welk het slot ten noorden en ten oosten omringt, zag hij dat twee donkere wolkenmassaas zich samenpakten. Reeds na eenige minuten lieten zich de donderslagen en een langzaam naderend onweder hooren. Simon gebood zijn koetsier zich te haasten, ten einde nog voor het losbarsten van het dreigend onweder het slot te bereiken. Maar nauwelijks was de wagen in den tuin van het kasteel aangekomen, of een helle bliksemstraal schoot langs den muur neder, die den tuin van de berghelling afscheidde. Het paard steigerde en wierp den wagen omver en beiden, Simon en de koetsier werden tegen den grond geslingerd. De knecht kwam op het gras neder en stond ongedeerd weder op. Zijn heer echter werd met zulk een kracht tegen den muur geworpen, dat hij zonder beweging bleef liggen, terwijl het bloed dat uit een wonde aan zijn hoofd vloeide zich met den regen, die begon neder te stroomen, vermengde. Hij bleef niet lang liggen, want de meesteres van het kasteel, de edele barones

van Külan, die voor het venster, de verschrikte getuige van het ongeval geweest was, zond dadelijk eenige knechts naar buiten, om den bewusteloozen man naar een logeerkamer te brengen, en zond onmiddellijk, in weerwil van den hevigen plasregen, om den dichtst nabijwonenden geneesheer. Toen de dokter kwam, keurde hij de middelen goed, die men bij den met moeite adembalende gewonde had aangewend, onderzocht hem nauwkeurig en schreef verder het noodige voor. Hij kon de barones niet verbergen dat Simon in groot levensgevaar verkeerde, ofschoon hij zich voorzichtig van een bepaalde oordeelvelling onthield, tot de kranke uit zijne verdooving was ontwaakt; ofschoon het ook mogelijk ware, dat hij onder de hoogst waarschijnlijk ontvangene inwendige kwetsuren kon bezwijken, zonder vooraf tot helder bewustzijn terug te keeren; men kon tot aan zijn terugkomst — hij wilde den nacht in het kasteel doorbrengen en alleen vooraf eenige gevaarlijke patienten bezoeken — met het gebruik van omslagen in koud water gedoopt, voortgaan.

Nauwelijks had de arts van de barones afscheid genomen, of pastor Kranau met zijn vrouw, benevens hun zootje werden aangemeld. Hun bezoek was des te aangenamer, daar de predikant een oud vriend van den huize was. Opgegroeid met de onderscheidene zoons der familie, thans in verschillende garnizoenen verspreid, kon hij steeds van een hartelijke ontvangst zeker zijn. Men was het in het hoogste en heiligste, waardoor menschen aan elkander verbonden kunnen

worden, met hem eens en vond nog een bijzonder vereenigingspunt in de gemeenschappelijke liefde voor de muziek, vooral tot het gezang, waarvoor pastor Kranau en diens echtgenoot een buitengewoon talent hadden. In het predikantshuis van het dorp Biela-burg, welks verstrooide huizen den slotberg van twee kanten omringden, was juist een der zoogenoemde kransjes vergaderd, tot welke de leeraars van die streek met hunne familiën eens in de maand plachten samen te komen. Daar hadden de mede aanwezige Kranau's van Simons ongeval gehoord, en spoedden zij zich daarop naar het kasteel, om iets naders te vernemen en misschien te kunnen helpen.

„Genadige vrouw,” zeide de echtgenoot van den predikant, nadat de barones haar alles had verhaald en men uit de kamer, waar de gewonde nog altoos bewusteloos nederlag, terwijl hij langzaam en zwaar ademhaalde, en somtijds een luid steunen deed hooren, in het huisvertrek teruggekeerd was, „genadige vrouw, vergun mij een beleefd verzoek te doen.”

„Zeker, waarde mevrouw, zeg slechts wat gij wenscht; gij weet dat ik u gaarne alles vergun wat in mijne macht staat.”

„Dan vraag ik om vergunning bij mijn broeder te mogen waken en hem te verzorgen. Ik . . .”

„Maar, lieve Marie,” viel pastor Kranau haar in de rede, „gij weet toch hoe uw broeder over ons denkt. Wanneer hij tot bewustzijn kwam en u aan zijn bed zag, zou hij vreeselijk opgewonden worden, en daardoor in groot levensgevaar geraken.”

Helaas, lieve man, gij hebt gelijk: maar kan en mag ik hem nu verlaten? Want aan zijne moeder kan voorloopig niets van dit alles meegedeeld worden."

"Ik denk," zeide de barones, „dat het zich alles naar wensch zal schikken. Ik zal, lieve mevrouw, de kamer naast het ziekenvertrek voor u en uw zootje in orde laten brengen. Mijn lieve Anna," — hier wendde de goedhartige dame zich tot haar tweede dochter, wier zacht gelaat bij voorraad de bereidwilligheid scheen uit te drukken om aan den voorslag harer moeder gehoor te geven — „mijne lieve Anna zal gaarne gedurende den eersten nacht de verzorging van den heer Ehrenfeld op zich nemen. Zoo lang uw broeder bewusteloos blijft, kunt gij de ingevingen uwer zusterlijke liefde ongestoord opvolgen, om u, in geval de kranke tot zich zelve komt, door Anna te laten aflossen en u in de kamer daar naast te begeven."

„En ik," voegde pastor Kranau daarbij, „ga naar huis. Gij, lieve Marie, zendt mij morgen eenig bericht aangaaude den kranke en ik zal dan trachten uwe moeder te spreken. Zoo heb ik dan," vervolgde hij na een oogenblik zwijgens, „toch een aanleiding om tot haar te naderen, die zij niet kan afwijzen."

Men besloot overeenkomstig deze plannen, die zich door hunne doelmatigheid aanbevolen, te handelen. Nadat de heer Kranau vertrokken was, begaven zich zijne vrouw en Anna van Kulan onmiddellijk op haar post, aan des lijders bed. Hoe beefde het hart der zuster van vreugde en smart, nu zij na zoovele jaren

van bittere ervaring weder in de nabijheid haars geliefden broeders mocht nederzitten! Zij had hem toch onafgebroken liefgehad en in weerwil van zijn blijkbaaren haat steeds verontschuldigd en niet opgehouden, dikwijls onder het storten van heete tranen, voor hem te bidden! Niettegenstaande de zielesmart, waarmede het gezicht en den toestand des gewonden haar vervulde, rees het blijde vermoeden in haar ziel op, dat de Heer thans hare zaak in zijne liefdehanden had genomen en alles heerlijk ten uitvoer zou brengen. Terwijl zij den kranke de kleine diensten bewees, welke de omstandigheden vorderden, vonden de gevoelens, die in haar binnenste opwelden, in de gebedswoorden van den 121^{sten} psalm, dien zij onwillekeurig bij zich zelve herhaalde, eene uitdrukking:

„Ik hef mijne oogen op naar de bergen, van waar mijne hulpe komen zal.

„Mijne hulpe is van den Heere, die den hemel en de aarde gemaakt heeft.

„Hij zal uwen voet niet laten wankelen; uw Bewaarder zal niet sluimeren.

„Ziet, de Bewaarder Israëls zal niet sluimeren noch slapen.

„De Heere is uw Bewaarder; de Heere is uwe schaduw aan uw rechterhand.

„De zon zal u des daags niet steken, noch de maan des nachts.

„De Heere zal u bewaren van alle kwaad; uwe ziel zal Hij bewaren.

„De Heere zal uwen ingang en uwen uitgang bewaren, van nu aan tot in eeuwigheid.”

Stil en eerbiedig luisterde Anna van Kulan naar de zachtsmeekende woorden van dit zielsgebed. Zij kende

eenigszins de omstandigheden harer vriendin en kon het ten minste eenigszins gevoelen, welk een diepe betekenis der woorden van dit heilige lied voor deze kruisdraagster achter Jezus moest hebben.

De kleine Johannes, een lieve jongen van ongeveer negen jaar, wiens gelaat des te aanvulliger was, door de groote, zwarte oogen die uit een overvloed van blonde lokken te voorschijn kwamen, had intusschen stil naast zijn moeder gestaan en zijn oom onophoudelijk met een uitdrukking van vrees en liefde aangezien. Ook toen zijne moeder bad, vouwde hij de handen en sprak de psalmwoorden zachtken na, maar keerde de oogen toch niet van het bed af, waarop de gewonde lag. Daar intusschen het uur was gekomen, waarop hij naar bed placht te gaan, bracht zijne moeder hem in de kamer daarnaast, waar zij hem ontkleedde en zijn avondgebed liet opzeggen. Hij bad zooals hij gewoon was, ook voor zijne ouders en grootmoeder, en voor al zijne bloedverwanten, en besloot met het versje:

o. Open mij uw armen,
 Gij Jezus, vol erbarmen,
 Behoud uw schaapje daar;
 Wil mij de booze deeren,
 Uw engelen jubileeren:
 Hij dreigt toch eukel maar.

Hierop lag hij met geopende oogen stil in zijn bed, terwijl zijne moeder zich over hem heenboog. Op eenmaal richtte hij zich op en zeide: „Moeder, gisteren nacht heb ik van neef Anselm gedroomd!”

„Wat hebt gij dan gedroomd, kindlief?” vraagde de moeder zacht.

Johannes antwoordde: „dat Anselm en ik te zamen in onzen tuin speelden. Wij sprongen over de bloembedden, rolden in het gras op de groote bleek en waren zeer vergenoegd. Toen viel ik Anselm om den hals, kuste hem en zeide: „Anselm, ik heb u zeer lief!” Op eenmaal begon Anselm luid te weenen en riep: „Ach, ik mag u toch niet liefhebben!” En in een oogenblik was hij verdwenen. Toen ik wakker werd, was ik zeer bedroefd. Ach lieve moeder mag ik dan niet met Anselm spelen en hem liefhebben?”

De moeder antwoordde: „Ja, mijn lieve Johannes, ik weet dat de lieve God al onze gebeden verhoort. Daarom hoop ik dat er een tijd zal komen waarin gij en Anselm elkander recht lief zult hebben.”

Uit het ziekenvertrek kwam een geluid, op een smartelijken zucht gelijkende, doch die door moeder en kind niet werd opgemerkt.

„Moeder,” ving de knaap weder aan, „mag ik nog eens uit mijn hart bidden?”

De moeder knikte toestemmend; spreken kon zij niet.

De knaap vouwde de handen, en bad met zachte, maar duidelijke stem: „Lieve Vader in den hemel! Ik dank u dat Gij mij mijn neef Anselm gegeven hebt, opdat ik hem zou liefhebben. Ik bid u, geef dat wij bij elkander komen en zegen Anselm en onze lieve grootmoeder. Zegen ook mijn lieve oom Simon en geef dat hij ons niet meer hate, maar ons liefhebbe. Want

Gij zijt onze Koning en Heiland en Gij zijt ook de Koning en Heiland van oom Simon. Lieve Vader in den hemel, breng ze allen tot ons, grootmoeder en oom Simon en mijn lieve neef Anselm. Amen."

Toen kon de moeder zich niet langer bedwingen, terwijl haar veeljarig zielsgebed haar van de lippen haars kinds tegenklonk; luid weenende boog zij haar hoofd en bedekte haar gelaat met de handen.

„Moeder, lieve moeder," zeide Johannes met een zachte stem, „wees niet zoo treurig. Ik weet de lieve God heeft mijn gebed verhoord. Maar, lieve moeder, ik heb nog een bede."

„Wat dan, mijn kind?"

„Moeder, ik zal spoedig sterven; de lieve God heeft het mij in mijn hart gezegd."

„Kind, kind, spreek zoo niet! Wij hebben slechts u."

„Ja, moeder, ik sterf spoedig. Ik heb eenmaal gebeden, dat ik groot worden en vader helpen mocht. Maar de lieve God heeft in mijn hart geantwoord, dat ik spoedig sterven en bij den Heere Jezus komen zou. Lieve moeder, daar komen wij allen bij elkander; gij en vader en grootmoeder en Anselm en oom Simon. En de ouders van onze grootouders zijn daar reeds en komen mij tegen."

De arme moeder kon slechts in stilte weenen.

„Moeder," ging het kind voort, „ik krijg toch een kruis op mijn graf?"

„Ja, kindlief," snikte de moeder; „gij zult een fraai kruis hebben, maar dat zal nog lang, lang duren. God zal u niet van ons wegnemen."

„Neen, moeder, Hij neemt mij slechts tot zich in den schoonen hemel, waar de Heere Jezus woont. Maar eer ik sterf, zullen grootmoeder en oom Simon u en papa recht liefhebben. Ik moet het hun nog zeggen dat de Heere Jezus in de wereld gekomen is, om ons zalig te maken van al onze zonden. Moeder, lieve moeder, o, laten wij te zamen nog eens mijn lievelingslied zingen.”

Moeder en kind hadden vergeten dat zij nog op aarde vertoefden; zij gevoelden de nabijheid van den verheerlijkten Heer, hoewel zij, met tranen in de oogen, zachtkens zongen :

Lant mij gauw, laat mij gaan,
 Jezus, Jezus neemt mij aan;
 Ja, mijn ziel is vol verlangen
 Hem te zien en aan te hangen,
 En voor zijnen troon te staan.

„Moeder,” ging Johannes voort, „ik verheug mij, dat ik Johannes heet even zooals de discipel wien de Heer liefhad. Ja, ik kan niet eer sterven, voor ik het grootmoeder en Anselm en oom Simon gezegd heb, dat de Heere Jezus ons tot den dood des kruises liefgehad heeft. Ach, lieve moeder, zing toch eens het schoone lied dat in de kerk gezongen wordt, eer de lieve vader het heilige avondmaal uitdeelt.”

En de moeder zong met haar zuivere stem, zacht en liefelijk, totdat het als een engelenlied door de kamer klonk; zij zong uit een hart, dat van bittere smart wilde barsten en toch brandde van liefde tot Dengene, die haar gevonden had:

O Godslam, zoo onschuldig,
 Aan 't bloedig hout gedood,
 En toch altijd geduldig,
 Hoewel gesmaad zoo snood;
 Gij hebt de schuld gedragen,
 Wat zouden wij versagen?
 Erbarm U onzer, Jezus.

Toen zij het vers nog eenmaal gezongen had en met de woorden geëindigd: „Geef ons uw vrede, o Heer! — was een zachte sluimering op de oogen van haar lief kind nedergedaald. Het ademde rustig en stil; op zijn gelaat lag een glans verspreid als die van het morgenrood.

Maar die God die gezegd heeft: „En het zal geschieden, eer zij roepen zal ik antwoorden; terwijl zij spreken, zal ik hooren,” (Jez. 65 : 24), had reeds aangevangen het gebed van het kind te hooren.

Want onmiddellijk, nadat de moeder en haar kind het ziekenvertrek verlaten had, bemerkte Anna van Kulan, dat de gewonde de oogen wijd opende, de lippen vragend bewoog en dan zijn gelaat luisterend naar de open deur der naaste kamer wendde, door welken in den stillen nacht de woorden van den kleinen Johannes en zijne moeder duidelijk konden gehoord worden. Eerst kwamen er trekken van diepe smart op het mannelijke gelaat, vervolgens eeffende het gerimpelde voorhoofd zich en in de oogen blonk een teruggehouden traan, eindelijk ontsnapte de zwaar ademende borst een diepe zucht. Anna van Kulan boog zich over het bed, om te vernemen hoe het met hem gesteld was en te vragen of hij iets verlangde. De kranke man maakte

echter met de linkerhand een zoo beslist afwerend gebaar, terwijl zijne oogen zich onafgewend op de deur der naaste kamer vestigden, dat de verzorgster zich in stilte weder naar haar plaats begaf. Toen de knaap echter zoo kinderlijk voor zich zelf en zijn neef Anselm bad, ontwaakte Simon op eens steunend; de krachtige gestalte beefde als een boom, door den storm bewogen, het bleeke gelaat keerde zich naar den wand. Zoo bleef hij zonder beweging liggen tot dat de dokter kwam, die hem bij zijn volle bewustzijn vond. Een zorgvuldig onderzoek bewees dat de vreeselijke val op wonderlijke wijs geen eigenlijke kwetsuur had veroorzaakt; ook de breede hoofdwonde bleek niet gevaarlijk. De arts was zelf verbaasd over het onverwacht gunstige resultaat van zijn onderzoek.

Simon gedroeg zich daarbij volkomen rustig. Hij scheen met zijn gedachten ver afwezend te zijn en sprak alleen den wensch uit, zoo spoedig mogelijk in zijn huis terug te keeren. De arts vergunde hem dien terugkeer reeds den volgenden dag, en beval alleen voorzichtigheid aan bij het vervoer.

Zoo bevond zich Simon reeds op den middag van den volgenden dag in zijn huis te Halderstedt. Zijn oude moeder ontving hem wel bedroefd, maar toch bedaard, daar zij reeds vroegtijdig op dien zelfden dag een schrijven van de goede barones had ontvangen, waarin haar het gevaar zoowel als de redding haars zoons medegedeeld werd.

Marie Kranau had het gewaagd weder aan het bed haars broeders te verschijnen, nadat zij van haar jonge

vriendin zijn ontwaken uit de verdooving vernomen had. Ondertusschen ging zij met een getroost hart naar huis, voor zoo ver haar broeder betrof; haar hart was vol van bestreden hoop en ootmoedig gebed. Haar zootje was frisch en vroolijk ontwaakt en had gezwegen van hetgeen hem den vorigen avond zoo levendig had beziggehouden. De moeder vergat het evenwel niet, maar sprak in de eerste dagen nog dikwijls daarvan met haar man.

Reeds na weinige dagen was Simon in staat zijne dagelijksche bezigheden weder ter hand te nemen. Ofschoon hij altijd vlijtig arbeidde, was hij nu toch zoo ijverig met zijn beroep bezig, dat zijne moeder als door instinkt gevoelde, dat een zeker iets het hart van haar zoon geweldig moest geschokt hebben. Zonder veel te spreken, betoonde hij zich zachter en toegankelijker dan ooit. Was hij in weerwil van zijn zelfstandig optreden, immer een buitengewoon liefdevol zoon geweest, zoo scheen hij nu zijne opmerkzaamheid te willen verdubbelen, ofschoon hij over datgene wat klaarblijkelijk zijn ziel vervulde ook tegenover zijne moeder een onverbreekbaar stilzwijgen in acht nam. Eerst de terugkeer van zijns vaders sterfdag zou eenigszins openbaren, welke gedachten zijn ziel vervulden.

Het was zijn gewoonte dezen dag, naar de voorschriften der rabbijnen in gebed en nadenken door te brengen. Het woonvertrek, waarin zijn vader gestorven was, werd in het donker gelaten en in een hoek daarvan het voor den doode brandend licht geplaatst;

het zoogenaamde kaddischgebed ¹⁾ gold bij hem als een onverbrekelijken plicht.

Toen hij vroeg in den morgen de voorkamer betrad, las zijne moeder in donker treurgewaad, bij de zwakke schemering van het doodenlicht, in de psalmen. Nadat zij zijn eerbiedigen morgengroet ontvangen en terug gegeven had, toonde zij hem een vrij groote perkamentrol, welker bladen aan de eene zijde, kennelijk op verschillende tijden geschreven, Hebreuwsche en aan de andere zijde Hoogduitsche letters te lezen gaf: Zeg mij toch, mijn zoon, „begon de oude vrouw, of deze Duitsche tekst de wezenlijke overzetting van het *laschon hakodesch* ²⁾ bevat.” Nadat Simon zijne verwondering over de vreemdsoortige boekrol, die hij tot dus ver nooit bij zijn moeder gezien had, in zoo verre meester geworden was, dat hij eenige korte gedeelten, die zijne moeder hem aanwees, met elkaâr

1) De Joden moeten — na de begraafing huns vaders — zeven dagen ongeschoeid ter aarde nederzitten, niet aan tafel eten, of op een laag bankje plaats nemen. Met een blad papier om het hoofd, waarop de tien geboden te lezen zijn, bidden zij in het vertrek waar vader of moeder zijn gestorven, zich verzekerd houdeude dat hun gebed de ouders in den hemel brengt, ja, ieder gebed hun een hooger plaats in den hemel verschafft; zelfs gelooven zij, dat zoo vaak de kinderen over dag of 's avonds vóór tienem het kaddisch bidden, ook de doode in het graf ziju lippen beweegt en ziju ziel vroolijk is in den hemel.

Bovendien is het kaddischgebed daarom in het Chaldeeusche opgesteld. wijl, volgens de overlevering, de engelen, die alle talen, behalve de Chaldeeusche verstaan, den Joden dit voortreffelijke gebed benijden zouden.

2) Van de heiligen, namelijk in de heilige Hebreuwsche taal, geschreven tekst.

kon vergelijken. moest hij de tot hem gerichte vraag bevestigend beantwoorden. De weinige volzinnen, die hij gelezen had, gaven hem ondertusschen geenerlei inlichting omtrent den inhoud van het geheimnisvol dubbelsprakig schrift, ofschoon hij spoedig bemerkte, dat het boek in een anderen geest opgesteld was dan dien der rabbijnsche geschriften, waarmede hij zich zoo gaarne bezighield. In het bijzonder verraste hem het handschrift, 't welk hij ontwijfelbaar als het werk zijns overleden vader herkende.

Moeder Ehrenfeld scheen de verwondering haars zoons bemerkt te hebben, want zij sprak op kalm ernstigen toon: „Dit perkament is van de hand uws vaders -- zijn ziel ruste in vrede. Hij had mij kort voor zijn dood bevolen, het, eer ik stierf, te lezen, en het vooraf aan niemand te toonen, ook niet aan u, mijn zoon!”

Toen Simon hierop stilzweeg, ging zij na een korte poos voort: lieve Simon, gij zijt steeds een goed en liefderijk zoon voor mij geweest en hebt mij immer geseerd. De zegen van den God onzer vaderen, van den God Abrahams, Izaks en Jakobs ruste op uw hoofd, en de belofte van den God Israëls zij aan u vervuld. Ach, gij zijt toch mijn eenig kind!

„Moeder, lieve moeder, denkt gij nog altoos aan haar, die den God onzer vaderen verlaten heeft.”

„Ach, mijn lieve zoon! kan ook een moeder haar kind vergeeten? Ach neen, ik kan het niet. Ik heb gedurende al die droevige jaren aan haar moeten denken. O mijn zoon, hoe lief gij mij ook hebt, gij kent

het hart eener moeder niet. Ik ben oud en kan niet lang meer leven. Dezen nacht verscheen mij uw vader — zijn ziel ruste in vrede — in den droom en wenkte mij met de hand. Of dit op mijn aanstaanden dood betrekking heeft, weet ik niet, ofschoon ik het geloof. In allen gevalle wil ik mij op den dood voorbereiden en de laatste wil uws vaders — zijn ziel ruste in vrede — vervullen, zoo lang ik het vermag. Droomen zijn niet altoos, maar toch soms van God; gij weet dat beter dan ik. Heden, op zijn sterfdag, wil ik aanvangen deze boekrol te lezen.”

Simon zweeg eerst, en beproefde het toen zijne moeder die gedachte aan den dood te ontnemen. Maar alle zijne redeneeringen vermochten niets tegenover de rustige zekerheid van haar aanstaanden dood, welke het hart van de oude vrouw vervulde. Maar alles droeg er toe bij, hem in de onverwijldte volvoering van zijn besluit te versterken, dat sedert zijn ongeval langzamerhand in zijn ziel rijp geworden was.

Toen de eerste sterren blonken, sloot hij met eigen hand de deuren open, liet het doodenlicht uitblusschen en hield zich met een bijzonder werk bezig. Hij nam twee groote boeken uit zijn kast, legde die voor zich op de tafel en begon ze bladzijde voor bladzijde met elkander te vergelijken, terwijl hij het resultaat zijner berekeningen op een blad papier nederschreef. Ten laatste telde hij de enkele posten op en verkreeg de som van 6768 thaler 5 sgr. 9 pf. Hierop nam hij uit zijn lessenaar deze zelfde som, maakte daarvan een pakket, verzegelde het zorgvuldig, schreef er iets

op, en legde ten slotte alles, geld en boeken, weder in zijn lessenaar. Hij deed dit alles, zonder een woord te spreken.

Met toenemende verwondering had moeder Ehrenfeld dit gadegeslagen. Haar gelaat begon ten laatste sporen van buitengewonen angst te vertoonen, want zij meende dat haar zoon groote schulden had gemaakt, die hij thans betalen moest. Simon vermoedde hare gedachte en zeide met een kalmen lach: Wees onbezorgd, lieve moeder, ik heb geen schulden gemaakt. Het geld, dat ik ingepakt heb, behoort haar."

„Haar! Wie dan?" vraagde de moeder en ging op opgewonden toon voort, terwijl haar hart wel gevoelde, wie onder die „haar" verstaan moest worden: „Simon, Simon, gij hebt haar de erfenis haars vaders toch uitbetaald? Gij hebt haar toch niet te kort gedaan, haar, de dochter uws vaders, uw zuster, mijne Rebekka?"

Daarop gaf de arme moeder haar hart in een krampachtig geweent lucht, want tegen haar gewoonte had zij hare bedaardheid verloren.

Nog voor weinige maanden zou Simon bij den naam Rebekka, die sinds haar verwijdering uit het vaderhuis, voor de eerste maal weder genoemd werd, vertoornd opgestoven zijn. Nu echter was de krachtige man aan een nederig kind gelijk, hetwelk de billijke straf ontvangt. Op zachten toon sprak hij, terwijl hij smeekend de hand zijner moeder vatte: „Lieve, lieve moeder, ik heb met de geleerden mijns volks gesproken, en zij hebben allen gezegd, dat haar geen erfdeel toekomt, want naar de wet der vaderen was

zij dood. Heb ik niet zeven dagen over haar getrouwd als over een gestorvene? Maar zij hebben allen godwaald en ik met hen. Ik heb tegen den Heer mijnen God gezondigd, hoewel ik meende voor Hem maar recht te handelen! Want er staat geschreven: Ontrok u niet aan uw vleesch (Jos. 58: 7)! en: Gij zult uw broeder in uw hart niet haten (Lev. 19: 17). Moeder, ik weet dat zij mij nog liefheeft en voor mij bidt; ik echter heb haar gehaat en gemeend daarmede God een dienst te doen. Ja, zij is afgevallan, maar er staat geschreven: de liefde dekt alle overtredingen toe (Spreuk. 10: 12). De Heer zij richter tussehen mij en haar! Ach, ik heb tegen het woord des Heeren gezondigd, hetwelk Hij door den mond van onzen koning David gesproken heeft: De rechtvaardige sla mij, en bestraffe mij en het zal zijn als olie op mijn hoofd (Ps. 141: 5). Moeder, ik zal alles voor zoo veel ik kan weder goed maken. De God onzer vaderen zal mij helpen, want Hij is genadig en barmhartig. Ik wil haar alles geven, het kapitaal, maar ook interest, en interest op interest."

Daarmede verliet de diep geschokte man het vertrek. Hij dacht er echter niet aan dat hij voor zijn eigen zoon zijn schuld had bekend; zoo zeer was hij in zijn binnenste ontroerd.

De moeder verstond ondertussehen slechts dat eene: Hij toornet niet meer, hij haat Rebekka niet meer! Voor het eerst na vele jaren, werd de hoop in haar vermoeide ziel levendig!

ZESDE HOOFDSTUK.

Een prosceliet tegen wil en dank.

Bekeer mij, o Heer, zoo zal ik bekeerd zijn
want Gij zijt de Heere mijn God. Jer. 31 : 18.

Wanneer de wandelaar uit het dorpje Tilleda tot de boschrijke toppen van den Kyfhäuser opstijgt, voert hem zijn weg voorbij een steilen afgrond. Daar stond conige dagen voor de gebourtenissen in het voorgaande hoofdstuk medegedeeld een wanhopend mensch, Frederik Hartliob, de oude schrijver van den justitierraad Loibrand. Reeds sedert vele jaren ging hij gebukt onder het bewustzijn van een naar het scheen doelen nutteloos leven te hebben geleid. Sedert hij ochter op dien liefelijken avond voor de predikantswoning te Halderstedt vorteederd was geworden door de tonen van een treffend lied, 't welk hem de dagen zijner jeugd voor de aandacht had ggebracht en hij, door inspanning aller krachten er in was geslaagd, aan de hulpvaardige handen van den predikant Kranau te ontkomen, was hem ook de laatste steun, welke een doffe onderwerping zijn ledig hart scheen aan te

bieden, ontzonken. Onwederstaanbaar voortgedreven om aan zijn kwelling een einde te maken, stond hij stil en sprak met zich zelf, dan zachtkens eenige woorden murmelende, dan weder overluid eenige klanken uitstootende. Soms blikte hij lang, lang opwaarts naar den blauwen hemel, dan weder staarde hij somber in den diepen afgrond, die aan zijne voeten gaapte. Zoo deed hij geruimen tijd. Eindelijk riep hij met luide stem: Voort, voort, voort! — en stond gereed, onder het uitschreeuwen van: Schema Israël, Jehova eloheinu Jehova ehad ¹⁾ den doodelijken sprong te wagen, toen hij zich plotseling bij den arm voelde grijpen en zijn oor het ernstig Schriftwoord vernam: „Lo thirzacha! ²⁾ Als een veroordeeld misdadiger beefde de vertwijfelende man voor het woord van den God zijner vaderen, en zijne starende oogen blikten schuw in het rustig-ernstig gelaat van pastor Kranau, die hem terugtrok, terwijl een groote steen aan de knie des redders tot steun tegen den gapenden afgrond verstrekte.

„Heer pastor, heer pastor,“ steunde op doffen toon de tegen zijn wil geredde man, „waarom houdt gij mij tegen? Ik wil sterven, sterven! Wat geeft mij het leven? De dooden hebben geroepen! Ik wil sterven, sterven!”

Maar de arm van den predikant hield den machteloos tegenworstelende vast, en ten tweeden male moest hij voor het woord terugbeven: „Lo thirzacha!”

Eindelijk hield zijn tegenstand op; voor den ernstigen en doordringenden blik des leeraars, sloeg hij de

1) Hoor, Israël, de Heer, onze God, is een eenig Heer.

2) Gij zult niet doodslaan.

starende oogen nederwaarts; de ellendige haalde kalmer adem en vroeg ten laatste op bijna bedeesden toon: „Wat wilt gij met mij aanvangen, heer pastor? God wil het offer mijns levens niet, anders waart gij hier niet gekomen. Wat zal ik doen, zoo ik langer leven moet? Hoe zal ik dit langer verdragen?”

„Kom vriend,” antwoordde de predikant, „laat ons naar beneden gaan, dan zullen wij verder spreken.”

Zwijgend leidde Kranau den geredde van den berg-top af; hij meende dat de stilte den verbrijzelden man het meest heilzaam zou zijn. In Tilleda aangekomen, liet hij zich een afzonderlijk vertrek geven, verkwikte Hartlieb met spijs en drank, zonder meer dan het noodzakelijkste met hem te spreken en zeide toen: „Ik wist niet, mijnheer Hartlieb, dat gij een Jood zijt, maar hield u voor een Christen. Thans weet ik dat gij een Jood zijt, het Schema Israël heeft het mij gezegd.”

„Heer pastor, gij zijt mij als een engel Gods, want gij hebt mij van meer dan van den lichamelijken dood gered. Thans gevoel ik dat ik een zware zonde zou begaan hebben. Ja ik ben een Jood en toch geen Jood. Waarde heer pastor, verraad mij niet, anders maakt mijn patroon mij ongelukkig.”

„Ik zal zonder uw vergunning aan niemand iets van u zeggen, en tegenover iedereen zwijgen van hetgeen ik daarboven aan den rand des afgronds van u gezien en gehoord heb,” verzekerde hem Kranau.

De oude schrijver werd als door een inwendig beven geschokt, toen de leeraar van den afgrondsrand gewaag-

de. Nadat hij eenige minuten in diep nadenken was nedergezeten, richtte hij zich op, greep de hand zijns redders en smeekte demoedig: „Ach, heer pastor, gij zijt voor mij, ellendig mensch, zoo goed geweest, zoodat ik u mag toevertrouwen wat tot dusver geen enkele weet. Mijn hart is bezwaard, zeer bezwaard; mag ik u verzoeken mijne geschiedenis aan te hooren.

„Gewis, lieve vriend,” antwoordde Kranau, „verhaal mij zonder vrees al wat gij wilt; gij kunt bij mij op de stiptste geheimhouding rekenen. Ik ben als geestelijke verplicht en gewoon voor mij zelve te houden wat anderen mij als geheim toevertrouwen.”

„Luister dan, heer pastor! ik werd voor twee en zeventig jaar als zoon van vrij gegoede ouders geboren. Mijn vader was een zeer geleerd talmudist en bezat in de plaats zijner woning een grooten invloed. De plaatst van ons verblijf lag in westelijk Rusland en was meest door Joden bewoond. Als eenige zoon genoot ik van mijne ouders de teederste en liefderijkste opvoeding. Onder de leiding mijns vaders verkreeg ik reeds in mijn vroege jeugd een ongewone kennis van de rabbijnsche wetenschappen. In weerwil van zijn joodsche orthodoxie, evenwel ver van de doorgaande joodsche kleingeestigheid verwijderd, welke meent dat er buiten den Talmud niets wetenswaardigs bestaat, liet mij mijn vader door bekwame leermeesters in de nieuwere talen en in alles wat tot de gymnasiale kundigheden behoort, onderrichten. Hoe weinig gij, geëerde heer, zulks bij het zien van mijn gebogen grijsaardsgestalte zoudt vermoeden, was ik een

bloeiend jongeling en zag de toekomst vroolijk te ontmoet, terwijl de geliefde Esther, de beminde mijner jeugd, mijn verloofde bruid was. Slechts weinige dagen scheidden ons van onze vereeniging, toen plotseling het ongeluk op ons losstormde. O God mijner vaderen, hoe kondet gij zoo veel ellende toelaten!

„Op zekeren avond waren wij rustig en niets kwaads vermoedend als gewoonlijk te bed gegaan, want niemand dacht aan eenig onheil. Daar werden wij te middernacht op vreeselijke wijze uit onzen slaap opgewekt. Een afdeeling kavalerie verspreidde zich door de straten onzer stad, van infanterie gevolgd. Alle uitgangen werden door de ruiters bezet, terwijl de infanterie bij troepen van drie tot vijf man, enkele woningen binnendrong, die vooraf aangewezen waren. Spoedig kwamen zij terug, ieder met een of meer onzer joodsche jongelingen in hun midden. Ook aan mijns vaders huis hadden zij met kolfstooten aangeklopt en op bevelenden toon toegang geëischt. Wie kon tegenstand bieden? Wij openden de deur en in de woonkamer, waar wij half gekleed en bevend van schrik over mijn vlucht raadpleegden — wij wisten toch wien het gold — drongen vijf Russische soldaten met gevelde bajonet naar binnen. „Waar is uw zoon, Jood?“ schreeuwde de aanvoerder, een oud onderofficier, mijn vader toe. Doch voor mijn vader antwoorden kon, had het oog van den zoekende mij, achter mijn weenende moeder, ontdekt. „Kom, knaap“, riep de ruwe soldaat, „kom mede, anders moet gij van de bajonet proeven; maak u gereed, gij moet des keizers

rok dragen." Wat hielp het dat mijne moeder weende en bad, dat mijn vader groote sommen voor mijn vrijlating aanbood, dat ik zelf mij als een vertwijfelde re weer stelde? Een vuistslag van den reusachtigen man, deed mij ruimelen, spoedig grepen mij de soldaten en sleepten mij de trappen af: buiten op de markt stonden wij weldra in lange reien, de handen op den rug gebonden: oude soldatenmantels dekten onze sidderende leden. Niemand onzer betrekkingen durfde met ons spreken, want een gordel van soldaten scheidde ons van de onzen. Na een uur was het werk afgehoopen en het voorgeschreven getal van rekruten bijeen gebracht. Wij marcheerden naar buiten in den winter over de naakte vlakten. Toen wij ons huis voorbij gingen, zag ik mijn ouden vader voor het laatst: hij trok zich de grijze haren uit het hoofd en sloeg zich op de borst. Naast hem stond mijne moeder; ik zag haar bij den schijn der fakkelen, die onze ontvoerders droegen: zij was bleek als de dood: onbekwaam tot schreien: Esther, mijn Esther lag bewusteloos in hare armen. Sinds dien tijd, heb ik ze niet weder gezien.

„Wat zal ik verder zeggen, hoe ik Russisch soldaat werd, lange jaren de ellendigste onder de ellendigen. O God mijner vadersen, hoe heb ik gesmeekt, gebeden en geworsteld: Red mij, red mij! Maar de hemel bleek koper, en de poorten der erbarming waren voor mij gesloten. Eerst wilde ik niet eten wat mijn godsdienst mij verbood; nooit was tot dusver onreine spijs over mijn lippen gekomen. Met tegenzin leerde ik leed: want de honger valt hard. Als de sabbat kwam,

wilde ik geen werk doen, zoo als Jehova gebood; de knoet kwam op mijn rug neder en ik leerde gehoorzamen, onder bloed en wonden, tegen het gebod gehoorzamen. Even zoo als de galeislaaf door de keten aan zijn lotgenooten wordt verbonden, zoo ketende de strengheid van de militaire tucht mij aan mijne makkers. Soms walgde ik van het ruwe gespuis, maar ik moest ze verdragen, want er was geen helper. Ik wilde naar huis schrijven, doch het werd mij niet vergund: men vreesde de macht van het joodsche goud. O heer pastor, weet gij wat verloren jaren te betekenen hebben? Ik heb ze verloren, twaalf eindelooze lange jaren. Eindelijk dacht ik aan vluchten. Toen mijn regiment eenmaal aan de Oostenrijksche grenzen stond, mocht het mij gedurende een donkeren, regenachtigen zomernacht gelukken. Wel floten de kogels der grenswachters langs mijn oor, maar ik repten mij voort en geloofde gered en geborgen te zijn! Maar toen ik in den vroegen morgen in de naaste Oostenrijksche stad kwam, werd ik als deserteur opgepakt en in de gevangenis geworpen: de Russische uniform verried mij. Daar lag ik weder dagen en nachten en wachtte op mijne wegvoering en straf: want deserteurs werden uitgeleverd. Wat mij in Rusland wachtte wist ik: de knoet en dan Siberië, zoo ik namelijk de vreeselijke straf overleefde! Toen heb ik weder geweend, en gebeden, gevloekt en geraasd, — maar er was geen helper. Vluchten kon ik niet, want mijn gevangenis lag op een hooge rots, en was een welbewaakte vesting. O, die lange dagen en lange, vreeselijke nachten!

„Op zekeren avond werd de deur geopend en in plaats van den gevangenbewaarder verscheen een in het zwart gekleede man, dien ik spoedig voor een Roomsch-Katholiek geestelijke herkende. Hij sprak mij vriendelijk aan, luisterde naar mijn klachten en jammergeschiedenis, toonde deelneming en gedroeg zich zoo vriendelijk jegens mij, als ik het sedert mijne wegvoering nog niet ontmoet had. Hij kwam nog eens terug en won door zijn zachtheid mijn gansche hart. Toen hij voor de vierde maal wederkwam, zeide hij: „Er is voor u maar een weg van redding: laat u doopen, zoo wordt gij Oostenrijksch onderdaan met een nieuwen naam. Dan wordt gij niet uitgeleverd, maar kunt doen wat gij wilt. Vol ontzetting wendde ik mij af en riep luid:

„Ik wil liever sterven dan een meschummed worden! Maar de verzoeker liet niet af. Met altoos dezelfde zachtheid en kalme waardigheid herhaalde hij zijn voorslag, tot dat ik eindelijk bewilligde. Ach, de eenzaamheid en verlatenheid waren zoo vreeselijk voor mij en groot de vrees voor den knoet en voor Sibië. „Wat maakt het ook uit,” dacht ik bij mij zelf, „of gij u het voorhoofd met een paar droppels water laat nat maken. In uw hart kunt gij toch denken wat gij wilt en een Jood blijven. Jehova heeft mij toch niet geholpen. Misschien is de eene godsdienst zoo goed als de andere.” Toen ik ten laatste er aan dacht, dat *Esther* toch nog wellicht de mijne kon worden, behaalde de verzoeker de overwinning. Op zekeren morgen wandelde ik uit de gevangenis naar de kerk.

Voor het altaar stond mijn verzoeker in een prachtig gewaad, omringd van de menigte der aandachtigen. Ik weet niet wat hij sprak; ik weet alleen dat het doopwater als gloeiend ijzer op mijn voorhoofd brandde. Men gaf mij een som gelds in de hand, beloofde mij hulp en bescherming; ik verstond nauwelijks wat men zeide. Ik was nu vrij en begaf mij onmiddellijk naar een logement. Maar mijn geweten deed mij dag en nacht verwijtingen; mijn drank werd mij tot gal en mijn brood tot vergif; de onrust week niet van mij. Het was mij immer als hoorde ik een machtige stem mij toeroepen: „Vervloekt zult gij zijn in de stad, vervloekt op het veld. Vervloekt zult gij zijn bij uw ingaan en vervloekt bij uw uitgaan! Vervloekt zij wie niet al de geboden dezer wet vervult! En al het volk zal zeggen: Amen.” (Deut. 28 : 16, 19, 27, 26). Er kwam een nacht, waarin het gevoel van vervloekt te zijn mij van mijn bed opjoeg, en mij in mijn kamer op en neder deed gaan. Eindelijk ontwaakte in mij een reddende gedachte. Ik schreef een open brief, waarin ik verklaarde dat mijn overgang tot het Christendom een leugen was geweest en dat ik dien herriep. Ik lei den brief op de tafel, sloot mijn kamer toen het dag werd en ging het huis uit als hadde ik het voorneemen te wandelen. Maar ik vlood met haast naar het noorden. Want als ik ontdekt werd, wachtte mij eerst zware straf in Oostenrijk, daarna de knoet en Siberië.

Uit vrees voor vervolging zette ik mijn reis meestal des nachts voort en nam slechts kort mijn intrek in armoedige en afgelegene herbergen; des daags zocht

ik een woud of ander toevluchtsoord op, om mij te verbergen en uit te rusten. Daar mijn vlucht in het begin van den zo .er inviel, zag ik mij meestal door het weder begunstigd. Wanneer het soms regende zocht en vond ik altijd een hooiberg, schuur of kolenbrandershut, waar ik schuilen kon. Maar het was een ellendig leven vol van vrees en gewetenskwellingen. Eéne gedachte pijnigde mij boven alles, namelijk hoe ik over de Pruisische grenzen zou komen, daar ik zelfs niet de geringste aanwijzing betreffende mijn persoon bij mij had. Ik dacht na, maar vond geen uitweg. Aan de grenzen genaderd, doolde ik 's avonds rusteloos door een dicht bosch, terwijl ik mijne hersenen weder van nieuws aan kwelde, hoe mij de verdere voortzetting van den tocht wel zoude gelukken. Het was een wilde en eenzame bergstreek vol kloven en bochten. Toen ik een hollen weg inging, werd ik op eenmaal door krachtige armen aangegrepen en ter aarde geworpen. Het was een smokkelaar in wiens macht ik mij bevond en die met zijn kameraad een transport van waren over de grenzen bracht. Toen men geene wapens bij mij vond en bij het licht eener dievenlantaren mijn persoon gadegeslagen had, klonk zacht een spottend gelach en een stem zeide zachtjes op gedempten toon:

„Laat den man loopen; hij zal ons niet hinderen.” Ik evenwel, door een plotseling opkomende gedachte bestuurd, riep: „Neem mij om Gods wil mede, ik moet over de grenzen en ik heb geen pas.” Op deze bede hoorde ik eerst een kortstondig en zacht fluisteren, dan weder de stem van den eersten spreker, die naast

mij was komen loopen, maar duidelijk zeide: „Goed, kom mede, maar draag dat! Zoo gij weg loopt, eer wij over de grenzen zijn, dan hebben wij koud ijzer voor u.” Met deze woorden legde de man een niet zeer zwaar pak op mijn rug en riep: „voorwaarts!” En ik liep voorwaarts, sprong en klauterde gelijk de donkere gedaante die voor mij uitging. Struikelde ik, zoo joeg mij een ruw en dof: „Nu, wat is het?” spoedig weder op. Toen wij over een naakten rotsrug ijlden, vielen op eenmaal meerdere schoten, die beslist op ons gericht waren, want ik hoorde het fluiten der kogels. Wij kwamen echter gelukkig verder. Aan een groot huis, in een dicht woud gekomen, werden wij luide en vroolijk door zijn bewoners ontvangen, die klaarblijkelijk zich ook met smokkelwerk bezighielden, en moesten onze pakken in een donkeren hoek nederleggen. Daarop klopte de vroegere spreker, ongetwijfeld de aanvoerder der bende, mij even op den schouder en sprak: „Gij zult ons niet verraden, want gij hebt zelf mede geholpen! Maak nu, dat gij voortkomt! Daarheen loopt de weg!”

„Zoo was ik dan in Pruisen. Maar wat zou ik hier aanvangen? Het mij bij mijn doop geschonken geld was bij de uiterste spaarzaamheid nog slechts voor eenige weken toereikend. Wat nu! Ach heer pastor, dat is een moeielijke vraag voor een mensch, zonder te huis, wiens hart bovendien van gewetensknagingen wordt doorwond. Ik schreef een goede hand, en zocht aan verschillende plaatsen een betrekking als schrijver. Doch men vroeg overal naar mijne papieren.

Die kon ik niet vertoonen en zoo reisde ik dan verder van de eene plaats naar de andere, altijd vol angst dat mijn verleden ontdekt en ik aan Rusland uitgeleverd zou worden. Want spoedig vernam ik dat Russische deserteurs ook door Pruïsen werden uitgeleverd. Ja, heer pastor, ik heb het ondervonden wat het beteekent, „zwervende en dolende te zijn op aarde.”

„Zoo ging het jaren lang, totdat ik ten laatste bij den vader van mijn tegenwoordigen heer, den advokaat Leibrand in Erfurt, als schrijver werd aangenomen. Ook hier zocht ik mij onder allerlei voorwendsels van wege het uitblijven mijner papieren te verontschuldigen. Dewijl de heer Leibrand zoo goed voor mij was als zich nog niemand jegens mij had betoond, vatte ik ten laatste moed en verhaalde hem in vertrouwen mijne geschiedenis, terwijl ik hem te gelijk dringend bad mij in zijn dienst te houden. De heer Leibrand luisterde vriendelijk naar mij, troostte mij, beloofde mij tegenover iedereen volkomen stilzwijgendheid en verzekerde mij van zijn ondersteuning en bijstand. Ach, hij was een edel mensch! De tijd, dien ik in zijn huis doorbracht, verstreek voor mij in ongestoorde uitwendige rust. Geluk vond ik wel is waar ook hier niet, want mijn geweten kwelde mij onophoudelijk, dewijl ik het gebief mijner vaderen zoo lafhartig had verloochend.

„Doch reeds na tien jaren stierf mijn waarde patroon. Op zijn sterfbed verzocht hij mij om vergunning mijne vadersche geschiedenis aan zijn zoon, mijn tegenwoordigen heer te mogen verhalen, dewijl hij mij zijner bescherming wilde aanbevelen. Natuurlijk konde ik den wensch

van mijn stervenden weldoener geen tegenstand bieden, ofschoon een inwendige stem mij waarschuwde. Deze stem heeft mij niet bedrogen. Ach, heer pastor, ik ben voor mijn tegenwoordigen heer trouw geweest als een hond en heb alles gedaan wat hij verlangde, en hoewel de menschen het niet wisten, was het dikwijls niet recht voor God — maar ik moest. Ik ben gedurende al die vele jaren zijn slaaf geweest; de keten, die mij zoo gruwzaam vastgeboeid hield, was en is mijn verleden. Wilde ik mij soms niet naar zijn verlangen schikken, dan dreigde hij mij met den knoet en Siberië. Een negerslaaf was tegenover mij een gelukkig mensch. Want wanneer zijn werk gedaan is, heeft hij rust. Maar ik had nooit rust. Ook mijne ouders zijn gestorven, gestorven van droefheid om mij; mijn bruid is siuts lang verdwenen, want kort na mijn wegvoering vertrok zij met mijne ouders, niemand weet waarheen. Mijn geweten roept mij dag en nacht toe: schuldig! schuldig! schuldig! Soms moet ik in dienst van mijnen heer doen wat ik niet doen mag; ik heb niemand, niemand op aarde, die mij lief heeft. In de christelijke kerk kan ik geen troost zoeken, want ik ben geen Christen; het geloof mijner vaders biedt mij geen steun, want ik heb het verloochend; ik ben ellendig en er is geen helper! De dagen komen en gaan, maar de plaag mijns levens blijft mij bij en wijkt geen oogenblik! Ja, heer pastor, dat heb ik nooit zoo ondervonden als de vorige week, op een schoonen helderen avond. Ik was voor de zaken van mijn heer te Halderstedt en wilde juist naar huis gaan. Terwijl ik de vensters

van uw huis voorbij ging, hoorde ik een lied, dat als van den hemel klonk. „Jeruzalem, Jeruzalem,” zoo begon het, „ach, heer pastor, het was de stem mijner bruid, die ik sinds vele jaren niet gehoord, maar toch niet vergeten had. En toch is Esther nu dood of een oude vrouw, gelijk ik een oude man ben! Ja, voor mij is zij dood en ik voor haar, ook wanneer zij nog leeft, daarom ben ik voor uw huis ter aarde gezonken. Toen gij naar buiten kwaamt, stond ik op en spoedde mij weg. Ja, heer pastor, de dooden hebben mij geroepen, mijne Esther heeft mij geroepen. Daarom heb ik den Kyffhäuser beklommen; hadt gij mij niet teruggehouden, waar zou ik thans geweest zijn? Waar? Gij hebt mijn ellendig leven gered, help mij den last er van dragen.”

De predikant Kranau had, zonder hem in de rede te vallen, stil en deelnemend toegeluisterd. Toen evenwel de oude man van het gezang sprak, dat hem uit de predikantswoning had toegeklonken, ging er iets als een glans over zijn ernstig gelaat. Intusschen zeide hij eenvoudig: Ja, ik wil u helpen, zoo goed ik kan, want ik ben een dienaar van den grooten Helper, dien gij niet kent, ofschoon gij in zijn naam zijt gedoopt. Ik heb u ook een onderpand der goddelijke hulp aan te bieden, want gij zult uw vorige bruid wederzien!”

„Zien, wederzien!” stamelde Hartlieb, als buiten zich zelve van vreugd.

„Ja, zeker, ik beloof het u. Haar naam als meisje was toch Esther Bärmann?”

„Ja, ja, heer pastor; waar is zij?”

„Geduld, mijn vriend. Ten eerste wil ik u zeggen, wie die liederen gezongen heeft, is geen doode, maar mijn lieve vrouw, gij kent haar toch.”

„Neen, heer pastor, neen! Ik heb het huis van mijn patroon nooit anders dan om zaken verlaten en die altoos zoo spoedig mogelijk ten einde gebracht. Te Halderstedt kwam ik hoogst zelden.”

„Nu, kom dan terstond met mij, want ik wil dadelijk beginnen met u te helpen,” zeide Kranau, terwijl de heldere glans weder over zijn gelaat kwam.

De oude schrijver zag op als iemand, die een liefelijken droom heeft; zijn blik was helder en levendig. Met blijdschap volgde hij de uitnoodiging van den predikant op. De zachte en toch ernstige woorden van Kranau waren voor het gemoed van den geredde als druppelen dauw op een uitgedroogd land. Slechts wanneer Hartlieb altijd weder naar Esther vroeg, sprak de leeraar van geduldig wachten, terwijl daarbij een eigenaardige glimlach zijne trekken verhelderde.

Te Halderstedt aangekomen, liet de predikant den ouden schrijver binnenkomen. Nauwelijks aanschouwde hij het gelaat van Marie Kranau, of hij riep luide: „Esther! Esther!” en zakte, door de gemoedsbewegingen der laatste dagen overweldigd, in een. Maar de vreugde doodt niet. Toen hij weder tot zich zelve gekomen was, zeide de leeraar met een helder lachend gelaat: „De moeder mijner lieve vrouw heet Esther Ehrenfeld, als meisje heette zij: Esther Bärmann.”

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Dankbare harten.

Dankt God in alles.

1 Thess. V: 18.

Wie met de zeden en eigenaardigheden der Israëlieten bekend is, weet dat een bewezen weldaad bij een Jood niet zoo licht vergeten wordt. Misschien is dit nog een overblijfsel uit de lange eeuwen van vervolging en verachting, waarin het zoo zelden voorkwam dat een Christen met een lid van dit vertrapte volk christelijk handelde, zoodat de zeldzaamheid van zulk een voorval des te meer dankbaarheid wekte.

Zoo verlangden niet alleen Leon de Lora maar ook Frederik Hartlieb den man hunne liefde te bewijzen, aan wien zij het hoogste te danken hadden wat de eene mensch van den andere ontvangen kan. Door het inniger verkeer met de bewoners der Halderstedtsche pastorie was Leon de Lora meer en meer in zijn nieuw verkregen overtuiging bevestigd geworden. De macht der christelijke waarheid had zijn ziel geheel en al

in bezit genomen: hij beloed den Messias Jezus in wien hij geloofde en die hem tot den dood des kruises had liefgehad. Het ontvangen van den doop was voor hem slechts een vraag van tijd. De predikant Kranau was een veel te ervaren zielzorger, om het te verhaasten, want hij wist dat elk zaad op den bepaalden tijd vrucht voortbrengt. De bijzondere belangstelling welke Leon aan zijn zuster betoonde, versterkte hem in zijn voornemen om bedaard te wachten.

De oude schrijver Hartlieb toonde zijn geestelijken leidzman steeds de meest treffende gehechtheid. Mochten de waarheden des Christendoms bij hem een dieper en taaier tegenstand ontmoeten dan bij een de Lora, iemand van geheel ander karakter en leiding dan hij, zoo was Kranau met de spitsvondigheden en het wettische wezen van het rabbijnsche Jodendom genoeg vertrouwd, om het zijn bejaarden leerling te doen kennen, als zelf gemaakte bron (Jer. 2: 13), die toch geen water geeft. Was het hart des armen schrijvers gedurende de lange jaren van afzondering en verbittering aan een dorre woestijn gelijk geworden, welke verlangend op den levendmakenden regen wacht, zijn dorstende ziel leerde eindelijk van Christus dat wonderwater begeeren, 't welk springt tot in het eeuwige leven. O, het is een heerlijke ondervinding wanneer de vrede Gods in een sints lang door angst verbijsterd gemoed intrek neemt, en het in dat hart begint te leven, te groeien, te groenen en te bloeien als op een zonnigen lentedag na langdurigen, barren wintertijd. Daarbij kwam de smartelijke vreugde waarmede hem de gelijkenis

der echtgenooten zijns leeraars met de geliefde zijner jeugd vervulde, tot wie hij het tot dusver niet gewaagd had te naderen, daar zij sinds eenigen tijd krank was en het bed moest houden. Daarenboven had de predikant Kranau hem van zijn zwaarsten last ontheven, door hem mede te deelen, dat voor zijne desertie in tweeërlei opzicht geen straf meer te duchten was, ten eerste door verjaring, ten tweede door een algemeene, ook over haar zich uitstreckende, keizerlijke amnestie.

Weldra zoude hij gelegenheid vinden om zijn dankbaarheid te toonen

Op zekeren morgen zat hij op 't kantoor van zijn heer voor zijn schrijfflessenaar, terwijl de justitieraad Leibbrand in zijne nabijheid voor diens bureau zat te arbeiden. Toen werd mijnheer de Lora, tot dus ver hem slechts van aanzien bekend, aangemeld en weldra in de kamer van zijn patroon binnengelaten. Dewijl de deur, die uit zijn kamer tot het kabinet zijns meesters den toegang verleende, niet geheel en al gesloten was, kon de schrijver ieder woord van het volgende gesprek verstaan.

Met de bescheidene en toch waardige houding, welke het erfdeel zijner edele voorvaderen was, groette Leon de Lora den rechtsgeleerde, die hem beleefd een stoel aanbood en vroeg wat zijn begeerte was.

„Heer geheimraad,” ving de Lora aan, „het is een omstandigheid van teederen aard die mij tot u doet komen. Ik ben in den laatsten tijd meer van nabij met den heer predikant Kranau in Halderstedt bekend geworden.”

„Ja,” viel Leibbrand hem in de rede, „daarvan heb ik gehoord; men zegt, hij wil u bekeeren en doopen.”

„Over wat de menschen zeggen, bekommer ik mij weinig. Ik ben gewoon mijn weg te gaan, zonder op de praatjes der menigte acht te geven. Gij zult mij vergunnen voort te gaan.”

„Wel zeker.”

„Nu, heer geheimraad, de leeraar Kranau is, zoo als gij weet, door den herbergier Miereke van wege een schuld van vijfthaler aangeklaagd, welke zijn vader, uw overleden heer schoonvader, op het landgoed Gutersleben zou schuldig gebleven zijn. Vergun mij op te merken,” voegde de Lora met een veelbetekenenden glimlach daarbij, „dat men zegt, gij, heer geheimraad, zijt de eigenlijke aanklager en hebt u slechts van den herbergier Miereke bediend.”

„Zoo, zeggen de lieden dat?” antwoordde Leibbrand hierop, „ik denk zoo als gij, mijnheer de Lora, wat mij aangaat kunnen de lieden zeggen wat zij willen.”

In weerwil van deze op zorgeloze manier uitgesproken woorden, bemerkte de Lora toch dat een flauwe, maar terstond onderdrukte schaduw van verlegenheid zich op het strakke gelaat van den rechtsgeleerde vertoonde.

„Vergun mij,” dus vervolgde de Lora zeer bedaard, „voor u mijn vaste overtuiging uit te spreken, dat de overleden predikant Kranau het geld reeds betaald heeft, zoo als mijn geëerde vriend, zijn zoon, met de volkomenste overtuiging beweert, uit den mond zijns vaders op den dag voor diens plotselingen dood vernomen

te hebben. Gij weet, pastor Kranau is een betrouwbaar man, wien niemand van een onwaarheid beschuldigen kan, ofschoon hij vele vijanden heeft."

Leibrand haalde de schouders op en merkte als terloops aan: „Heer de Lora, laat ik u twee zaken herinneren; ten eerste, dat het getuigenis van Kranau in zijn eigen zaak voor het gerecht niets beteekent, en ten tweede, dat een waarheidlievend man kan dwalen."

In het kantoor daarnaast bewoog de schrijver Hartlieb zich ondertusschen onrustig op zijn stoel heen en weder; bij de laatste woorden van zijn heer wilde hij opspringen, maar bedwong zich en bleef zitten.

„Voorzeker," zoo klonk verder de Lora's rustige stem, „voorzeker, dwalen is menschelijk, ach, wie heeft nooit gedwaald? Maar in geenerlei opzicht dwaal ik, door aan te nemen dat Kranau met de zijnen geruïneerd is, als Miereke zijn proces wint. Want dan legt de rechtbank beslag op het kleine erfdeel van mejufvrouw Kranau, 't welk — ik meen mij daarin niet te vergissen — zich nog in uwe handen bevindt, en ook het bovendien karige inkomen van haar broeder."

„Dat weet ik alles zeer goed, mijnheer de Lora, het doet mij ook zeer leed, maar ik kan het niet verhoeden. De zaak gaat haren gang, zoo als het recht zulks eischt. Hoe gaarne zou ik ter wille van mijn overleden vriend, tusschenbeide willen komen, indien ik maar kon."

„Gij kunt het bepaald, heer geheimraad. Ter wille van uw gestorven vriend, van wien gij zoo even spreekt, bid ik u, zijne familie uit den nood te red-

den, die haar bedreigt. Juist als voogd van mejufvrou Kranau, moet gij weten dat de nalatenschap haars vaders veel grooter moest geweest zijn, indien deze som van vijfduizend thaler niet uitbetaald ware. Gij hebt slechts, wat onbetwifelbaar de waarheid is, deze uwe overtuiging voor de rechters uit te spreken, zoo zal dat des te zwaarder in de weegschaal wegen, daar uwe uitspraak u een som gelds doet verliezen, die voor u luttel is, maar voor de Kranau's veel beteekent."

„Maar hoe kan ik dat doen? Ik ben de aanklager niet, maar de herbergier Miereke. Aan hem is de pretentie door mijn vrouw en mijn zwager verkocht, en in zoover is zijne aanklacht voor beiden in geldelijk opzicht hoogst onverschillig. Genoeg, mijnheer de Lora, ik kan in deze aangelegenheid niets doen, hoe gaarne ik ook wilde. Kan ik u op een andere wijs dienen?"

Op deze vraag bleef de Lora niets anders overig dan afscheid te nemen. Hij deed het op zijn gewone bedaarde en beleefde, maar terughoudende manier.

Nauwelijks was de deur achter hem gesloten, of Hartlieb verscheen voor zijn heer met de eenvoudige vraag: „Kan ik u thans eens spreken, heer geheimraad?"

„Wat hebt gij?" vraagde Leibrand op barschen toon, „maak het kort."

„Ik heb zoo even uw gesprek met mijnheer de Lora gehoord."

„Nu, wat zou dat?"

„Gij zult mij toestaan, dat mijnheer de Lora gelijk heeft en de vijfduizend thaler voldaan zijn, ofschoon de kwitantie niet voorhanden is."

„Mensch, hoe kunt gij zoo onbeschaamd zijn?” riep Leibbrand, terwijl hij opsprong, den schrijver bij den schouder greep en hem met zijn krachtige hand heen en weder schudde.

„Laat mij los, mijnheer!” riep de kleine schrijver hem op zoo ernstigen toon toe, dat hij hem werkelijk losliet, terwijl hij in stotterende woorden losbarstte:

„Gij armzalig kreatuur, wat wilt gij? Ziet gij dat gesloten loquet! Daarin zijn uwe papieren geborgen! Ik zeg u slechts twee woorden: de knoet en Siberië.”

„Beide woorden hebben hun schrik voor mij verloren,” antwoordde de schrijver op vasten toon, „sints ik weet dat mijn desertie, wegens verjaring en amnestie, mij niet meer strafbaar maakt. Gij hebt mij zulks verzwegen om mij nog langer als uw gehoorzamen slaaf en gedwee werktuig uwer geheime rechtsverdraaiingen te gebruiken.”

„Mensch, zijt gij een duivel?” riep de rechtsgeleerde toornig uit.

„Neen, geen duivel, maar een Christen, thans werkelijk een Christen, en wel door het onderricht van den edelen man, die door uwe en uws zwagers wraak vervolgd wordt. Dewijl ik een Christen ben, wil ik mij aan u niet wreken, ofschoon ik, zoo als gij zeer goed weet, zulks wel konde. Om den wil van uw vader, mijn redder en weldoener, zal ik niet tegen u optreden, wanneer gij mij daartoe niet dwingt.

„O, o, ik ben vernietigd!” steunde Leibbrand, met een van toorn vlamvend aangezicht, en in het gevoel

zijner onmacht tegenover den vroegeren slaaf zijner willekeur.

„Nu, drink een glas water! Want gij moet nog meer van mij hooren, hetzij ge wilt of niet; gij weet dat ik u in mijne macht heb. Maar ik wil, zoo gij in mijne voorwaarden berust, mijn macht tegenover u niet misbruiken, gelijk gij zoo dikwijls tegenover mij gedaan hebt. Ik zal in uwen dienst blijven, totdat ik, met uwe hulp, een andere betrekking gevonden heb. Vindt gij dat goed?”

„Ja, ja,” murmelde Leibbrand.

„Bovendien zult gij u wachten, zoolang ik in uw dienst ben, om ook maar in het geringste tegen recht en billijkheid te handelen. Onderwerpt gij u daaraan?”

„Ja, ja, ik ben in uwe handen!” zuchtte de gevraagde.

„Ten slotte zult gij alles wat ik onderneem om den predikant Kranau voor de veroordeeling tot betaling der vijfduizend thaler te vrijwaren, ondersteunen. Zijt ge het daarmede eens?”

„Ja, wijl ik moet,” antwoordde de gefulterde man met een gesmoorde stem.

„Goed. Thaus zal ik u zeggen, hoe het met deze zaak staat. Als voogd van Hedwig Kranau weet gij zeer goed, dat het geld reeds betaald is en dat alleen de onverwachte dood van den ouden predikant Kranau oorzaak is dat de kwitantie ontbreekt. Gij hebt er ook niet aan gedacht nog eens betaling te eischen totdat uw roofzuchtige heer zwager dat bewuste gesprek met u hield. Ik heb dat even zoo goed ge-

hoord als de zoo straks op onstuimige wijze afgebroken onderhandeling met mijnheer de Lora. Gij vreest bankroet te zullen gaan, en hebt geld noodig en daaraan moeten de Kranau's u helpen. Dat de aankoop der schuldvordering door den waard Miereke, slechts een koop in schijn is, behoef ik u niet te bewijzen. Ook deelt gij volkomen in mijne overtuiging dat de schurk Miereke meer van de bewuste kwitantie weten moet dan gij of ik. Heb ik gelijk of ongelijk?"

„Gij hebt gelijk, maar in 's duivels naam kwel mij niet langer!"

„Het schijnt nu thans ook niet meer noodig. Het blijft dus bij onze voorwaarden."

Daarop veranderde de oude schrijver op eenmaal van toon en vroeg op zijn gewone, demoedige manier: „Heeft de heer geheimraad ook nog iets te bevelen?"

„Neen, neen!" antwoordde de geplaagde man, „ga nu maar, ga nu maar! — gij duivel," bromde hij nog in zich zelf.

Hartlieb boog en ging naar zijn kamer. Spoedig zat hij weder aan den hoogen lessenaar en arbeidde als of er niets was gebeurd.

Noch aan den avond van dienzelfden dag zocht hij Leon de Lora in diens woning op en besprak met hem een plan om, zonder zijn heer te compromitteeren, de Kranau's uit den hun gespannen strik te redden. Maar te voren had hij reeds een brief aan den herbergier Miereke opgesteld, die aldus luidde:

„Gij zult terstond de aanklacht, gegrond op de van mijn vrouw en zwager gekochte schuldvorde-

ring tegen pastor Kranau en zijn zuster, als waren zij nog vijfduizend thaler voor het landgoed Gutersleben schuldig, terugnemen, dewijl ik anders als getuige tegen u moet optreden, daar ik thans onderricht ben dat deze som reeds door den gestorven predikant Kranau, op den dag voor zijn dood, is betaald geworden. De door u gemaakte proceskosten zal ik vergoeden.

Wallstedt 15 Augustus 1846.

De geheime Justitieraad.

Dit opstel had Hartlieb zijn patroon zijgend voorgelegd, terwijl hij de plaats aanwees waar het ondertekend moest worden, en Leibbrand had eveneens zijgend, maar donker ziende zijn naam neder geschreven.

Op den volgenden morgen wandelde de geheim-secretaris Hartlieb en Leon de Lora te zamen naar Lindenthal, naar den herbergier Miereke, die hen in de gelagkamer met loerende vriendelijkheid te gemoet kwam. Hartlieb nam onmiddellijk het woord en zeide dat zij met hem over zaken wilden spreken en derhalve om een onderhoud met hem alleen in een afzonderlijke kamer verzoeken moesten. Toen Miereke hen in zijn woonvertrek had gebracht en zijn vrouw met de opmerking wegzond, dat hij in zijn gesprek met de heeren ongestoord wilde blijven, legde Hartlieb hem zonder verdere inleiding den schriftelijken eisch van Leibbrand voor, om van de aanklacht tegen de Kranau's af te zien. Miereke las, las nog eenmaal, als konde hij zijne eigene oogen niet vertrouwen, en schreeuwde toen uit,

bleek van woede: „Wat heeft uw heer toch in den zin? Eerst zendt hij u hier en doet mij het aanbod om zijne en zijns zwagers schuldvordering te koopen en nu verlangt hij dat ik de aanklacht zal terugnemen! Neen, dat doe ik niet, daartegen komt mijn eerewoord op! Ik ben een eerlijk man en kerkeraadslid, die zich niet tot alle dingen laat gebruiken!” Tegelijker tijd sloeg hij met zijne zware vuisten op de tafel, dat de daarop staande glazen zich bewogen. Hartlieb zeide echter zeer bedaard: „Wanneer gij niet wilt, kan niemand u dwingen, maar evenmin ook den heer justitieraad. Gij weet, mijn heer heeft zijn wil altoos door gedreven. Laat u vriendschappelijk raden, en maak zijn toorn niet gaande; dat kon voor u gevaarlijk worden.” Miereke bromde halfvuid bij zich zelf: „Ja, als de oude pennelikker maar geen gelijk had!” en zeide toen hardop: „Maar gij moet toch inzien, dat ik de opspraak van alle menschen gaande maak, wanneer ik, nu de zaak in vollen gang is, mijne aanklacht intrek!” „Ja,” antwoordde hierop Hartlieb op koelen toon, „wat hebt gij meer te vreezen, de opspraak der menschen of mijn heer?” Vol onrust stond de herbergier op en liep verstoord heen en weder, terwijl de meest verschillende aandoeningen in de trekken van zijn hatelijk gelaat zichtbaar werden en zijne blikken nu toorn, dan weder vrees te kennen gaven. Dit duurde eenige minuten totdat de vraag van de Lora: „Heer waard, mag ik u iets verhalen?” hem deed stilstaan. „Zeker, mijnheer de Lora!” antwoordde hij spoedig, terwijl zijn

gelaat de plooiën van een zoogenaamd vriendelijk grijnzen aannam.

„Nu,” begon de Lora, „dan wil ik u mijn droom van den vorigen nacht verhalen.”

„Ach, wat droomen? Met droomen kan men niet ver komen.”

„Nu, luister, heer Miereke. Gij weet dat ik dikwijls bij pastor Kranau kom en wij te zamen zeer goede vrienden zijn?”

„Ja, dat weet ik; hij zal u willen doopen, om zich met u een grooten naam te maken. Maar hoe komt zulks hier te pas?”

„Ik ben volkomen bij mijn zaak. Dewijl ik met mijnheer Kranau bevriend ben, komt het ongelukkige proces tegen hem, waarvan gij de oorzaak zijt, mij immer in de gedachten. Gij moogt het mij kwalijk nemen of niet, ik wilde hem gaarne helpen.”

„Zoo, en mij helpen ruïneeren? Hoor eens, gij zijt een ellendige smous! Meent gij dat ik bang voor u ben. Even zoo min voor u als voor uw vromen heer Kranau! Ha, ha! Ik zal hem wel klein krijgen!” Tegelijk lachte de man als een duivel. De Lora liet zich niet in de war brengen, hij lette niet op de hem aangedane belediging en vervolgde bedaard:

„Ik droomde dezen nacht dat de kwitantie gedurende de verwarring, welke op den dood van den ouden Kranau volgde door iemand was gestolen en verborgen gehouden.”

Toen werd de herbergier zoo bleek als een doode, zoodat hij zich aan de tafel moest vasthouden. Zijne

beide gasten, welke dezen aanval hadden uitgedacht, dewijl Hartlieb, uit de omstandigheden, tot het besluit was gekomen dat de man schuldig was, zagen hem aan doch spraken geen woord. Eindelijk herstelde hij zich en vroeg overluid, terwijl echter zijne inwendige ontroering duidelijk bleek: „Wie in de gansche wereld zou er belang bij gehad hebben, om de kwitantie te stelen!”

„Dat weet ik niet,” antwoordde de Lora, „wèl dat de dief er in mijn droom even zoo uitzag als de heer Miereke!”

„Wat?” brulde de inwendig getroffen man, „ik, vervloekte Jood, dat zal ik u betaald zetten.”

„Bedaar, bedaar, oude Miereke,” begon Hartlieb, die thans van zijn zaak zeker was, en tot dusver gewacht had om tusschen beide te komen. „Gij hebt de kwitantie; dat weet ik zeker! Geef die terstond, anders weet ik voor u een onaangename plaats, die men tuchthuis noemt!”

„Wat, ook gij mijnheer Hartlieb, wilt mij beschuldigen!” Hij dronk haastig een vol glas brandewijn uit, dat op een hoekbuffet stond en riep op uitdagenden toon: „Bewijzen, bewijzen moet gij bijbrengen! Ik zal toonen dat men eerlijke lieden niet ongestraft beschuldigt! Pak je weg, voort uit mijn huis! Voort, voort!”

Maar Hartlieb ging even zoo min als zijn metgezel. Hij richtte zich op, naderde den woesteling en fluisterde hem halfvloed toe: „De kwitantie, de kwitantie! Anders ken ik iemand, die met Christiaan

Berniekel" — de naam van een bekenden wilddief — „voor zes weken in het Kelager bosch gejaagd en een vetten reebok aan den wildhandelaar S. in Sondershausen verkocht heeft."

„Zoo, meent gij mij daarmede te vangen? Bewijzen verlang ik! En wanneer gij het kunt bewijzen, betaal ik een paar thaler boete, en ga voor eenige weken in de gevangenis. Een schot te doen is geen diefstal; het woud is voor allen, even zoo als de lucht en het water!"

„Zoo, acht gij dat zoo gering! Dat wist ik niet. Maar ik zeg nog eens: de kwitantie, de kwitantie! Geeft gij de kwitantie niet, zoo vertel ik den rechter de geschiedenis van zekeren man, die veel op u gelijk, en die voor nu acht weken met een doosje lucifers in de deur van zijn schuur stond, en een brandenden lucifer in het stroo hield. De brand werd wel gebluscht, dewijl hij door een voorbijganger werd bemerkt, en de man, die de som, waarvoor de schuur verzekerd was, wenschte machtig te worden, werd niet ontdekt, daar niemand hem aanklaagde. Maar die getuige leeft. Geef dus de kwitantie!"

Doch in plaats van te doen wat men verlangde, zwelgde Miereke nog een tweede glas brandewijn naar binnen, en rende toen als een wild dier op den ouden schrijver los, terwijl hij vol gramschap steunde: „hond, gij zult sterven, sterven zult gij!"

Reeds wilde de Lora den aangevallene te hulp komen, toen een wenk van Hartlieb hem op zijn plaats deed blijven. Rustig en onbevreesd stond de veel kleinere

en zwakkere man tegenover zijn woedende wederpartij, zonder een duim breed te wijken; kalm en bedaard staarde hij zijn vijand in de bloederige oogen met een blik, waarmede men krankzinnigen stillen en wilde dieren temmen kan. Voor dezen blik zonken de gebalde vuisten van den verschrikkelijken man tegenover het offer zijner wraakzucht machteloos neder, terwijl hij in zich zelve onverstaanbare woorden mompelde. Maar even als de donder van het jongste gericht klonken hem duidelijk en ernstig de woorden des ouden schrijvers te gemoet: „Vermoorden kunt gij mij, moordenaar! Gij zijt reeds medeplichtig aan een moord! Wie stond onder dien eikenboom, toen Anna Merold de scherpe naald in de hersenen van het kind boorde, waarvan gij de vader waart? Anna Merold zit in het krankzinnigenhuis, waar behoort gij? — Nu, heer Miereke, de kwitantie, de kwitantie!” Als zware knods-lagen troffen Hartliebs woorden den waard, zoodat hij er onder bezweek, op een stoel nederviel en op erbarmelijke wijs steunde: „Genade, genade, gij zult die verwenschte kwitantie hebben!”

„Maar terstond, heer Miereke, terstond!” eischte de onverbiddelijke oude schrijver.

Toen waggelde de waard de kamer uit, en kwam spoedig weer binnen om Hartlieb de kwitantie te geven. Daarbij zeide hij zacht en aarzelend met ter nedergeelagen oogen en een bijna onnoozelen lach: „Gestolen heb ik die eigenlijk niet, maar gevonden in een hoek der zitting van den armstoel, die in het vertrek des gestorven leeraars stond, toen ik in mijn hoeda-

nigheid als kerkeraadslid in de pastorie moest tegenwoordig zijn. Mijnheer Hartlieb, gij klaagt mij toch niet aan?"

„Neen, wanneer gij geen schurkerijen meer begaat. Ik laat u aan de stem van uw geweten over: verootmoedig u onder de krachtige hand Gods.”

Buiten de herberg gekomen gaf Hartlieb de kwitantie aan Leon, terwijl hij eenvoudig zeide: „Neem de kwitantie, mijnheer de Lora, en breng die terstond in de Halderstedtsche pastorie. Ik weet, gij zijt een welkome bode; twee jonge, schoone oogen zien naar u uit. Tot wederziens!” Met deze woorden keerde hij zich om en had zich verwijderd, eer Leon iets kon zeggen. Maar op het gelaat des ouden mans vertoonde zich een zachten glans als van lentezonnenschijn. Wie vermag de blijdschap te beschrijven, welke het kleine stukske papier in Kranau's huis te weeg bracht? Een traan blonk in de oogen der huisvrouw, toen haar geliefde man zich aan de opgeslagen piano zette. Hoe aandoenlijk klonk van de lippen der wonderbaar geredden het oude lofgezag: „Loof den Heer, den Koning der eere!” Met een levendige uitdrukking van onuitsprekelijk geluk straalden twee paar oogen elkander toe. Maar nog hooger blijdschap zou den gelukkigen bereid worden. Toen de zon gedaald was en het avondrood met zijn tooverachtig licht het stille dorp overstroomde, werd er zacht aan de deur der kamer geklopt, waar allen nog met volkomen vrede in het hart bij elkander zaten. Toen de aankloppende binnentrad, ontstond er een innige ontroering bij het kleine gezels-

schap. Want het was Simon, Simon Ehrenfeld zelf, met een pakket onder den arm, die zoo op eens in het midden stond van hen, die hij tot dusver met bitteren haat had vervolgd. Marie Kranau stond op; hare bevende lippen fluisterden: „O, mijn broeder, mijn broeder!” De kleine Johannes evenwel sprong zijn oom als een oude kennis te gemoet, omvatte zijne knieën en riep: „Welkom, oom Simon! welkom, oom Simon!” Toen boog zich de hooge gestalte tot den kleine neder en sprak met een van diepe aandoening sidderende stem: „De God Abrahams, Izaks en Jakobs zegene u, mijn lief kind; ja, een gezegende des Heeren zult gij en moogt gij blijven!” Daarna richtte hij zich op, stond stijf en strak gelijk een soldaat voor zijn kommandant, terwijl de ontroering in zijn binnenste op zijn uitdrukkingvol gelaat zich openbaarde, ging toen tot zijn zuster, die stil weenend op den schouder van haar echtgenoot leunde, reikte haar de hand en zeide: „Lieve zuster, ik heb tegen u en de uwen gezondigd. Naar de instellingen der vaderen heb ik recht gehandeld, maar niet overeenkomstig onze heilige Schriften; met onze vaderen heb ik gedwaald. Gij zijt beter dan ik. Gij en uw zoon hebt mij overwonnen; gij hebt mijn hard harte verweekt door uw gebed. Ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u. Maar ik zal mijn schuld weder goed maken, zooveel ik kan, zoo waarlijk helpe mij de Heer, de God onzer vaderen. Ik wil heden aanvangen alles weder goed te maken. Neem het uwe en wat ik u zoo lang onrechtvaardig onthouden heb; versmaad het niet, lieve zuster.

Maar thans kan ik niet meer. Leeft wel, leeft allen wel. Tot wederziens!"

Toen stormde hij naar buiten, doch niet alleen. Daar buiten op het grasperk omvatten hem de armen zijner zuster; hare lippen drukten zijn baardigen mond; half lachend, half weenend, riep zij: „Ik heb u lief, broeder Simon, mijn dierbaren broeder. Hoe maakt moeder het? Mag ik haar zien?" „Ja," antwoordde de broeder, „en nog dikwijls daarna, zoo God wil. Maar laat mij thans gaan; ik ga moeder opzoeken."

In het pakket, door Simon achtergelaten, bevond zich de som van 6768 Thlr., 5 Sgr., 9 Pf., met een nauwkeurige berekening daarbij.

Gode zij dank, dat er in eens menschen leven nog zulke dagen kunnen voorkomen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Stille dagen.

Ontwaak, noordewind! en kom gij, zuidewind!
doorwaai mijnen hof, dat zijne specerijen uit-
vloeien. Hooglied 4: 16.

Hebt gij, lieve lezer, met de uwen wel eens een reeks van stille dagen beleefd, waarin Gods heilige vrede en vreugde u liefelijk omgaven en het u dikwijls te moede was als daalde de zegen van omhoog zichtbaar op u neder. Mogen zulke tijden spoedig voorbijgaan en maar al te vaak voorloopers zijn van zware beproevingen, zij laten steeds een onverganke-lijk gewin achter in de harten van hen, die het hoofd vrij omhoog durven heffen, dewijl zij op hun levensweg van de wateren drinken uit de fontein Gods, door welke iedere woestijn in een bloemrijke weide verkeert.

Zulke dagen volgden nu voor de, op smartelijke wijs gescheiden, en nu wederom zoo wonderbaar vereenigde familiën in Halderstedt.

Op den morgen na de in het vorige hoofdstuk ver-

haalde gebeurtenissen, zaten pastor Kranau en zijne vrouw, na het geëindigd ontbijt, nog een poos vertrouwelijk te praten, toen de kleine Johannes, voor het venster staande, vroolijk uitriep: „Moeder, vader, daar komt Anselm, mijn lieve neef Anselm aan! Mag ik hem binnen roepen?” Zonder de vergunning af te wachten, sprong de knaap naar buiten, omhelsde zijn neef en riep: „Nu heb ik u, nu houd ik u vast! Kom binnen!” Aarzelend liet Anselm zich aan de hand van zijn kleinen neef in de kamer leiden, waar hem zijne tante met open armen tegemoet kwam, en hem terstond naar hare moeder vroeg. Met hoeveel vreugde ijldde zij, met haar Johannes aan de hand, om aan de vriendelijke uitnoodiging naar het sints zoo vele jaren voor haar gesloten vaderhuis gevolg te geven! Aan den drempel, waar zij eenmaal uitgeworpen werd, wachtte haar broeder haar op en zegende haar. Terwijl hij haar welkom heette, druppelden heete tranen uit het oog des berouwvollen mans op hare wangen. Wie evenwel vermocht te schilderen wat daar binnen in de kamer der kranke moeder voorviel! Simon zat ondertusschen in zijn slaapvertrek en zuchtte diep bewogen: „o Heer, Gij God mijner vaderen! voor U heb ik gezondigd, vergeef mij mijne zware zonde; wisch die uit en doe mijn misdaad van voor uwe oogen weg, gelijk Gij beloofd en gesproken hebt: Ik delg uwe zonden uit om mijns naams wil en gedenk uwer overtredingen niet.”

Op wonderlijke wijs scheen de diepe ontroering, welke het wederzien harer dochter, als ook de

blijdschap over de wedervereeniging der beide familiën daarmede gepaard, de oude Esther niet geschaad te hebben, want nog op denzelfden dag richtte zij zich, als een naar het uitwendig voorkomen genezene, van haar ziekbed op. Ook het terugzien van haren vroegeren verloofde kon de stille gelijkmoedigheid niet verstoren, die voortaan haar geheele voorkomen verhielderde en een rustgevend vermogen op haar uitoefende.

De volgende weken brachten den wedervereenigden een stil, door niets gestoord geluk aan, waarmede zelfs de natuur scheen overeen te stemmen. Want zeer zelden had men ten tijde des wijkenden zomers zulk een lange reeks van rustige, zonnige dagen en heldere, geurige nachten durven verwachten. Dikwijls nog vond het late avonduur de beide familiën in vertrouwelijk samenzijn onder het ruime loofverdek van den noteboom, welke den ingang tot den tuin van het predikantshuis overschaduwde, bij elkander. Gelijk het bij zulke diep gevoelende naturen niet anders wezen kon, sprak men ongezocht vaak over godsdienstige onderwerpen, zonder dat men het onderscheid in de wederzijdsche geloofsbelijdenissen aanroerde. Vooral was het de trouwe Hartlieb, die zoo dikwijls kwam, als zijne bezigheden het veroorloofden, en de oud geworden geliefde zijner jeugd niet slechts met de meest achtingsvolle en eerbiedige oplettendheid behandelde, maar haar ook steeds met zulke gesprekken bezig hield, die op de heiligste belangen der menschheid betrekking hadden. Hij deed het zoo

bescheiden en voorzichtig, dat het niemand kon hinderen, en hij er allen des te liever om werd, hoe meer het inwendig bestaan en ernstig streven van den door beproevingen rijp geworden man voor den dag kwam. Het was alsof hij geheel verjongde; dikwijls moesten zijne vrienden zich over het vuur van heilige geestdrift verwonderen dat uit zijne oogen straalde, wanneer hij van Dengene sprak, die hem op zoo vergevorderden leeftijd had gevonden. Al de donkere leidingen van zijn veelbewogen leven schenen hem nu niet meer als donkere, verwarde, onoplosbare raadsels toe, maar als wonderbare wegen zijns hemelschen Vaders. Zoo vervulde zich aan hem het oude profetenwoord (Zach. 14:7): „Ten tijde des avonds zal het licht zijn.”

De tegenwoordigheid der de Lora's, die als welkome gasten insgelijks dikwerf in de Halderstedtsche predikantswoning gezien werden, bracht geen stoornis te weeg in den vrede, welke de thans innig verbonden en zoo gelukkig maakte. Want met het aangeboren en door lange oefening ontwikkelde zielsgevoel van werkelijk edele naturen, wisten zij alle kleine en groote stoornissen en wanklanken te vermijden, welke maar al te vaak het samenzijn der menschen verstoren. Wel maakten Leon en zijne zuster, die thans van Kranau geregeld onderwijs in de waarheden van het christelijk geloof ontvingen, terwijl hunne moeder, met taaie vasthouding aan hare oude wijze van denken, hen daarover evenmin prees als laakte, geen geheim van hun vurigen hartewensch, om zoo spoedig mogelijk den heiligen doop te ontvangen, en hunnen Heiland te

belijden door zich in de gemeenschap der Christenen te laten opnemen.

Wanneer er over godsdienstige onderwerpen gesproken werd, bemerkten de door heilige liefde gescherpte ooren van den predikant Kranau en zijne echtgenooten bij Simon en zijne moeder een zichtbare gemoedsbeweging en steeds toenemende belangstelling. In het bijzonder was het het edele en uitdrukkingvolle gelaat van Simon, 't welk vaak van diepe ontroering getuigde, en dat in weerwil van zijn zwijgen duidelijk genoeg merkbaar was. Zijn zuster en zwager bespeurden zulks met toenemende blijdschap, maar droegen zorg het stille werken des Heiligen Geestes niet vooruit te loopen, ofschoon, zooals van zelf spreekt, het gebed in hun binnenste, niet ophield. Ook de kleine Johannes bad, zonder de aanmaning zijner ouders af te wachten, op zijn kinderlijke wijs, dat zijn lieve Heiland en Heer ook de Heer en Heiland zijner grootmoeder, zijns ooms en van zijn neef Anselm mocht worden.

Spoedig was hij in het Ehrenfeldsche huis aller lieveling. Ofschoon zijn neef Anselm een sterke en voor zijn leeftijd goed ontwikkelde knaap was en eenige jaren meer telde dan hij, hield hij zich toch met niemand liever bezig dan met den hem liefgeworden zoon zijner tante. Zijn vader gaf zijne genegenheid voor den knaap bij iedere gelegenheid op zoo mannelijke en toch teedere wijs te kennen dat men duidelijk voelde, hij vereerde in het jongske iets verhevens en heiligs. Nog inniger ontwikkelde zich de verhouding tot de oude grootmoeder, in wier gezelschap Johannes

weldra het grootste deel van den dag doorbracht. Hoe dikwijls prees zij God voor de genade, die haar op haar ouden dag ten deel viel, als zij zich in het zoo lang en zoo smartelijk ontbeerde gezelschap harer Rebekka, zoo als zij haar nog altoos noemde, mocht verheugen of naar de woorden van haar behuwdzoon luisterde. Evenwel zonderde zij zich dagelijks een uur lang in haar kamer af, met verbod van haar gedurende dien tijd te storen, terwijl zij ook lang de redenen verzweeg, welke haar tot die ongewone afzondering bewogen.

Eerst eenige weken na de wedervereeniging met hare geliefden, verklaarde zij haren zoon Simon het raadsel. Op plechtige wijze verzocht zij hem om een gesprek onder vier oogen. Toen de dienstmaagd den avondisch had opgeruimd, trad de oude vrouw met de perkamentrol, ons reeds bekend, binnen, zette zich in den grooten leuningstoel en zeide toen tot Simon, die deze toebereidselen eenigszins verwonderd had gadeslagen:

„Simon, mijn lieve zoon, ge herinnert u zeker dezen perkamentrol?”

„Zeker, lieve moeder.”

„Nu, alles wat daarin staat is van uws vaders hand afkomstig — zijn ziel ruste in vrede — het staat eerst in de heilige taal onzer vaders, en ook in het Duitsch beschreven. Wat ik eenmaal beloofd heb, is nu volbracht, ik heb het alles oplettend doorgelezen, niet eenmaal slechts, maar meermalen, want het handelt over het belangrijkste wat er bestaat, over den weg

tot de zaligheid. Heb ik niet alles verstaan, want ik ben een ongeloerde vrouw, ik ben toch uw vader — vrede zij zijner nagedachtenis — voor dit geschenk dankbaar, want het heeft mij mijne voeten doen zetten op den rotssteen der zaligheid. Weet gij waarom hij uit Amsterdam is verjaagd? Dewijl hij datgeen wat op deze perkamentrol staat, opgeschreven had en het boek in de handen der rabbijnen was gekomen. Simon, mijn dierbare zoon, ik weet, het zal u innig bedroeven, wat gij nu van mij hooren zult, maar ik moet het u zeggen dewijl het mij in deze boekrol bevolen wordt, want die het mij gebiedt is ook nog in het graf mijn heer, welken ik gehoorzaamheid heb beloofd. Simon, uw vader — zijn ziel ruste in vrede — was een oprecht Israëliet, een man zonder bedrog, maar hij geloofde niet aan de willekeurige instellingen onzer vaderen, van welke Mozes en de profeten niets geweten en geschreven hebben, maar aan de openbaringen des Heeren onzes Gods door zijne heilige knechten, zoo als die in onze heilige Schriften te vinden zijn. Daarom heeft hij geloofd dat Jezus van Nazeret de aan onze vaderen beloofde Messias is, de Zoon van God en der maagd, die alle onze zonden aan het kruis op Golgotha gedragen heeft. In dit geloof heeft hij geleefd en besloten, nog voor zijn heengaan naar Gau Eden ¹⁾ zich in diens naam te laten doopen. Zulks heeft hij in dit boek verhaald. Ik geloof nu ook dat hij kort voor zijn dood op zijn sterfbed door den ouden

1) Het paradijs.

Kranau is gedoopt: want gij zult u herinneren dat hij toen een uur lang met hem en onze Rebekka alleen geweest is. Daarop doelde Rebekka wel, toen zij, op den dag dat zij ons huis verliet, zeide dat de zegen haars vaders — zijn ziel ruste in vrede — met haar was. Ja, op deze perkamentbladen heeft hij het duidelijk bewezen, dat in Jezus Christus, te Bethlehem geboren, die gewoonlijk Jezus van Nazeret genoemd wordt, alle beloften aangaande den Messias vervuld zijn en dat wij geen anderen Messias meer te wachten hebben, dewijl die in hem tot ons gekomen is."

De oude vrouw, door het langdurig spreken uitgeput, hield een kleine poos stil, terwijl haar zoon met een donker gelaat tegenover haar zat, maar niet antwoordde. Doch het was niet enkel toorn, wat op zijn voorhoofd geschreven stond, maar diepe smart. Het uitvorschende oog der trouwe moeder bemerkte zulks weldra; zij ging voort:

„Nu, mijn zoon, uw vader — zijn ziel ruste in vrede — heeft mij bevolen, dit boek vóór mijn sterven, te lezen, opdat ik den Koning Messias zou leeren kennen en liefhebben. Ja, mijn zoon, ik ben nu begonnen Hem te kennen, ofschoon veel mij nog duister is. Maar dit zie ik duidelijk dat Hij onze Koning en Messias en het Lam Gods is, van wien de profeet Jesaja, den zoon van Amos, heeft gesproken. Daar echter uw vader — zijn ziel ruste in vrede! — in deze zijne nalatenschap zooveel van het boek der Christenen spreekt, 't welk zij het Nieuwe Testament noemen, moet ik dit nog leeren kennen en met Kranau daarover spreken."

„Lieve moeder,” viel de zoon haar op levendigen toon en toch eenigszins bedeesd in de rede, „ik zal u een Nieuw Testament geven; ik lees sinds eenigen tijd daarin.”

„O mijn lieve zoon,” antwoordde de oude vrouw met stralend oog, „dat verheugt mij meer dan ik uitspreken kan; dat geeft mij moed de opdracht te vervullen, welken deze rol mij voorschrijft. Want ik ben hier aan het einde.” — Esther kuste het boek van haren echtgenoot met diep ontzag en las toen op luiden en ernstigen toon: „Wanneer gij, mijn dierbare en getrouwe vrouw, voelt dat uw einde nadert, zoo zult gij eerst dit boek bij herhaling en zorgvuldig doorlezen, maar niet zonder den bijstand des Heiligen Geestes in te roepen. Geef het dan aan mijn lieven zoon Simon als de kostelijkste nalatenschap welke zijn vader hem kan geven, opdat de God onzer vaderen hem zegge wat hij te doen heeft. Maar ook hij moet u beloven, ten allen tijde, eer hij in dit boek leest, den Heer onzen God, den Koning Israëls, om den bijstand zijns Heiligen Geestes aan te roepen. De zegen van den God Abrahams, Izaks en Jakobs kome over u en onze kinderen, hier en hiernaals tot in eeuwigheid. Amen.”

Zoo las de oude vrouw met sidderende, diep bewogen stem; zij richtte zich op en reikte het boek haren zoon toe, die met ongedekten hoofde even als in het huis Gods, met bevende lippen voor haar stond, haar hand eerbiedig kuste, het boek aan zijn hart drukte en zonder iets meer te zeggen, de kamer verliet.

Wie kan zeggen wat er in het hart van dezen sterke in Israël omging, als zijn mond geen woorden vond, terwijl hij deze nalatenschap van zijn in het graf rustenden vader ontving? De oude vrouw vermoedde het; want heete tranen droppelden uit zijn mannelijk oog op hare hand.

Op denzelfden dag nog begaf Simon zich naar zijn zwager en vroeg hem, zonder een rede voor zijn verzoek op te geven, of zijn vader den doop ontvangen had. Het fiksche en toch vriendelijke gelaat van den predikant straalde als van stille vreugde, toen hij, zonder er zelf een woord bij te voegen, zijn zwager het doopboek voorlegde en met den vinger hem op zekere plaats wees. Met aandoening bemerkte de zoon daaruit dat zijn vader kort voor diens sterven het sacrament des heiligen doops ontvangen had. In een kantteekening stond nog de volgende opmerking van den ouden predikant Kranau: „De doopeling, de heer Levi Ehrenfeld, heeft verzocht zijne begrafenis aan zijn familie over te laten en aan niemand iets van zijn doop te zeggen, ten zij, een bepaalde vraag daarnaar aan mij of een mijner opvolgers gericht mocht worden. Ook heeft hij bevolen dat op zijn graf een eenvoudig steenen kruis met het opschrift: Joh. 1: 11—14 zoude geplaatst worden, nadat ook zijn zoon Simon in den dood van Jezus zou gedoopt zijn: want hem was door den Heilige Geest een antwoord gegeven, dat deze zijn geliefden zoon nog aan den verschenen Messias Jezus Christus zou gelooven. Hiermede overeenkomstig mogen mijne opvolgers aan deze plaats zich houden.”

Met een kalm ernstigen blik las Simon; ten laatste echter ging een beweging van diep verholten ontroering over de regelmatige, als in erts uitgehouwen trekken van zijn edel gelaat, toen hij zijn zwager vroegde: „waarde zwager, lees mij de woorden voor, die naar den wil mijns vaders — zijner nagedachtenis zij vrede — op het kruis boven ziju graf geplaatst moeten worden!”

Kranau nam het Nieuwe Testament en las met een zachte stem vol nadruk de heerlijke woorden:

„Hij kwam tot de zijnen en de zijnen hebben hem niet aangenomen.

„Maar zoovelen hem aangenomen hebben, dien heeft hij de macht gegeven, kinderen Gods te worden namelijk, die in zijnen naam gelooven.

„Welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren zijn.

„En het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des eeniggeborenen des Vaders, vol van genade en waarheid.”

De heilige woorden waren voorbijgegaan; stilzwijgend had Simon geluisterd, stilzwijgend zat hij neder als in zich zelf verzonken. Eindelijk richtte hij zich op, schudde zijn zwager de hand en zeide met zachte, diep bewogen stem: „Ik dank u, waarde zwager, ik dank u van ganscher harte!” Toen zag de predikant met zijne groote, van kalme geestdrift stralende oogen hem in het bewogen gelaat en zeide op innigen, als uit de diepste diepte zijns harten voortkomenden toon alleen deze woorden: „Mijn lieve broeder Simon, met ieder waar Israëliet belijden wij allen, die uit

God geboren zijn: Schema Israël, Jehova éloheinu Jehova ehad!" 1)

Bijna verschrikt staarde Simon bij deze woorden het helder gelaat zijns zwagers aan, sprak echter niet en ging naar zijne woning terug.

De verhouding der beide familieën bleef ook verder ongestoord een zoo innige en liefelijke dat het de harten van alle daaraan deelhebbenden verkwikte. De kleine Johannes evenwel scheen van nu aan, een bijzonderen drang des harten te hebben om het huis waar zijn moeder geboren was, meer te bezoeken. Zijne ouders, door zijn dagelijksche voorbede voor de bewoners van dat huis opmerkzaam gemaakt, en wétende van waar dat verlangen ontstond, lieten de knaap ongehinderd gaan waar hij wilde. Evenwel het geschiedde met veel smart. Want was hun lief kind inderdaad niet krank; zijn tengere gestalte vermagerde zichtbaar, terwijl de zwarte oogen altijd helderder schitterden en de kwaad voorspellende blosjes op de bleeke wangen steeds duidelijker uitkwamen. Dikwijls moest de zelf zoo zielsbedroefde vader het van smart brekende hart zijner geliefde vrouw op den troost des Heeren onzes Gods wijzen, door wiens barmhartigheid de dood verslonden is tot overwinning! Hij besloot dan gewoonlijk met de uit den diepsten grond zijner geloovige ziel opwellende woorden: „Ach lieve Marie, misschien is het de taak van ons geliefd kind een bode des Heeren tot onze familie te zijn; laten wij niet morren, ook dan

1) Deut. 6 : 4.

niet wanneer ons hart hoe langer hoe meer gevoelt dat de Heer zijn bode, na het volbrachte korte dagwerk, naar huis wil roepen.”

Het was eigenlijk niet te verwonderen dat bij den vader zulke gedachten opkwamen, want het gebeurde vaak dat hij of zijn vrouw den jongen ergens op een beschaduwde plek in den tuin, of boven in de woonkamer van het koopmanshuis op de knieën van zijn oom zagen zitten, om naar de geschiedenissen uit het Oude Testament te luisteren, die hem wel is waar sinds lang bekend waren, maar zich toch aan hem in een nieuw licht voordeden, als oom Simon die vertelde. Want hoe ernstig en streng hij ook somtijds kon optreden, bezat Simon toch, behalve een gloeiende fantasie een zoo week hart en een gemoed, zoo sterk en diep op het goddelijke gericht, dat zijn gansche ziel in het verleden zijns volks leefde. Hoe gemeenzamer de geest van het kind werd met de gestalte der mannen Gods van het Oude Verbond, en hoe klaarder en vollediger hun lotgevallen zich op indrukwekkende wijze aan hem voordeden, des te meer werden zij onwillekeurig voor hem verkondigers en voorbeelden van Jezus en zijn rijk. Zonder te weten dat hij zijn oom daarmede de dienst eens engels bewees, kwam Johannes altijd weder op den lieven Heiland terug, die zijn kinderlijk hart met zijne heerlijkheid vervulde, en herinnerde hem bij elke geschiedenis uit het Oude Testament aan een daarmede overeenkomend voorval uit het leven des Heeren en der discipelen. Juist omdat het kind zoo als van zelf in de oenheid der heilige Schriften leefde

en zijne opmerkingen gewoonlijk onwillekeurig van deze eenheid uitgingen, maakte dit zulk een diepen indruk op het ontvangbare gemoed zijns ooms, dat diens twijfelingen verdwenen als sneeuw voor de lentezon. Wanneer dan het oog des krachtigen mans van tranen vochtig werd, omvatte de knaap hem des te inniger en er ontstond tusschen hen beiden een groote stilte. Nog vaker werd Johannes een verkondiger der groote daden Gods, wanneer zijne grootmoeder, wat nu gedurig geschiedde, hem iets aangaande den Heere Jezus of betreffende het leven der apostelen vroeg, en hij op zijne eenvoudig kinderlijke wijs antwoordde wat hij er van wist. Simon hoorde dan meestal zwijgend toe. Somwijlen hief hij zijn kleinen neef met zijne sterke armen omhoog, drukte hem aan zijne borst, kuste en zegende hem in den naam van den God Abrahams, Izaks en Jakobs. Johannes zeide dan zijn moeder 's avonds in vertrouwen, eer hij zijn avondgebed uitsprak, dat zijn oom hem weder gezegend had; oom geleek dikwijls op een der patriarchen en had hem zeer lief. Ook Anselm vroeg meer naar den Heere Jezus, en nam zijn kleinen neef vaak het woord uit den mond wanneer deze van den Heiland sprak als hadde de Heer het oog op hem gericht, of als raakte de knaap den zoom zijns kleeds aan.

Met den predikant en zijne vrouw spraken de Ehrenfelds ook thans niet over al deze dingen, maar luisterden altijd meer naar ieder woord, dat op Jezus en zijne leer betrekking had. Even zoo weinig spraken zij met Leon de Lora en zijne zuster, welke zij thans

gedurig in de pastorie ontmoetten, over de dingen van het koninkrijk Gods, ofschoon zij met hen op den besten voet stonden. Terwijl de jongelieden de Lora ook uiterlijk geheel met de synagoge gebroken hadden, en Simons moeder, wegens ouderdom en ziekelijkheid, het dorp niet verliet, vervulde Simon de godsdienstige plichten, welke hem tegenover zijn volk betaamden, even als vroeger met de meest mogelijke getrouwheid.

Kranau zag dat alles zwijgend aan, maar uit zijn binnenste rees eene gedurige voorbede opwaarts.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Jezus, altijd.

Jezus, in eeuwigheid.

Als die sterven en ziet, wij leven.

2 Kor. VI: 9.

De dagen werden merkbaar reeds korter en de nachten koeler; de tijd van den grooten verzoendag naderde, van het grootste en meest beduidende van alle israëlitische feesten, waarop de Joden vasten en bidden. Voor velen onder de inwendig verarmde aanhangers der zoogenaamde joodsche reform is deze dag met zijn diepen ernst de eenige band, die hen nog eenigszins aan de synagoge verbindt.

Onder de aandachtige bidders, welke het feest in dit jaar uit Wallstedt en zijn omgeving in de kleine synagoge bijeenbracht, bevond zich ook Simon. Zonder de dringendste redenen had hij nooit een godsdienst-oefening verzuimd; ook thans ontbrak hij niet.

Maar zijn ziel was vol onrust en ongestild verlangen naar vrede. De perkamentrol zijns overledenen vaders en het Nieuwe Testament hadden sedert den dag,

waarop hij het eerste ontvangen had niet alleen zijn verstand, maar zijn geheele zijn zoo bezig gehouden, dat al het andere hem slechts als iets bijkomstigs voorkwam. Met rusteloozen ijver was hij begonnen, den dorst zijns harten uit die reine bron te stillen, welker wateren tot in het eeuwige leven opwellen. Hij verstond nu de ontboezeming van den heiligen zanger (Psalm 42 : 2, 3) : „Gelijk het hert schreeuwt naar de waterstroomen, zoo schreeuwt mijn ziel tot U, o God! Mijn ziel dorst naar den levenden God. Wanneer zal ik ingaan en zijn aangezicht aanschouwen?” Want vrede, volkomen vrede had hij nog niet gevonden, ofschoon nu en dan een voorsmaak daarvan hem verkwikt had. Wel had de sints lang door den dood verstijfde hand zijns vaders hem dieper in het recht verstand der Heilige Schrift ingeleid, en het deksel eenigszins opgelicht, waarmede de wijsheid der talmudistische school, die voor God niets anders dan dwaasheid is, de eenvoudige en duidelijke waarheden des Ouden Testaments verduistert en bedekt. De taaie energie van een zoo geestig en krachtig nadenken als Simon van nature eigen was, behoefde slechts op de rechte baan geleid te worden, om hem tot meer volkomen kennis der alleen vrijmakende waarheid te voeren, en hem van de onverstoorbare eenheid des Ouden en Nieuwen Testaments te overtuigen. Hoe meer zijn onderzoekend oog zich aan het heldere licht gewende, welks stralen nu bij aanvang tot hem doordrongen, des te spoediger verdwenen de nevelen van het rabbijnsche wan- en bijgeloof. Ofschoon hij het tot dusver nog tegen niemand had

uitgesproken, was het voor hem toch zeker dat Jezus van Nazeret, de Zoon der Maagd Maria, te Bethlehem geboren, de aan de vaderen beloofde Messias en Heiland der wereld, verschenen was.

Maar de volkomen vrede Gods had zijn dorstend hart nog niet vervuld, en hoe hij ook dag en nacht worstelde, de plaats zijner ruste in God had hij nog niet gevonden. Altijd stond het grafschrift, 't welk zijn vader zich uitgekozen had, voor zijne oogen, want ook dat was voor hem een kostbare nalatenschap. Vaak dreef het onophoudelijk verlangen zijner ziel hem tot dat innige gebed des harten, waarbij de ziel de wereld vergeet, in zich zelve zich verdiept en slechts met God spreken en van God hooren wil wat Hij zegt. Dikwijls riep hij tot zijn God: „Heer, Heer, Gij Koning Messias, Gij zijt mijn Heer en mijn God; mijn hart is uw eigendom: ik heb U daarin opgenomen, ja, ik heb een weinig van uwe onuitsprekelijke heerlijkheid aanschouwd! Heer, ik geloof toch aan U, waarom heb ik dan nog niet ervaren welk een kracht het is, waardoor men een kind Gods wordt! Wat zal ik beginnen, wat moet ik beginnen, opdat ik van nieuws geboren worde?”

Ja, als een tweede Nikodemus kwam hij tot den Verlosser, die hem reeds meer dan een van God gekomen Leeraar was, en in de zwijgende stilte van menigen langen nacht zat hij aan diens voeten. Maar vrede, volkomen vrede was nog niet in zijn ziel gedaald. Soms vroeg hij, wat ontbreekt mij nog? — en had reeds naar het antwoord van Jezus willen

doen en al zijn goed verkoopen, ten einde een schat in den hemel te winnen. Liefde tot geld en goed was het zeker niet wat hem terughield deze aandrift te volgen, want hij was een veel te ernstig en godsdienstig man om zich door iets te laten wederhouden van 't geen hij als goddelijk bevel erkend had. Hij gevoelde maar al te zeer dat de ban waarmede zijn ziel bezwaard was daardoor niet opgeheven zou worden. Doch waar, waar zou hij rust vinden, volkomene heilige rust in God? Had hij niet voor Hem, den heiligen en rechtvaardigen zijne zware zonde tegen zijn zuster beleden en betreurd? Had hij zich voor haar niet in oprechtheid vernederd? Had zij hem niet alles vergeven? Zou God daarom nog op hem toornen? Hij geloofde toch aan den Heiland Jezus Christus, waarom was hij dan nog niet gered? Waarom genoot hij den vrede Gods nog niet, die alle verstand te boven gaat!

Zoo waren het geen twijfelingen aan de godmensche-lijke natuur van Jezus en de verzoenende kracht van zijn kruisdood, welke zijn worstelende ziel verontrustten, maar veel meer de noodkreet van zijn door Gods woord getroffen geweten, door welks ingrijpend vermogen hij tot de boetvaardige bede zou geleid worden: „Heer, ik geloof, kom mijn ongelooft te hulp!” Zonder dat hij het wist steunde hij op zijn geloof aan Jezus en kon daarom nog niet als een arm, van alle eigen sieraad en verdienste beroofd zondaar voor zijn heilig aanzicht treden. Zoo kon hij niet tot die daad van het wereldoverwinnend geloof komen, 't welk den zondaar aan Jezus voeten doet nedervallen, zoodat hij in

zich zelf niets dan enkel zonden, in Jezus niets dan enkel erbarmen ziet, en daarom met den tollenaar moet uitroepen: „Heer, wees mij, zondaar genadig.”

Zijne moeder was hem in alle eenvoudigheid, of liever door haar eenvoudigheid vooruit. Toen hij van haar afscheid wilde nemen, om zich naar het feest in de synagoge te begeven, zeide zij niets tot hem dan de weinige woorden: „God zegene u, mijn lieve zoon! ik ga niet mede, want in de synagoge is er geen vergeving voor mijne zonden.”

Als een scherpe prikkel drong dit woord zijner moeder in Simons hart en geweten en liet hem geen rust, terwijl hij in zijn doodskleed gewikkeld, zijn gewone plaats in de synagoge ingenomen had. Daar hij tot dusver de eeredienst bij zijn volk in gebruik niet verzuimd had, dewijl hij daartoe in de Schrift geen gebod gevonden had, vroeg hij zich zelf bij voortdoring in stilte af, terwijl hij het voorgeschreven gebed uitsprak: „Wat doe ik hier bij hen die den Messias niet aannemen, maar verwerpen en vervloeken? Wat baat mij een synagoge waar toch geen verzoening van zonden te vinden is? Het bloed van Jezus Christus, Gods zoon, reinigt van alle zonden. Wat doe ik hier?”

Hij beproefde zijne afdwalende gedachten met alle macht op de heerlijke woorden der Schrift te vestigen, welke de voor den verzoendag bestemde gebeden bevatten. Even zoo als zijne burens, murmelde hij ook op zingenden toon de tekstwoorden in de heilige taal zijner vaders, en bewoog daarbij zijn bovenlijf heen en weder.

Maar het baatte niets; hij kon zich niet tot opmerkzaamheid dwingen.

Op eenmaal doordrong hem als een bliksemstraal de gedachte aan Jezus woord: „Wie mij verloochent voor de menschen, dien zal ik verloochenen voor mijn hemelschen Vader!” De inwendige ontroering verbrijzelde hem eerst, zoodat hij als 't ware ineen kromp. Toen klonk het onweerstaanbaar in zijn geweten: „Als ik hier nog langer blijf, dan verloochen ik mijn Heer.” Op deze schrikwekkende voorstelling volgde weldra een spoedige daad. Met wild starende oogen, als had hij iets vreeselijks gezien, sprong hij plotseling op, scheurde heftig het doodskleed van zijn schouderen en stormde met opgericht hoofd door de dichte menigte volks, welke schuw terugweek en den weggijlenden met gebaren van ontzetting nastaalden.

Eenigszins bedaarder geworden, maar toch nog altijd diep bewogen, trad Simon daarop voor zijne moeder, wier ontstelden blik hem niet te vergeefs vroeg, waarom hij in weerwil van den verzoendag zoo spoedig teruggekeerd was. „Moeder,” begon hij, „lieve moeder, gij hebt gelijk, in de synagoge is geen verzoening te vinden. Wijl Jezus hem van alle zonden verlost heeft, hebben zij mijn lieve vader — zijn ziel ruste in vrede — uitgeworpen. Moeder, ik geloof in Jezus, den zoon der Maagd. Hij is waarlijk de Messias die in de wereld gekomen is. Moeder, willen wij van nu af aan ter kerke gaan?”

De moeder antwoordde vooreerst niet, ten minste niet hoorbaar. Maar zij leidde hare handen op de

schouders van haar zoon, omhelsde hem, en liet een poos hare tranen den vrijen loop. Terwijl zij daar stonden klonk het zacht en liefelijk uit de kamer daarnaast:

O Godslan, zoo onschuldig,
 Aan 't bloedig hont gedood,
 En toch altijd geduldig,
 Hoewel gesmaad zoo snood;
 Gij hebt de schuld gedragen,
 Wat zouden wij versagen?
 Erbarm U onzer, Jezus.

Het was de kleine Johannes, die spelend aan zijn tafeltje zat en het lied zong dat zijne moeder hem den vorigen dag op zijne dringende bede had geleerd.

Slechts weinige dagen daarna kwam de rabbi uit Wallstedt om hem over zijn gedrag in de synagoge te onderhouden en te vernemen of het gerucht van Simons afval gegrond was. Hij bleef niet lang. Voor de vrijmoedigheid, waarmede Simon zijn geloof in Jezus beleed en voor de onveranderlijke bedaardheid, waarmede hij de aanvallen van zijn bezoeker weerlegde, dien hij in kennis van den Talmud verre overtrof, kon deze slechts een korte poos zich staande houden. Intusschen koelde hij zijn wraak op den volgenden sabbat, toen hij den grooten ban (Cherem) met al zijn vloeken over Simon en diens moeder uitsprak. Toen Simon zulks vernam, speelde een fieren rustigen lach om zijnen mond, doch hij ging weldra in zijn kamer, verborg zijn gelaat in zijne handen en sprak: „Ik heb ook eenmaal gevloekt, ja, ik heb vervloekt, en meende God daarmede een dienst te doen. Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen!”

Op den volgenden zondag verhief zich Simons kloeke gestalte boven zijne mededorpelingen, tusschen welke hij met zijn zoon in de kerk plaats genomen had. In de bank der predikantsfamilie zat zijne moeder, tusschen dochter en kleinzoon, met tranen in hare, niet-tegenstaande haren ouderdom, nog heldere en donkere oogen. Als in een hemelschen droom verzonken zag de dochter voor zich, terwijl de kleine Juhannes de tengere, blanke handen in elkander gelegd had, en met opgetogen gelaat door het kerkvenster tegenover hew naar den helderen, blauwen hemel staarde. De lange, blonde lokken, welke zijn bijna doorschijnend gelaat omgaven en de schitterende, zwarte oogen, die hij van zijne moeder geërfd had, gaven een schouwspel te zien dat voor velen onvergetelijk was.

Bezield en krachtiger dan gewoonlijk klonk het gezang der in grooten getale verzamelde gemeente door het ruim der kerk, en bereidde de harten voor op de eenvoudige en toch aangrijpende rede, die nu volgde. Zoo als van zelf sprak, roerde pastor Kranau, de voor hem persoonlijk zoo veel beteekenende gebeurtenis van den dag met geen enkel woord aan, maar sprak uit een bewogen gemoed op de meest indrukmakende wijs over de heerlijke woorden Joh. 1: 14: „En het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des ceniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid.” Velen der toehoorders betuigden later als ondervonden zij, gedurende deze predikatie, voelbaar den krachtigen invloed des Heiligen Geestes.

Voor één lid der gemeente was het de laatste godsdienstoefening, die hij in deze wereld zoude bijwonen, namelijk voor den kleinen Johannes. Nauwelijks was hij uit de kerk huiswaarts gekeerd, of er volgde een hevige bloedspuwing, zoodat hij met de meeste inspanning slechts even kon ademhalen, en door zijne ouders spoedig naar bed werd gebracht. De onmiddellijk ter hulp geroepen arts kon alleen bevestigen wat de ouders sints lang hadden gevreesd. Op de ernstige en dringende bede des leeraars dat hij de volle waarheid zou zeggen, al ware die ook nog zoo smartelijk, moest de geneesheer verklaren, dat menschelijke hulp hier niet meer baten kon, en de dood binnen weinige dagen tusschenbeide zoude komen.

Zacht en met groote moeite ademhalend lag het kranke kind nog eenige dagen lang als een geknakte bloem in zijn bedje; slechts zelden slaagde men er in de wegwijnende levenskracht door eenig voedsel, in vloeibaren vorm, op te wekken. Wanneer hij niet slui-merde, zooals dat gewoonlijk het geval was, blikte bij de zijnen aan met als van bovenaardschen glans stralende oogen, en met een zoo roerende uitdrukking van liefde en geluk, dat deze zich vaak moesten afwenden om de opkomende tranen te verbergen. Zelden kwamen er woorden over die dunne, bleeke lippen en dan zoo zacht, dat alleen de moeder die verstond en er der zin van kon raden: het waren altoos woorden van liefde; of een bede om gebed of gezang. En de moeder zong, wanneer haar stervend kind het wenschte; zij bedwong de opwellende tranen met een kracht, welke

alleen de moederliefde kan geven, en zong liefelijk en zacht, ofschoon ook haar hart, als bij het terughilveren voor de schaduwen des doods, bloedde. Zij wist toch hoe haar kind deze eenvoudige en innige liederen van Jezus en zijn hemelsch licht beminde en niets anders het kon verkwikken. Nooit vergat zij de zielvolle blik van innigen dank en vrede, welke haar dan uit de lieve oogen van haar zoontje te gemoet straalde. Voor haar en alle andere getuigen van dit zalig afsterven ging de diepe smart met blijvenden zegen gepaard. Want het was, als stroomde de heilige vrede Gods, waardoor bij dit stervend kind, het met Christus in God verborgen leven, de verschrikkingen des doods overwon, overvloedig en krachtig in aller harten.

De grootmoeder, die gedurende deze laatste dagen altoos in de predikantswoning bleef en Simon, voor wien elke noodzakelijkheid om nu en dan afwezig te zijn een pijnlijk gemis was, genoten daarvan een rijkelijk deel.

Ofschoon de diepe smart der ouders van het wegwijnende kind hen niet veroorloofde de heilige stilte van het sterfbed met een woord van vermaning af te breken, zoo predikte toch dit sterfbed krachtiger en aangrijpender dan woorden het vermocht hadden. Voor den vrede Gods, welke overwinnend in dit huis des doods woonde, smolt alles weg wat nog in het hart van Simon en zijne moeder aan eigengerechtigheid en eigengemaakt geloof was overgebleven. De lichtende stralen der heerlijkheid welke in deze sterfkamer nederdaalden, deden hier ten laatste niemand uitkomen dan Jezus: Jezus alleen.

Zoo gingen vier dagen en nachten voorbij.

Toen de volgende vrijdag, de gedenkdag van 's Heilands kruisdood aangebroken en het avond geworden was, zaten en stonden zij allen rondom het bed van het kind; de ouders, de grootmoeder, Simon, en zijn zoon Anselm. De ondergaande zon wierp hare zachte stralen in de ziekenkamer. Men bemerkte het aan zijn oogen, hoe zeer het kind zich in de liefelijke schemering verheugde, welke in smalle strepen den wand tegenover hem verguldde. Toen boog zich de moeder, die het dichtst bij het bed zat en de hand van het kind in de hare hield, want zijne lippen bewogen zich tot een zacht fluisteren. Zij wenkte haar man en bracht de bede des stervenden tot hem over: „Vader . . . zeg . . . wat . . . laatst . . . geleerd . . . katechismus.” De vader nam het katechismusboek van den knaap, waarin eenige regels met potloodstreepen waren aangeduid, en las met sidderende lippen: „Hoe luidt dan het woord en de belofte Gods?” „Antwoord: Onze Heere Jezus, zegt aan het eind van Markus' Evangelie: Wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar wie niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden.”

En hij wendde zich van zijn vader af, dien hij tot nu met eerbied had aangezien; langzaam keerde hij zich naar de grootmoeder en Anselm, ten laatste ontmoette zijn oog, als met dringend gebed en heiligen ernst het oog, van zijn oom Simon.

Simon had den welsprekenden inhoud dezer zwijgende bede verstaan. Hij wenkte zwager, moeder en zoon en ging hun in de naastbijgelegen kamer voor. Aldaar

sprak hij tot den leeraar, nadat hij eenige woorden met zijne moeder gewisseld had: „Ik heb de bede van den kleinen Johannes verstaan; wij verzoeken u om gedoopt te worden, want wij gelooven in den Heere Jezus Christus.”

Kranau aarzelde, want overeenkomstig de in zijn land bestaande instellingen moest hij in dit geval eerst zijn kerkelijke overheden raadplegen. Doch na een weinig nadenken, schikte hij zich naar de gebiedende macht der buitengewone omstandigheden, en poogde de smartelijke aandoeningen van zijn vaderhart voor de ernstige eischen van zijn heilig ambt te doen wijken. Zoo stond hij een kwartier uurs later, in ambtsgewaad bij een tafel, aan het voeteinde van het sterfbed, waarop de hand zijner vrouw al het vereischte, vooral bijbel en doopbekken, had geplaatst. De moeder zat op den rand van het bed en hield de hand van het kind in de hare; naast het bed knielden de drie doopelingen. Nadat de geestelijke door een stil gebed geheel tot zich zelven gekomen was en beproefd had zich boven zijn vadersmart te verheffen, ving hij de heilige handeling met een hartelijke toespraak aan.

Opwekkend en krachtig klonken de woorden des eeuwigen levens door de stilte der sterfkamer. Het onvergankelijk licht van de zon der genade blonk duizendmaal helderder dan de gouden stralen der scheidende zon, bij welker zacht schijnsel het aardsche leven van den kleinen Johannes meer en meer wegvlood.

Wanneer elke doopsbediening aan een familie uit het volk Gods een diep aangrijpende gebeurtenis is,

hoe veel te meer deze doop, die onder zoo treffende omstandigheden plaats vond. Toen de zegen over de gedoopten was uitgesproken, en dezen van hunne knieën waren opgerezen, werd er een diepe zucht gehoord, die hen de blikken op het stervende kind deed richten, welks oogen nu een treurige en angstige uitdrukking vertoonden, terwijl zij vroeger van den glans der heerlijkheid hadden gestraald. De arme moeder, die het voelde hoe de vingers van haar kind krampachtig zich bewogen, en zag hoe de bevende lippen woorden zochten uit te brengen, neigde haar oor en kon nauwelijks de afgebroken klanken verstaan, welke zich met moeite uit de hijgende borst omhoog drongen: „Moeder zing . . . o, Open uwe armen Jezus!”

„Help, lieve Heiland, help!” bad de moeder en zong toen met zacht bevende stem het vers van 't avondlied, waarnaar het stervende kind gevraagd had.

„o, Open mij uw armen,
 Gij Jezus, vol erbarmen,
 Behoud uw schaapje daar;
 Wil mij de booze deeren,
 Uw engelen jubileeren:
 Hij dreigt toch enkel maar.”

Gedurende het gezang effenden zich de gelaatstrekken van den stervende en namen een onbeschrijfelijke uitdrukking van vrede aan. Bij de laatste woorden: „Hij dreigt toch enkel maar,” openden zich nog eenmaal de oogen zeer wijd als staarden zij in een onmetelijke verte; een nauw merkbaar lachen deed de half geopende lippen zich bewegen en — Johannes was bij Jezus.

Bitterlijk weenend wierp zich de kinderloos geworden moeder aan de borst haars echtgenoots. Hoe diep ook getroffen, herstelde Kranau zich en drukte zijn kind de oogen toe.

Maar ook de volle vertroosting van den overwinnaar over dood en graf ontbrak hun in deze stonde van allerbitterst harteleed niet. Over het kalme gelaat van zijn ontslapen kind heengebogen, greep Kranau de hand zijner vrouw en bad meer dan dat hij sprak: „Jezus alleen, Jezus altijd.”

TIENDE HOOFDSTUK.

Vrede in God.

Zie , de tabernakel Gods is bij de menschen.
Openb. 21: 3.

Eenige tientallen van jaren later vinden wij in Halderstedt weinig verandering. De landman is eigenlijk conservatief, dewijl dat met zijn belang overeenkomt; waar het anders is hebben invloeden van buiten de taaië Deutsche boerennatuur omgezet en daarin vreemde elementen gebracht. Zulke boeren willen dan geen boeren meer heeten, maar laten zich ekonomen of grondeigenaars noemen. Zij verlecen het hoe langer hoe meer met eigen hand te arbeiden en het voorouderlijk erfdeel, met volhardende vlijt en zorgvuldige spaarzaamheid, bij elkander te houden en te vermeerderen. De natuurlijke gevolgen daarvan zijn ook voor dezen stand de snelle toeneming van het kapitaal, dat met ijzeren noodzakelijkheid het bezit van land in het klein doet verdwijnen, en ten laatste alleen groote grondbezitters en massaas zonder eigendom laat over-

blijven. Het vrij afgelegen Halderstedt behoort tot de weinige plaatsen, waar de oude, krachtige, Duitsche zeden der boeren aan den storm van de alles gelijkmakende ideeën des tijds weêrstand geboden hebben. Wanneer hier en daar voor een bouwvallig geworden huis een nieuwe en eenigszins modern uitziende woning verzezen is, zoo is het voorkomen van het geheel daardoor toch niet veranderd. Ook het goede oude predikantshuis staat nog altijd te midden van den groenen hof naast den toren van het statig witte kerkgebouw. Maar uit de door een wingerd omrankte vensters blikken thans twee bejaard geworden lieden over de graven van het stille kerkhof, 't welk slechts door een straatweg van kerkgebouw en pastorie gescheiden is. Daar rust de kleine Johannes tusschen zijne grootouders. Het kruis op zijns grootvaders graf, welks inschrift de heerlijkheid van den Zone Gods verkondigt, is van elke plek op het kerkhof zichtbaar. Aan den predikant en zijn vrouw, wier oogen zoo vaak en zoo gaarne op de graven staren, heeft God verder geen kind geschonken; eenzaam wonen zij in het ruime huis. Evenwel hebben zij vele kinderen, de kinderen der armen in het dorp. Als een patriarch beweegt zich de oude predikant onder de zijnen. De meesten daarvan spreekt hij met „jij en jou” aan, want hij heeft ze gedoopt of ten minste bevestigd. Zij echter zien allen met ongeveinsde liefde en eerbied tot hem op. Want hij kent de geschiedenis van ieder huis en ieder hart, en is in vreugde en leed, in geestelijke en wereldsche zaken voor allen een hulpvaardig raadsman

en vriend. Stroomen van heilige liefde, uit hun binnenste opgeweld, deelen zich dagelijks rijkelijk aan de gemeente mede, zoodat zij groeit en bloeit als een hof Gods. Uit de slechts weinige mijlen verwijderde universiteitsstad H. . . . zendt een beroemd professor soms jeugdige studeerenden naar het afgelegen Halderstedt, om daar in korten tijd praktische theologie te leeren. Want noch Kranau noch zijne vrouw hebben zich wegens het verlies van hun kind overgegeven aan eene zelfzuchtige heidensche droefheid, die men al te vaak ontmoet en die verdorren en versterven doet. Het geldt hun als een van God geboden heilige plicht, niet slechts met de weenenden te weenen, maar ook met de blijden blij te zijn. Om die reden kan men in de gewoonlijk stille predikantswoning van tijd tot tijd vroolijke stemmen en blij gezang vernemen, wanneer jonge theologanten daar vertoevende, zich in het genot der welbekende, eenvoudige en hartelijke gastvrijheid verlustigen. Met innige vereering zien de jonge lieden tot de gade des leeraars op; de zachtzinnige vrouw met heldere oogen en geestvolle gelaatstrekken oefent een wonderbaren invloed op hen uit, zoodat zij haar dingen toevertrouwen, die men anders alleen met een moeder bespreekt. Velen hebben het later bekend, dat zij, in deze woonstede der vrede Gods, de eerste opwekking tot een onberouwelijke keus ten goede deelachtig werden, en anderen dat zij aan de edele vrouw huu staande blijven in de ure der verzoeking te danken hadden. Ook de liefelijke zedings- en andere kerkelijke feesten

zullen onvergetelijk blijven, tot welke soms geheele scharen uit de naburige dorpen toestroomden, zoodat niet alleen het ruime kerkgebouw gevuld is, maar ook somtijds geïmproviseerde godsdienstoefeningen op het kerkhof noodig zijn. Nadat alsdan de laatste feesttonen zijn voorbijgegaan, vereenigen zich in de pastorie vele gasten, meest tot de familiën der in het rond wonende grondbezitters en predikanten of tot de beschaafde klassen der drie steden behorende, in welker midden het dorp Halderstedt ligt. Wanneer de ruimte van het huis voor de menigte der gasten niet toereikende is zoo als dan vaak het geval is, wordt bij goed weder de tuin als eetkamer gebruikt. Dan vindt vooral de jeugd er vermaak in om, bij kleine vertrouwelijke groepen, onder zang en spel, de verkwikkingen te genieten, welke met ongekwastelde gastvrijheid worden aangeboden. Met voorkomende vriendelijkheid wandelen Kranau en zijne vrouw dan tusschen de gasten rond, en weten ieder een welwillend woord toe te spreken, en ook hier en daar een langer gesprek aan te knopen, en het ongezoekt op wat hoogers en edelers te richten. Wanneer de lange winteravonden komen, en den landman eenige verstrooiing en tijdverdrijf welkom is, ofschoon hij ze zelden uit eigen beweging opzoekt, openen zich tweemaal 's weeks de deuren der pastorie voor de leden der gemeente. Ieder mag dan komen, want ieder is genoodigd. Velen geven dan aan de vriendelijke uitnoodiging gehoor en genieten dankbaar van het oude en nieuwe, 't welk de leeraar op de manier van vrije

woordenwisseling hun uit den rijken schat zijner kennis en ervaring aanbiedt. Bij afwisseling worden onder de leiding der predikantsvrouw, wier stem, niet-tegenstaande haar meer gevorderden leeftijd welluidend gebleven is, allerlei geestelijke en andere liederen gezongen, die helder en vroolijk in den stillen nacht weerklinken. Onder de gasten, gedurende deze winteravonden, kan men geregeld een man bemerken, wiens oog altijd op zijn leeraar gevestigd is en wiens gelaat in weerwil van het borstelige, roode haar en de grove trekken toch de uitdrukking van een vrede vertoont, die de oorspronkelijke afzichtelijkheid daarvan met een rustige kalnte verheerlijkt en bestraalt. Het is de oude Miereke van Lindenthal. De verbitterde vijand van Kranau is in een tot ieder offer gewillig aanhanger en vereerder veranderd. Dit heeft de liefde bewerkt, de heilige liefde, die dochter van den vrede Gods. Want na de door den ouden Hartlieb afgedwongen overgave der schuldbekentenis, had de in zijn hoogmoedig hart getroffen man lang krank gelegen, en de aangeboden toespraak van Kranau ruw afgewezen. Doch de ziekte werd hoe langer hoe erger. Wat Miereke zelf gevoelde, moest de geneesheer hem op zijn bepaalde vraag bevestigen, namelijk dat hij onherstelbaar krank was en naar menschelijke berekening weldra moest sterven. Daarna had hij op zijn bed zijn gelaat naar den wand gekeerd en was langen tijd zonder spreken, somber, zwaarmoedig gestemd blijven liggen. Eindelijk slaakte zijn angstig hart den onrustigen kreet van: „den pastor halen!

de pastor moet komen!’ Kranau had terstond aan de roepstem gehoor gegeven en was lang met den kranke alleen gebleven. Wat daar tusschen de beide mannen is verhandeld, heeft niemand vernomen; Miereke zweeg daarvan en Kranau insgelijks. Maar het gelaat van den geestelijke blonk, toen hij weer uit de ziekenkamer kwam. Bij Miereke openbaarde zich van die ure af een verandering, en hij was een ootmoedig en oprecht Christen geworden, een zoon des vredes boven bidden en denken. Hij werd tot aller verbazing weder spoedig geheel en al gezond, en bleef voortaan een levend getuige van de groote daden Gods aan hem geschied. De lieden, vroeger door hem bedrogen, waren verrast als zij de een op deze, de andere weder op een andere wijs, zijn ontvingen wat zij door hem verloren hadden. Zijn beroep als herbergier zette Miereke even als vroeger voort, doch hij schonk geen brandewijn meer. Spot en hoon, die in den eersten tijd na zijn bekeering en genezing rijkelijk zijn deel werden, droeg hij met geduld. Ten laatste moesten de spotters zwijgen, terwijl hij voortging de goddelijke barmhartigheid te loven en te prijzen.

Simon, of liever, zoo als hij na zijn doop genoemd werd, Johannes Ehrenfeld had zijn zaak aan een ander overgedaan en eene op eenigen afstand liggende ridderhofstede gekocht. Bij deze gelegenheid bleek het hoe welgegoed de eenvoudig levende man toen reeds was. Daar hij van zijne jeugd af met de landhuishoudkunde vertrouwd was, en al zijne talenten en de volharding, die tot zijn karakter be-

hoorde, tot de verbetering van het landgoed aanwendde, namen zijn rijkdom en aanzien van jaar tot jaar toe. Het wantrouwen, 't welk tegenover een proseliet uit Israël gewoonlijk door Christenen aan den dag gelegd wordt, geraakte steeds meer op den achtergrond, naarmate zijn persoonlijkheid zich krachtiger ontwikkelde, zoodat men de talenten, waarmede deze man begiftigd was, ten laatste bereidwillig erkende. Wanneer de trotsche adellijke heeren, die hij als bezitter van het riddergoed, op de landdagen in zijn gewest ontmoette, hem vermeden en voor „den Jood” het gevoel hunner minachting niet altijd verborgen, weerde hij dergelijke beledigingen met kalme bedaardheid en bijtend vernuft af, zoo dat men hem voortaan met vrede liet. Toon dat vreeselijke jaar ¹⁾ kwam, gedurende hetwelk de ontrouw zijns volks een der edelste koningen die ooit leefde, het hart brak, was het Johannes Ehrenfeld, die de getrouwen rondom de banier verzamelde, waarop geschreven stond: „Met God, voor Koning en Vaderland.” In die onrustige dagen onderscheidde hij zich zoo beslissend, dat hij de erkende aanvoerder der conservatieve partij in die landstreek werd, en nu sints lang zijn gewest op waardige wijs in de wetgevende vergadering zijns lands vertegenwoordigt. De onderscheidingen en eerbewijzingen hem, sedert dien tijd ten deel gevallen, hebben hem des te eenvoudiger en nederiger gemaakt. Zoo is hij inderdaad een gelukkig man geworden, wien ook het

1) 1848.

hoogste goed eens mans niet meer ontbreekt, sedert Sara, als Christin Anna de Lora, zijn echtgenoot geworden is. Werd haar moedervreugde onthouden, zoo maakt zij toch haar huis in de stad en op het land tot een middelpunt van gastvrijheid en gezelligheid. De aangeboren edelaardigheid van haar karakter, de rijke mate harer kennis, de ongezochte aanvalligheid harer manier van doen, haar gevoel voor de kunst en de diepte van haar gemoed maken Anna de Lora, tot de waardige gezellin van een man, die onder de uitnemendsten van zijn tijd gerekend mag worden.

Anselm heeft, tot zijns vaders blijdschap, in weerwil van de treurige kerkelijke toestanden, moeds genoeg gehad, zich aan de studie der godgeleerdheid te wijden en heeft daarvan nog geen berouw. Hij is op een moeielijken post, in het buitenland, aan gene zijde des Oceaans, als leeraar eener Duitsch-Evangelische gemeente werkzaam. Veel geliefd en veel gehaat neemt hij zijn ambt waar als een warm aanhanger des Heilands en een getrouw vertegenwoordiger van zijn volk. Of hij nog eenmaal een betrekking als predikant in zijn vaderland zal aannemen weet hij niet, wel is hij overtuigd dat blijven en gaan van de beschikking zijns almachtigen en goedertieren Vaders afhangt. Keert hij ooit weder in het vaderland terug, zoo zal hij even als zoo vele andere geestelijken uit Israël, door zijn grondige kennis en veelzijdige ervaring, een eere zijn voor het volk, tot hetwelk hij behoort.

Wie het in eenvoudig, edelen stijl gebouwde, op een kasteel gelijkende landhuis bezoekt 't welk Johannes

Ehrenfeld op zijn grondeigendom heeft doen verrijzen, en dat tot een waar sieraad heeft gemaakt voor de vruchtbare landstreek, die van den Thuringischen Unstrut doorsneden wordt, ontmoet daar een grijsaard, die, meer als een oud huisvriend dan als dienaar, den heer des huizes in diens belangrijkste bezigheden ter zijde staat. In zijn zwarte kleeding en met zijn witten das, gelijkt de oude man op de majordomo eener aanzienlijke Spaansche of Italiaansche familie. Met zijn vroolijken ernst, scherpzinnigen blik en buitengewone kennis van zaken verstrekt hij, niettegenstaande zijn vergevorderden leeftijd, zijn patroon tot een bijzonder gewaardeerden helper en raadsman. Het is de vroegere secretaris Frederik Hartlieb, die na de veelvuldige omzwervingen, gedurende zijn moeitevol leven, hier een plaats van rust en vrede gevonden heeft, welke beiden op zijn eerwaardig gelaat en in zijn heldere oogen te lezen staan. Wanneer evenwel de heer van het vriendelijke landhuis aan den ruischenden Unstrut, door zijn betrekking als volksvertegenwoordiger, naar de hoofdstad geroepen wordt, onderhouden hij en zijn echtgenoot zich, met Leon de Lora, die ook na den doop zijn vroegeren naam behouden heeft als ook met zijn lieve Hedwig, een dagelijksch en innig verkeer.

Want na eenige jaren van grondige studie, gelukte het Leon bij zijn uitnemende talenten en door den veelvermogenenden invloed zijns zwagers, op een ministerieel bureau geplaatst te worden en alzoo ten zegen voor het land werkzaam te zijn. Een talrijke schaar

van kinderen verlevendigde zijne woning, en ook soms het gastvrije verblijf, waar oom Johannes en tante Anna hem en de zijnen steeds met hartelijkheid ontvangen. Het samenzijn is het liefelijkst wanneer de zomer de beide familiën in het witte kasteel op den groenen heuvel aan den Unstrut vereenigt. „Ik en mijn huis, wij zullen den Heer dienen,” dat is de sints duizenden van jaren beproefde leus, waaraan men zich aldaar onder alles, bij doen en laten, bij leed en vreugde, houdt. „Een tabernakel Gods bij de menschen,” heeft reeds menigeen betuigd, die hier voor een poos een plaats van rust en verkwikking mocht vinden, waarlangs de golven des tijds en des levens wel kunnen heenbruischen, maar waar zij den vrede Gods niet kunnen verstoren, die aldaar in de harten heerscht.

Wanneer de dag nadert, op welken eenmaal de kleine Johannes tot zijn Heiland ging, en Johannes Ehrenfeld met de zijnen in Jezus dood werd gedoopt, vereenigen zich de drie eng verbondene gezinnen in de ruime predikantswoning te Halderstedt; de oude, trouwe Hartlieb mag bij deze samenkomsten niet ontbreken. Elk nieuw samenzijn, dat hun vergund wordt, schijnt hun een genadige verhooring hunner gebeden te zijn. Voor de menschen zwijgen zij van hetgeen zij daar ontvangen en wedergeven, maar niet voor God. Als het sterfuur van Johannes terugkeert, is ook het tijdstip daar waarop men voor een poos van elkander scheidt. Dan laten allen zich in de sterfkamer vinden, die eenmaal tot doopskapel heeft gediend.

Door de met een wingerd omrankte vensters ziet men uit op het stille kerkhof met zijn boomen, graven en gedenkstenen; met wat liefelijken goudglans wordt het door de dalende avondzon bestraald. Hij, die het voorwerp van aller vertrouwen is, heeft den dood overwonnen. Kranau bidt; de vader bidt in de ure, die hem den dood zijns kinds herinnert. Maar hij aanschouwt Jezus heerlijkheid: Jezus bidt in hem, en hij bidt in Jezus' naam. Daarna verheffen zij hunne stemmen en zingen tot afscheid:

„Jeruzalem, gij hooggebouwde stad
 o Ware ik in u thuis;
 Gij zijt mijn toevlucht, gij mijn schat,
 Wijk, narde en aardsch gedruisch;
 Hoog boven meer en berg en dal,
 En meer dan mijlen wijd,
 Zoekt u mijn binuenste overal,
 't Smacht naar u te allen tijd.”

ALS SLOTWOORD. 1)

HET EZECHIËLS-VIZIOEN.)

Zijt gij 't, o mijns Heeren hand,
Die mij voert van land tot land,
Ver van Babels welige oorden,
Of des Chebars vruchtbre boorden?
Voert gij mij van kust tot kust?
Geest des Heeren, waar is rust?

Wouden ruischen, bergen dagen,
Legers strijden, volken klagen,
Donders raatlen, wolken zweven,
Zeeën woelen, landen beven,
Sterren blinken. Snel in vaart,
Voert Gij mij van huis en haard;
Maar, o ziet, op vuurge wicken
Daalt Ge bij het morgenkrieken
Neêr op aard!

1) Uitgever en vertaler hebben gemeend, deze berijming van Ezech. 37: 1—14, benevens de later volgende proeven van joodsche poëzie, in het oorspronkelijke werkje voorkomende, niet te kunnen weglaten.

Zie, voor mijn bliken
 Verrijst een woestijn. O schouwspel vol schrikken!
 Een wijde uitgestrektheid, een kerkhof gelijk!
 Hier heerscht der Vertering afzigtelijk rijk.
 Somber schijnt het maanlichtstralen
 Op de beendren in dees dalen,
 Huivringwekkend rondgestrooid;
 IJzing wandelt me aan al; nooit.
 Geest des Heeren, voort, o voort....
 Doch daar klinkt Jehova's woord:

„Menschenkind, zwijg niet,
 „Meent ge dat immer
 „Eén dezer lijken
 „Nog zal herrijzen?”

„Gij weet het, Heer, of ze ooit herleven,”
 Verzuchtte ik met ootmoedig beven;
 Toen galmde op eens de Godstem neder,
 En alle dal herhaalde 't weder:

„Spreek en verkondig
 „Al dit verdorde,
 „Wat ik gebiede.
 „Hoort gij, geraamten!
 „'t Woord des Almachten:
 „Deze verstorvenen
 „Zal Ik bezielen,
 „Weder doen opstaan;
 „'t Vleesch zal u groeien,
 „Doorzenuwd, dooräderd;
 „Een huid zal u dekken,
 „Gelijk in het eertijds;
 „k Zal u vervullen
 „Met de adem des levens:

„Gij zult belijden:
„God is Jehova!”

Ofschoon omringd van enkel dood
Ik profeteerde! (God gebod.)
Op eens, daar ruischte 't van den hemel,
Alom vertoonde zich gewemel;
Bij 't naadren als van verre stormen,
Bewogen zich herschappen vormen;
Gebeente sloot zich aan gebeente;
Een legerstoot stond als gemeente,
Ik zag de schier vermoluide leden
Zich met een jongdig vlesch bekleeden;
Door scheppende invloed uit den hoogen,
Als met een frissehe huid omtogen;
Een schaar, als uit het graf ontwaakt,
Maar nog niet van den Geest doorblaakt.

En nog eens hoorde ik door do dalen,
't Bevel des Heeren zich herhalen:
„In deze doodsvalleie hier,
„Roep op do winden alle vier;
„Spreek tot den Geest: „Dat levensstroomen
„Op alle dees verslaagnen komen!”
„Vol moeds de luide stem verheven,
„Opdat ze in waarheid voor mij loven!”

Toen sprak ik tot do ontelbre dooden,
Gelijk de Heer mij had geboden:
Het was een algemeen herleven.
Der wangen gloed hun weergegeven,
Het flonkren van miljoenen oogen
Verkonde opwekkend alvermogen;
Als zand, aan d' oever van het meer,
Stond daar 't onoverzienbaar heer.

En, wederom door alle dalen,
Hoorde ik het Godswoord zich herhalen:

- „Verstaat ge, menschenkind, dit teeken:
„Dees beenderen zijn Israels kroost.
„Ik hoor het in zijn wanhoop spreken;
„Ons rest geen uitzicht, ons geen troost!
„Ons stof, verworpen en verloren,
„Bestraalt geen star der hope meer.
„Maar nu! Wie 't oor heeft om te hooren
„Verneme de uitspraak van den Heer:
„Mijn kudde, jammerlijk berooide,
„Der Heidnen spot, het juk valt af,
„En wie mijn gramschap eens verstrooide,
„Keert weer naar 't land, dat ik haar gaf.
„'k Roep u te voorschijn uit uw graven;
„Ik hef u op uit uwe ellend;
„Ik zal u 't dorstend harte laven;
„De kerkerstraf wordt afgewend,
„Gij, weergekeerd tot Kanans palen,
„Met zegeningen oversprengd,
„Zult het tienduizendwerf herhalen:
„De Heer belooft, de Heer volbrengt.”
-

EEN GRIJSAARDS NACHTGEZICHT. 1)

Het was in Rabbi Jozefs laatsten nacht,
Hij zelf gelijk een krijger op de wacht,
Want ongezien, 't ontzachlijk zwaard ter hand,
Hield aan zijn zij de stervensengel stand.
Rondom zijn legersteê, met droef misbaar,
Verdrong zich, ach een trouwe vriendschaar;
Terwijl ze klaagden, werd zijn oog verlicht,
Als schouwde hij een wonderlijk gezicht;
Onafgebroken blikte de grijze 't aan;
Hij acht geenszins den hem vergoten traan,
Het zuchten niet, betrof het ook zijn dood,
Zijn rusten dra in 's aardrijks koelen schoot;
Doch als in 't Oost, door purperwolken heen,
De heldre straal van 't morgenzonlicht scheen,
Toen keerde zich, van 't afgelegen strand,
Des ballings oog naar zijner vaadren land;
Toen werd het stil, als aan een heilig oord,
En eerbiedvol beluisterde elk zijn woord,
Dat krachtig-klaar de doodsche stilte brak,
Terwijl hij sprak:

„Ik hoor een bazuingeroep machtig van klank,
„Uit Oosten en Westen en Zuiden en Noord;

1) Ontleend aan: The Jewish Herald, 1873.

„Het noodigt met aandrang het volk van den Heer:
 „Vloei samen, kom herwaart, treed voort!
 „Daar ruischt van ontelbare voeten de stap.
 „Van ver komen ze aan,
 „Op hun moeilijke baan,
 „Als 't naadren eens legers, als 't golvengedrang,
 „Als vliegende stormen langs 't dreunende strand.
 „En wederom bruischt het bazuingeklank,
 „Uit Oosten en Westen en Zuiden en Noord;
 „Van ver komen ze aan,
 „Op hun moeilijke baan.
 „Bemoschte zerksteenen wentlen zich af;
 „Het gapende graf doet zich op,
 „De dooden verrijzen den volken ten licht.
 „Zie, hoe zij ijlen,
 „De plotseling ontslaagnen;
 „Van ver komen ze aan,
 „Op hun moeilijke baan.
 „Van uit des Zuidens zonnebrand,
 „Of van des Noordens ijskil strand,
 „Van uit des Ghettoos ¹⁾ slijkgewoel,
 „Uit der ellenden jammerpoel,
 „Lokt allen 't doordringend geroep.
 „Zij wagglen, o hoe moe en mat,
 „Hoe langzaam, met slependen tred;
 „Wel kwam hun een oogenblik rustens te sta,
 „Toch reppen de menigten haastig zich voort,
 „Zij dekken de vlakten der aard,
 „En 't blijft steeds der zwervlingen vraag:
 „Wie leidt de schare
 „Der ballingen uit,
 „Naar 't land hunner vaadren?"

1) Het Ghetto, de Jodenwijk te Rome en elders.

„Op eens, uit 't volks midden,
 „Treedt op een man, een man van God;
 „Met opgeheven schedel;
 „Zijn aangezicht is afgewend;
 „Men grijpt den zoom van zijn gewaad;
 „'k Zie handen, met bloedige teeknen,
 „En voeten, met bloedige teeknen,
 „Een zijde, met bloedige teeknen,
 „En het hoofd, gespotkroond met doornen.
 „Is dat de Leidsman der stammen?
 „En van uit de rijen, dicht om hem geschaard,
 „Verheft zich de eenstemmige kreet:
 „Strek gij ons ten Herder, geleid ons,
 „Uit onrust en kwelling,
 „En voer ons naar 't land onzer hoop.”

„Mijn voet is geschoeid, mijn reisstaf ter hand,
 Om op te gaan naar 't heilige land.”

Hij stamelde en kon ras niet meer,
 Toen lei het moede hoofd zich neêr.
 De stervensengel hief zijn zwaard,
 De ontbonden ziel ontzweefde aan de aard;
 Maar, beeld der toekomst, hem onthuld,
 O wanneer toch wordt gij vervuld? 1)

1) Jesaja 43 : 6.

ELEGIE OP JERUZALEMS VERWOESTING.

NAAR JUDA HALLEVI. 1)

O Sion, zouden u uw kinderen vergeten,
Bij 't torschen van hun smadelijke keten?
Vergeeten hoe in goedertierenheid,
Jehova hier zijn kudde eens heeft geweid?
Hoe dwingelandij dees bergen thans ontheiligt,
Geen hooger schuts ons, armen, meer beveiligt?
Ach, hoort gij niet het aardvervullend klagen,
Zoo ver de gier op Jakobs duiven woedt?
Of minacht gij in deze jammerdagen,
Onze offerand van tranen en van bloed?
Als Hermons dauw, in starrelooze nachten,
Drupt onze traan op uwe heuveln neêr;
De wind herhaalt des roerdomps sombre klachten,
En geeft mijn lied van rouw en kommer weêr.

1) Rabbi Juda Hallevi (Levita) een Spaansche Jood, was de grootste joodsche dichter der Middeleeuwen, bovendien filosoof, theologant, grammaticus, en een geleerde van beteekenis en edelen geest. De nevensgaande proeve uit zijne in de Spaansche taal geschreven gedichten, is des te aangrijpender, wanneer men zich herinnert op welke wijze hij stierf. Hij zou in het jaar 1150 een bedevaart naar het beloofde land ondernomen, bij zijn ingang in Jeruzalem in diepe ziele-smart zich ter aarde geworpen hebben, door een Mohamedaan overreden en zoo onder paardenhoeven vertrappt geworden zijn.

Ach, schijnt der ziel, die thans om Sion treurt,
 Geen licht, dat opwaart boven 't stof ons beurt?
 Waak op, waak op, gij harpe mijnes harten,
 Bezweer uw troost onze eindelooze smarten.

o Beth-el, huis van God en hemelpoort,
 Woonsteê van Hem, wien 't gansch heelal behoort,
 Die 't erfvolk aanzag buigend aan zijn voeten,
 Wien trotsche heidens siddrend eeren moeten;
 Mijn treurend oog blikte uw verwoesting aan,
 Uw heerlijkheid, zij is voorbij gegaan.

Herinner u, gij, trotsche volkendrom!
 Hier was eenmaal 't verkoren heiligdom,
 Alwaar de Heer des hemels en der aarde
 Zijn majesteit en luister openbaarde.
 Vermocht ik op de vleuglen derwaarts te ijlen
 Des dageraads — de vlakten over — 't meer —
 Hoe zou ik nevens Sions puin verwijlen,
 Al boog de smart mij diep ter aarde neêr.
 Hoe vurig zou ik 't kil gesteente omarmen,
 De lippen drukken op den ouderlijken grond,
 Alsof ik dien met kussen mocht verwarmen.
 Hoe roog ik waar 't stof Abrams ruste vond;
 Als hemelbalsem dronk ik Hebrons luchten,
 (Een honigbeek, vloeit door zijn waterschat)
 En ik droomde weêr van paradijsgenuchten.
 In boetgewaad zocht ik, langs 't eenzaam pad,
 Den toegang tot gesloopte koningshuizen;
 'k Zou met ontzag de rotsenstreek doorkruisen,
 Waar 's Heeren ark een veilge schuilplaats vond, 1)

1) Naar 2 Makkab. 2: 4—5 verborg Jeremia in het vooruitzicht der naderende oorlogsellenden, de bondsark in een hol van den berg Nebo, volgens een rabbijnsche sage zou de berg zich gespleten en de ark in zich opgenomen hebben.

Toen, onvergeetbare oordeelsstond,
 De dolle heiden, fel verwoed,
 Zijn ijzren vuisten doopte in onzer brocdren bloed.
 Ik rukte mij met eigen handen,
 De haren van den schedel af,
 En strooide, armzalige offerande,
 Ze in 't rond neêr op der vaadren graf.
 Ik zou den dag van wraak vervloeken,
 Die Sion van zijn hoogte stiet,
 Om zoo den schralen troost te zoeken;
 Die mij mijn jammer overliet.
 En nog vergast zich, tot op heden,
 Een uitgevaste hondenschaar,
 Op Israëls versehurde leden.
 De heldre dag, hoe zonneklaar,
 Verkeert in doodsnacht, droef en naar,
 Wjl zich de raven krijschend voeden
 Waar onze heldenvorsten blooden.

o Kelk des lijdens, bitter, wrange!
 'k Heb u geledigd, laat en vroeg;
 Wat is er, dat ik nog verlange!
 'k Bezwijk van weedom, 't is genoeg.

Op, word nit uw doodslaap wakker, heilige Stad, herneem uw glans,
 Dochter Sions, tooi u vorstlijk! Zie uw kindren komen thans.

Zouden ze immer u vergeten? U getrouw met hart en mond,
 Laten zij de hoop niet varen op Jehova's heilverbond.

Naadrend tot den God der goden, biddend voor zijn heilig oog,
 Rijzen oek voor 't land der vaadren hun verzuchtingen omhoog.

o Wat geldt daartegen Babels wezenlooze leugepracht?
 Zijner sprakelooze goden aan t verderf gewijde macht?

Hoe vergaat uw voile priester, hoe verdwijnt uw guchelaar
 Voor het Godswoord der profeten, oeuwig vast en enkel waar.

O hoe moet voor Sions luister aller goden glans voorgaan;
 Want des Heeren uitverkoorne blijft in oouwigheid bestaan.

Schitteren binnen uwe muren zal eens Gods genadetroon:
 Wat aanschouwing voor d' oprechte, zijner vaadren trouwe zoon.

Zalig wie zich bij u voegen, ook uit uwer haatren schaar,
 Als uw toekomst aan zal breken, ochtend-, meer nog, middagklaar.

Heil den wandlaar bij uw luister, Ster van Jacob ons beloofd,
 Als zaad Abrams zich herplaatst ziet aan der volken spits en hoofd. 1)

1) Deut. 28 : 13.

DANKLIED VAN EEN CHRISTEN UIT ISRAËL.

Godsgaaf, eindelijk gekomen;
Uitzicht van vierduizend jaar;
Hoop der vaadren, aller vromen;
Algenoegzaam Middelaar!
Zou hij nevens u iets willen,
Wiens gemoedsdorst Gij woudt stillen,
Veilge Toevlucht onder rampen,
Trouwe Bondgenoot bij 't kampen?

Ging, in ijdel wenschevormen,
Half een levenstijd voorbij,
Wierpen onverwachte stormen
Mij de haven steeds ter zij;
Mocht ik juichen, dan weêr beven,
Beurtlings wel en wee doorleven.
Vrede heb ik eerst gevonden.
Bij het vluchten tot uw wonden.

'k Dank u, Heer, Gij wierpt mij neder.
Toon mijn dwaasheid steeg ten top;
'k Dank u, Heer, Gij trokt mij weder
Uit de diepten tot u op.

Ik mag knielen aan uw voeten,
Als mijn Koning u begroeten,
Tot u bidden, tot u komen,
Baden in Uw levensstroomen.

Al mijn lieven, al mijn leven,
Mijn bezitting, kracht en tijd,
Wil ik u ten dienste geven;
Vroolijk zij 't u toegewijd.
'k Mag mij aan uw volheid laven,
Aan 't oneindige uwer gaven,
En, bezwijkt deze aardsche omhulling,
'k Wacht daarboven zielsvervulling.
